

Universiteit Gent  
Faculteit Letteren en Wijsbegeerte  
Academiejaar 2007-2008

# TURBO-FOLK EN NATIONALISME IN SERVIË

Scriptie ingediend tot het  
behalen van de graad van  
licentiaat in de Oost-Europese  
Talen en Culturen

Promotor: Dr. Stijn Vervaeke

Door: Joost Gisquière



## Dankwoord

Een scriptie is nooit het resultaat van het werk van één enkel persoon. Hierbij had ik graag mijn promotor, Dr. Stijn Vervaet, bedankt voor de goede begeleiding, Prof. Spomenka Brašić voor het aandragen van het idee om een scriptie rond het onderwerp “turbo-folk” te schrijven en uiteraard Dina, Nataša en Viktorija voor de warme ontvangst, de vele gesprekken en een introductie in het uitgaansleven van Belgrado.



# INHOUDSOPGAVE

|                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------|-----|
| Inleiding.....                                                          | 1   |
| 1 Novokomponovana: 1940-eind jaren '80. ....                            | 4   |
| 1.1 Oorsprong .....                                                     | 4   |
| 1.1.1 Stad en platteland. ....                                          | 5   |
| 1.2 Stijl .....                                                         | 6   |
| 1.2.1 Izvorna muzika en novokomponovana.....                            | 6   |
| 1.3 Analyse .....                                                       | 8   |
| 1.3.1 Sociaal-culturele analyse .....                                   | 8   |
| 1.3.2 Tekstanalyse en classificatie.....                                | 10  |
| 1.4 Conclusie .....                                                     | 12  |
| 2 Ratni Folk .....                                                      | 13  |
| 2.1 Nationalisme: politiek en cultuur. ....                             | 13  |
| 2.1.1 Ratni folk: bevestiging van de neofolk.....                       | 14  |
| 2.2 Ratni folk: tekstanalyse: .....                                     | 15  |
| 2.2.2 Ratni folk: visuele analyse.....                                  | 22  |
| 2.3 Ratnički šik .....                                                  | 28  |
| 3 Turbo-folk: Jaren '90- 2008 .....                                     | 32  |
| 3.1 Rock muziek als bepalende factor van de turbo-folk identiteit. .... | 35  |
| 3.2 Media: monopolie van RTS, opkomst van TV Pink en TV Palma. ....     | 36  |
| 3.2.1 TV Pink .....                                                     | 36  |
| 3.2.2 TV Palma.....                                                     | 40  |
| 3.3 Showbusiness .....                                                  | 41  |
| 3.3.1 Arkan .....                                                       | 41  |
| 3.3.2 Ceca .....                                                        | 43  |
| 3.3.3 Tekst- en clipanalyse Ceca .....                                  | 48  |
| Conclusie .....                                                         | 57  |
| Bibliografie.....                                                       | 59  |
| Begrippenlijst .....                                                    | 64  |
| Appendix 1 - The Myth .....                                             | 72  |
| Appendix 2 – Ratni Folk .....                                           | 74  |
| Appendix 3 - Ceca Nummers: .....                                        | 81  |
| Appendix 4 - Teksten (Overige).....                                     | 117 |



## Inleiding

Na een uitgebreide reis door Servië in 2002 werd ik geconfronteerd met de alomtegenwoordigheid van turbo-folk muziek. Deze muziek was te horen in de bus, op radiospelers bij een picknick, in wachtzalen én in een naburig dorp na de kerkdienst was er telkens een turbo-folk optreden. Zich op publieke plaatsen begeven stond quasi gelijk aan zich blootstellen aan deze muziek. Mijn gezelschap bestond toen uit leden van de studentenorganisatie OTPOR\* die geen enkele gelegenheid onbetuigd lieten om deze muziek te veroordelen. Op deze manier ontstond de indruk dat deze muziek wel eens zou kunnen overeenkomen met een politieke of sociale oriëntatie. Deze indruk werd bevestigd door de eerste boeken en artikels die ik las over het onderwerp naar aanleiding van de keuze van een onderwerp voor mijn scriptie. Zo ontstond de vraag *wat nu precies de relatie was tussen turbo-folk en nationalisme en hoe deze uitgedrukt werd*. De analyse strekt zich uit vanaf het ontstaan van deze stijl in de jaren '90 tot op de dag van vandaag.

Veel literatuur is er niet voorhanden. Het boek “Smrtonosni sjaj” van Ivana Kronja (2001) is een zeldzaam exemplaar dat over het inhoudelijke aspect van turbo-folk handelt. Wel is er genoeg informatie te vinden over de stijl die aan de basis van de turbo-folk ligt: novokomponovana. Čolović (2000), een expert op het gebied van nationalisme, haar symbolen en uitdrukkingvormen, behandelde deze stijl uitgebreid in zijn werk “Divlja Književnost” en voerde een uitgebreide tekstanalyse uit. Dragičević-Šešić (1994) bekeek in “Neofolk: publika i njene zvezde” deze cultuur vanuit sociologisch standpunt. In het eerste hoofdstuk wordt er aan de hand van deze twee werken een stevige basis gelegd. De volgende hoofdstukken worden aan deze basis getoetst. Er wordt gekeken hoe ze zich tegenover deze muziekcultuur verhouden en wat de verschillen of gelijkenissen zijn. De methode die ik hanteer is een contextuele analyse van tekst en van de visuele clipcultuur. Het contextuele is hier zeer belangrijk, omdat het doel van dit werk het beschrijven is van de *relatie* tussen turbo-folk en nationalisme. Waar het noodzakelijk is, wordt er verwezen naar politieke gebeurtenissen. Maar het is niet de bedoeling om een gedetailleerde beschrijving te geven van het ingewikkelde politieke toneel van de voorbije twee decennia in Servië. Achteraan in de scriptie is wel een begrippenlijst ingesloten die de lezer de mogelijkheid geeft om het gelezene in te kaderen. De begrippen en woorden die gevolgd worden door een asterisk zijn terug te vinden in de begrippenlijst.

De meeste, om niet te zeggen alle deelstaten van ex-Joegoslavië, kenden tijdens de jaren '90 een felle opstoot van nationalisme. Zo ook Servië. Als we de relatie tussen nationalisme en turbo-folk onderzoeken in een maatschappij die jarenlang overspoeld werd door nationalistische propaganda, is het plausibel dat we deze ook terugvinden in het programma van de media. Waar nodig wordt ook de media beschreven. Zij zijn immers een

essentieel onderdeel van de context. Hier stellen we de vraag: “Wat is de relatie tussen turbo-folk en de media?”

Eén van de valkuilen bij dit onderwerp is de mogelijke verwarring van nationalisme met het begrip “Servisch”. Het is niet omdat iets typisch Servisch is dat we het onder de noemer “nationalistisch” moeten plaatsen. Daarom baken ik het begrip nationalisme af tot de cultuur rond de idee van een Groot-Servië\* en Kosovo\*. Čolović (2002) behandelt in zijn werk “The politics of symbol in Serbia” uitgebreid haar uitdrukkingsvormen. In appendix A is een compacte, maar gedetailleerde beschrijving van dit gedachtegoed uit zijn werk overgenomen.

Een muziekstijl staat niet op zichzelf, maar vormt één geheel met haar doelpubliek. Een bepaalde groep mensen probeert zijn lidmaatschap van deze cultuur uit te drukken door kledij, symbolen en een gedragspatroon. We proberen een antwoord te geven op de vragen: “Hoe drukt het doelpubliek het nationalistische gedachtegoed uit aan de hand van kledij, symbolen of haar gedragspatroon? Zijn turbo-folk performers aanhangers van het nationalistische gedachtegoed en pogen ze deze boodschap mee te geven aan hun doelpubliek?”

Muziek wordt in de 20<sup>e</sup> en in de 21<sup>e</sup> geconsumeerd via concerten, zenders (bv. radio, tv, internet) en mediadragers (bv. cassette, CD-ROM, internet). Een typisch fenomeen voor de westerse media (en waarschijnlijk ook andere) is het combineren van muziek met beeldmateriaal. Het beeldmateriaal is een extensie van de inhoud. Om die reden is het interessant naast de inhoud van de muziek ook de bijbehorende videoclip te onderzoeken. Bijgesloten in het werk is er een DVD met het visuele bronnenmateriaal.

Een ingewikkeld probleem waarmee we al gauw geconfronteerd worden is de precieze afbakening van de stijlen van folkmuziek die we de laatste twee decennia eerst in Joegoslavië en dan in Servië tegenkomen. Verschillende auteurs geven een verschillende definitie of benaming (Čolović 2000, Đurković 2002, Kronja 2001, Dragičević-Šešić 1994, Tarlać 2001), of bakenen de grenzen van turbo-folk af vanuit een verschillend perspectief. Čolović (2000) spreekt in zijn werk over “novokomponovana muzika <sup>1</sup>”. Dit werk is oorspronkelijk in 1985 verschenen en met deze term bedoelt hij de muzikale stroming die voortgevloeid is uit de authentieke volksmuziek. Dragičević-Šešić duidt deze muziekstroming met de term “Neofolk”. Deze twee termen zijn verschillende benamingen voor hetzelfde fenomeen. Zowel het boek van Čolović (2000) als dat van Dragičević-Šešić (1994) is verschenen vóór de opkomst van turbo-folk. Maar strikt genomen behoort turbo-folk tot de novokomponovana of neofolk als we ons aan de definitie houden dat elke muziekstroming die uit de volksmuziek is voortgevloeid, neofolk is. Op de laatste pagina van haar werk spot Dragičević-Šešić de opkomst van een nieuwe stijl die ze de benaming “tehnofolk” geeft. De verdere evolutie van de muziekcultuur in de loop van de jaren '90 leert ons dat hiermee één van de

---

<sup>1</sup> Letterlijk: nieuwgecomponeerde muziek.



verschijningsvormen van turbo-folk wordt bedoeld (muzikaal gezien kunnen verschillende types liederen zoals de ballade, “uptempo” elektronische muziek en zelfs lichte rockmuziek tot de turbo-folk behoren. Er is geen eenduidige afbakening van stijl ).

Normaal wordt aangenomen dat turbo-folk “verschijnt” in 1994 met de hit “200 na sat<sup>2</sup>” van Ivan Gavrilović. Ook hier ontstaat er heel wat verwarring. Gordy (1999) vermeldt in zijn werk “The culture of power in Serbia” neofolksterren als Miroslav Ilić in functie van vertegenwoordiger van de turbo-folk. Het boek dat in 1999 is verschenen, steunt op informatie die verzameld is in de periode 1993-1994. Mogelijks onbedoeld is deze foutieve verwijzing wel juist. In mijn visie behoren ook neofolksterren zoals Lepa Brena, die haar hoogtepunt in de jaren ’80 had, tot de turbo-folk cultuur. De periode waarin turbo-folk haar vorm kreeg is niet te herleiden tot een bepaald jaar. Pas na een jarenlang proces werd het duidelijk wat het fenomeen van turbo-folk precies inhoudt. Turbo-folk is een complex geheel van muziekstijlen dat zich langzaam door het gebruik van een steeds moderner westers geluid wegbeweegt van neofolk/novokomponovana. Turbo-folk kan gezien worden als een voorlopige muzikale eindfase in een transitieperiode tussen volksmuziek en pop. Zo zien we dat tijdens de jaren ’90 verschillende performers op één enkel album verschillende stijlen hanteren: liederen die qua instrumentatie en vorm rechtstreeks verwijzen naar de novokomponovana en liederen die gemaakt zijn met moderne productietechnieken en synthetische geluiden. Đurković (2002) definieert het verschil tussen neofolk en turbo-folk als: “het verschil tussen neofolk en turbo-folk is onder andere dat deze tweede in haar tweede golf helden koestert die uit voorstedelijk gebieden kwamen, zoals Aca Lukas, Džej, Karleuša ili Jovana<sup>3</sup>”. Hier ontwijkt hij handig de grijze zone die de overgang vormt tussen neofolk/novokomponovana en turbo-folk. Ivana Kronja definieert turbo-folk als “het belangrijkste deel van een corpus dat uit *novokomponovana narodna muzika*, *turbo-folk* en *dens* [dance] bestaat, dat Nieuwe Servische muziek genoemd kan worden,<sup>4</sup> [...]”. Deze definitie is correcter maar impliceert een precieze afbakening van de drie begrippen. Waar dit mogelijk is bij de begrippen “novokomponovana” en “dance”, is dit niet mogelijk bij het begrip turbo-folk. In feite laakt deze definitie nu net een afbakening van het begrip turbo-folk.

Om al deze tegenstrijdige definities correct te verwerken heb ik in mijn scriptie turbo-folk opgedeeld in twee groepen: ratni folk en turbo-folk. Die benamingen duiden op hun *functie* en *tekstuele inhoud* en niet op de muzikale vorm. Ratni folk is een amalgame muziekstijl met als bedoeling om nationalistische propaganda te verspreiden. Turbo-folk is een amalgame muziekstijl die als functie heeft te vermaken.

---

<sup>2</sup> 200 per uur

<sup>3</sup> Razlika između neofolka i turbo-folka vidi se i po tome što je ovaj drugi naročito u svom drugom talasu iznedrio heroje koji su iz grtadskih predgrađa, kao što su Aca Lukas, Džej, Karleuša ili Jovana.

<sup>4</sup> Turbo-folk je najvažnije deo muzičkog korpusa koji čine *novokomponovana narodna muzika*, *turbo-folk* i *dens*, a koji se može nazvati Nova srpska muzika, [...]

## **1 Novokomponovana: 1940-eind jaren '80.**

Om een duidelijk inzicht te krijgen in de “turbo-folk” cultuur is het nodig om te kijken naar haar oorsprong of naar de stijl waaruit ze is voortgevloeid: de “novokomponovana narodna muzika”<sup>5</sup>. Dit omdat turbo-folk veel trekken en waarden van deze voorafgaande stijl in zich heeft overgenomen, of beter, dat ze er de facto een gemuteerde vorm van is. Dit geldt zowel voor de muzikale inhoud als de maatschappelijk waarden die ze uitdroeg. Eveneens was het de massale schaal waarop novokomponovana muzika werd geproduceerd en geconsumeerd, die een belangrijke basis schiep waarop de turbo-folk kon verder bouwen. De novokomponovana promootte een traditioneel maatschappelijk model, terwijl veel van haar aanhangers waren te vinden in de stedelijke cultuur. De turbo-folk cultuur nam in de jaren '90 die waarden over en voegde er de waarden van een maatschappij in oorlog en crisis aan toe (Kronja 2001: 15).

### **1.1 Oorsprong**

Vóór de jaren '60 bestond er de tendens om novokomponovana te produceren die in essentie zeer weinig verschilde van de oorspronkelijke volksmuziek<sup>6</sup>. Zij verschilde zelfs zo weinig dat sommige liederen, waarvan men meende dat ze tot hen gekomen waren vanuit een “pastorale oudheid” in werkelijkheid gecomponeerd werden in het begin van de jaren '50 (Kronja 2001: 17). In de loop van de tweede helft van de 20<sup>e</sup> eeuw groeide het aantal “novokomponovana” liederen gestadig aan. Dit gebeurde tegelijkertijd met de uitbouw van een discografische industrie en een steeds groter wordend net van lokale radiostations in Servië en Joegoslavië (Čolović 2000).

Ivan Čolović deelde in zijn werk “Divlja književnost” (2000), dat ondertussen de status van cult heeft gekregen (Vreme 573), de novokomponovana muzika in drie generaties. Deze indeling was gebaseerd op het oordeel van de performers en auteurs zelf. De eerste generatie kwam op tussen 1962 en 1969. Treffend voor deze periode was dat de auteurs van de liederen naambekendheid verwierven via de radio. Dit ondermijnde de basisconceptie van folkmuziek als een anoniem gegeven. De volgende periode die ruwweg de jaren '70 besloeg, werd gekenmerkt door een expansie van de markt en de introductie van nieuwe stylistische elementen. Verschillende performers kregen de status van ster. Typisch voor de laatste periode, die eind jaren '70 begon, was een doorgedreven commerciële exploitatie van deze stijl. De stijliconen bij uitstek in de jaren '80 waren Lepa Brena (Fahrete Jahić), Dragana

---

<sup>5</sup> Letterlijk: nieuwgecomponeerde volksmuziek

<sup>6</sup> Servische term: “izvorna (narodna) muzika”

Mirković en Miroslav Ilić. Het meest succesvolle productiehuis en uitgever was ZAM. Dit is de afkorting van “Zabava Miliona”<sup>7</sup>, vrij vertaald als “vermaak voor de massa”, hetgeen direct op haar functie wijst.

### **1.1.1 Stad en platteland.**

Een belangrijke factor in de ontwikkeling van de identiteit van de novokomponovana is de stadsvlucht in de tweede helft van de 20<sup>e</sup> eeuw (Golemović 1995; Dragičević-Šešić 1994). Deze uit zich in de volgende cijfers: waar in 1951 de stedelijke populatie in Servië 1.567.920, of 22,5 percent van de totale populatie bedroeg, was deze in 1991 gestegen tot 4.963.189, of 50.7 percent van de bevolking. De bevolking van de hoofdstad Belgrado was van 657,362 in 1961 gegroeid tot 1,168,454 in 1991 (Thomas 1999). Het grootste deel van deze nieuwe immigranten uit het platteland vestigden zich in Nieuw Belgrado, een stadsgedeelte ten oosten van de Sava, dat gekenmerkt wordt door zijn communistische hoogbouw. Hier vinden we een verklaring voor het feit dat er zich veel uitgaansgelegenheden van de turbo-folk cultuur, “splavovi” genaamd, in Nieuw Belgrado bevinden, voornamelijk langs de rivier de Sava. (Sav Taj Folk) De term “splav” betekent letterlijk “vlot” en verwijst naar het feit dat deze uitgaansgelegenheden zich op boten aan de oever van de Sava bevonden. Maar tegelijkertijd met de massale vlucht naar de stad, was er ook een wederkerige culturele invloed van de stad naar het platteland toe (Thomas 1999: 27).

Door de massale trek naar de stad, hadden de “seljački”<sup>8</sup> geen toegang meer tot de eigen, authentieke cultuur. Men paste zich aan de stedelijke cultuur aan, consumeerde ze en maakte haar eigen, met als gevolg dat er een nieuwe, aangepaste versie van deze cultuur werd geproduceerd. Alhoewel vanuit het perspectief van de kosmopolitische stad het fenomeen van de novokomponovana automatisch geassocieerd werd met de oppositie platteland-stad, was deze oppositie geen uitsluitend geografische indeling, maar eerder een sociale. Ondanks de immigratie naar de stad bleven de aanhangers van deze cultuur de connotatie “plattelands” (en later ook nationalistisch) krijgen. Op deze manier duidde novokomponovana op de muzikale cultuur én de mensen die ze geïmporteerd hadden naar de stad én het stedelijk luisterpubliek dat meestal van een lagere sociale afkomst was (Gordy 2000). In het antropologisch werk van Ines Prica “Omladinska Potkultura u Beogradu” (Prlica 1991) werd deze groep zelfs verrassend geclassificeerd onder de term “Džiber”. Deze term was oorspronkelijk een scheldwoord, ontstaan in de jaren ‘80, dat gebruikt werd door de aanhangers van de kosmopolitische stedelijke cultuur en een sterk negatieve connotatie droeg. Qua gevoelswaarde stond deze term voor: onderontwikkeld, plattelands en anti-stijl (Prlica 1991:

---

<sup>7</sup> Letterlijk: vermaak van de miljoenen

<sup>8</sup> Plattelandsbewoner

60). We kregen, wat betreft de stedelijke cultuur, een groot onderscheid in culturele oriëntatie tussen de oorspronkelijke stadsbewoners en “verstedelijkte boeren” (Gordy 2000).

## 1.2 Stijl

### 1.2.1 Izvorna muzika en novokomponovana.

De perceptie van volksmuziek in Servië heeft in de tweede helft van de twintigste eeuw een paradoxale wending gekregen (Golemović 1995). Dit werd aangetoond door een onderzoek uitgevoerd in 1978 in de stedelijke context van Belgrado (Čolović 2000). Het resultaat was dat de novokomponovana muziek onder het doelpubliek de connotatie had gekregen van echte volksmuziek (Golemović 1995). Het onderwerp van de rondvraag was aan welke muziek men de voorkeur gaf. Het merendeel van de ondervraagden sprak de voorkeur uit voor authentieke volksmuziek. Bij een verdere navraging echter naar wat men precies onder authentieke volksmuziek bedoelde, gaf men stevast als antwoord namen van performers uit de novokomponovana. De houding tegenover traditionele muziek was zelfs in die mate gekleurd, dat de vermelding van deze liederen openlijk ontvangen werd op spottend gelach ( Golemović 1995; Čolović 2000; Dragičević-Šešić 1994). Daarom moet men een duidelijk onderscheid maken in de volksmuziek tussen novokomponovana en authentieke muziek, waarbij de eerste de facto de rol heeft overgenomen van de laatste en als het ware voor echte volksmuziek werd aanzien.

Hoe kunnen we dit paradoxale karakter bevatten? Aangezien voor de doelgroep van deze muziek het archaïsche en de authentieke oorsprong geen vereiste was, kunnen we zeggen dat voor hen de “volkse melodie en het volkse karakter”<sup>9</sup> primeerde. Voelde de muziek volks en echt aan, dan was ze ook echt. Hieruit blijkt dat de essentie, de volkse melodie en het volks karakter, ook buiten de traditie als “authentiek” aanzien kunnen worden, zolang deze karakteristieken voor de doelgroep maar niet degenereerden en vulgariseerden ( Čolović 2000: 163) – dit is een kenmerk dat later in de jaren ’90 zal geïntroduceerd worden. Op deze manier krijgen we een complex systeem dat noch traditioneel, noch eigentijds is, maar tegelijk wel een sterke uitdrukking is van de traditionele waarden en cultuur (Zlatanović-Cvetković 1997). De karakteristieken die de “novokomponovana” rechtstreeks bonden aan de gevoelswaarde van de traditionele folklore waren: de standvastigheid van de muzikale basisstructuren en de veranderlijkheid van de teksten nl. het destructief-constructief procédé. Hiermee wordt in de volkskunde het scheppen van nieuwe teksten op basis van vooraf bestaande teksten bedoeld. De melodie, het ritme en de liedjesstructuur blijven hetzelfde,

---

<sup>9</sup> Servische term: “narodni melos i duha”

maar de tekst kan veranderen naargelang de gelegenheid of functie. Verdere kenmerken waren: improvisatie, het formulaire karakter en de gerichtheid op collectieve ervaringen en waarden (Zlatanović-Cvetković 1997).

Dit principe omschreef Ivan Čolović in zijn werk “Divlja književnost” (Čolović 2000) als de “folklorisatie van de folklore <sup>10</sup>”. De essentie van de liederen van de novokomponovana kwam uit een al oudere traditie, maar was in zijn huidige verschijningsvorm een nieuw verschijnsel (Čolović 2000: 154). De verspreiding van nieuwe technologieën zoals de radio, platenspeler en cassettespeler hadden daartoe een aanzienlijke bijdrage geleverd. De aftakking van de “novokomponovana” was een fenomeen dat begin de jaren ’60 verscheen, alhoewel er verschillende vormen te herleiden zijn tot vóór die periode, bv. de vooroorlogse “radiopevačica <sup>11</sup>”. De liederen die toen geschreven en gecomponeerd werden, verschilden zo weinig van het toendertijdse populaire en door de traditie gedicteerde beeld van de volkslyriek, dat men niet het gevoel had dat deze muziek nieuw was. Als de jaren vorderden, werd deze muziek dan ook ervaren als zijnde authentiek en rechtstreeks ontstaan uit het volk.

Het creëren van muziek “in de volksgeest <sup>12</sup>” naar het traditioneel folkloristisch model overheerste tot in het begin van de jaren ’60, wanneer er een nieuwe generatie auteurs en performers opkwam, die, weliswaar zonder de traditie te negeren, een vrijere interpretatie van de voorafgaande muziek gaven (Čolović 2000: 155). De “nieuwe volksliederen <sup>13</sup>” hadden van in het begin dezelfde trekken als de liederen die later in de jaren ’70-’80 werden gebracht. Enkel het zwaartepunt van de kenmerken veranderde door de tijd heen: in het begin stond het vernieuwende element centraal, maar wel binnen het strikte kader van de traditie, terwijl men later uit dit kader stapte, maar de bevestiging van de stijl een groter belang kreeg (Čolović 2000: 158). Zo kan men zeggen dat de eerste generatie teksten het plattelandleven als traditioneel, idyllisch en pastoraal uitbeeldden, terwijl veel van de volgende generatie teksten een grover en realistischer beeld gaven dat dicht bij het eigentijdse leven stond. Thematisch bleven de liederen echter een bevestiging van het oorspronkelijke traditionele karakter. Tegen de jaren ’80 werd deze verhouding genormaliseerd.

---

<sup>10</sup> “One su folklorizovani folklorizam”

<sup>11</sup> Letterlijk: Radiozangeressen

<sup>12</sup> Servische term: “u narodnom duhu”

<sup>13</sup> Servische term: “nove narodne pesme”

## 1.3 Analyse

Dat de opdeling van platteland en stad een bepalend element was in de bepaling van een culturele en sociale identiteit toont de ontvangst aan van deze cultuur door het kosmopolitische stedelijke publiek. “Wij in de stad leefden in een illusie tijdens die jaren ’80. De “narodnjaci <sup>14</sup>” waren al altijd de dominante cultuur <sup>15</sup> (sav taj folk).”

Om dit fenomeen grondig te bevatten, moeten we het vanuit meerdere perspectieven bekijken nl. literair en sociaal-cultureel. Het werk van Čolović is een literaire analyse. M. Dragičević-Šešić doet een sociaal-culturele analyse.

### 1.3.1 Sociaal-culturele analyse

De studie “Neo-folk: publika i njene zvezde” van M. Dragičević-Šešić werd uitgevoerd in de loop van de jaren ’80 tot en met 1994 (na het bronmateriaal van Divlja Književnost). Zij stelt in haar werk de volgende culturele entiteiten in de Servische maatschappij voor.

- 1) Het dominant culturele model:
  - Educatief-dogmatisch model
  - Elitecultuur
- 2) Cultureel model van de massacultuur
  - Standaard cultureel model
  - Populistisch cultureel model (novokomponovana)
  - Rockcultuur als massacultuur van de jongeren
- 3) Alternatieve culturele modellen
  - Muzikale subculturen
  - Intellectueel “modieuze subculturen”
  - Dissidente cultuur van intellectuelen en kunstenaars
- 4) Traditionele culturele modellen
  - Agrarisch cultureel model
  - Modellen van het culturele leven van enkele etnische minderheden
- 5) Marginale culturele modellen
  - Narcomane subcultuur
  - Delinquente subcultuur

---

<sup>14</sup> narodnjaci: “Licht pejoratieve term voor hen die naar volksmuziek luisteren. “Narod” betekent zowel “volk”, “etnische groep”, “natie” als het “gewone volk” of “massa”

<sup>15</sup> Mi u gradu su imali neku iluziju tokom tih osamdestih godina. Narodnjaci su uvek bili dominantna kultura.

Zonder elke onderverdeling uitvoeriger te beschrijven is in het doel van dit werk “het cultureel model van de massacultuur” en preciezer het “populistisch cultureel model”, een nadere beschouwing waard. Want zoals we later zullen zien, is het juist deze volksgroep die makkelijk te mobiliseren blijkt.

De sociologische definiëring van de populistische “novokomponovana” cultuur als een specifieke onderverdeling, impliceert dat zij karakteristiek was voor bepaalde sociale klassen van de maatschappij nl. sommige bewoners van het platteland, alle soorten arbeiders, bedienden, mensen uit de dienstensector (zowel privé als openbaar) en administratieve bedienden (Dragičević-Šešić 1994: 32, Prica 1995). Er was een gelijke verdeling wat betreft de geslachten, enkel het medium van ontvangst was licht verschillend: het mannelijk publiek verkoos grosso modo platen en cassettes, het vrouwelijk publiek gaf er de voorkeur aan om concerten bij te wonen. Het zwaartepunt van de leeftijd bevond zich tussen de 20 en 30 jaar. Het publiek van de “novokomponovana” woonde zowel op het platteland als in de stad. In tegenstelling tot de meer modernere, hedonistische elite, die een voorkeur had voor muzikale stijlen als New Wave, Rock en Punk, hield de doelgroep van het populistische model er waarden op na van gezins- en maatschappelijke solidariteit. De zaken die hen het meest bezighielden waren in de eerste plaats familiale verhoudingen en geldzaken. Op de tweede plaats kwamen muziek, zangers/zangeressen en sport. En tenslotte hield men zich bezig met hogere thema's zoals politiek en economie (Dragičević-Šešić: 32-39). Inzake sociale omgang stonden aanverwanten op de eerste plaats, de burens namen een tweede plaats in en vervolgens de collega's. Vrijetijd werd het meest doorgebracht met het ontvangen van bezoek, het bekijken van TV programma's, het lezen van een tijdschrift of krant en het luisteren naar radio en platen (Dragičević-Šešić: 40-42). Boeken werden er door dit publiek weinig of niet gelezen. Het vaakst werden er tijdschriften gelezen, met op kop “večernji novosti” (40%). “Večernji novosti” bleef in de jaren '90 zijn koppositie behouden. Deze krant was van een openlijk nationalistisch elan en berichtte het vaakst over schandalen, turbo-folk beroemdheden en sport. Eveneens werd dit het blad bij uitstek om oppositiepartijen, onafhankelijke media en internationale politici te besmeuren (Gordy 1999: 64). De reden echter waarom het doelpubliek om zich met deze cultuur bezig hield was niet de drang om zichzelf te ontwikkelen of een verlangen naar kennis, maar communicatie met de maatschappij door middel van vermaak. Door deel te nemen poogde het existentiële vraagstukken te vermijden en zocht het een manier om deze te ontvluchten. Eveneens zocht het een manier om zich te verbinden met het dagelijkse leven en zich daar op een ontspannende manier op af te stellen (Dragičević-Šešić: 43).

“Novokomponovana” muzika had in het leven van deze doelgroep de volgende functies: uitgaansleven, vermaak en rituele viering (terugkeer van de legerdienst, huwelijken). Anderzijds had deze muziek ook een nostalgische functie: zowel door haar tekst als haar melodie deed ze herinneren aan de traditie, het verleden, de geboortestreek.

### 1.3.2 Tekstanalyse en classificatie

Thematisch zijn er twee mogelijke manieren van classificatie van de novokomponovana. De eerste heeft betrekking op de indeling van de liederen door de uitvoerende groep zelf, de tweede manier steunt op een tekstuele analyse.

De auteurs, performers en redacteurs van de radiostations en platenhuizen zelf maakten reeds een onderverdeling in deze muziek. Hierbij werd de muziek verdeeld in twee klassen. De eerste onderverdeling gebeurde op basis van de nationale of regionale melodische kenmerken en taal (bv. Bosnisch, Zuid-Servisch, Oost-Servisch enz.). De tweede onderverdeling werd bepaald door het functionele aspect, dit weliswaar niet exclusief, maar wel prioritair. Hier werd het doel van de muziek bepalend: huwelijk, verloving, geboorte, verjaardag, legerdienst (vertrek en terugkeer), gastarbeid, afstuderen, de eerste schooldag enz...(Čolović 2000: 166, Gordy 2000).

|                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| I u dobru i u zlu<br>i na javi i u snu<br>imam želju jedinu<br>i u dobru i u zlu<br>i na javi i u snu<br>da si pored mene tu | En in kwade én in goede dagen<br>Zowel wakker als in m'n slaap<br>Heb ik één wens<br>En in kwade dagen én in goede dagen<br>Zowel wakker als in m'n slaap<br>Dat je hier naast mij bent |
| Dan po dan, čas po čas<br>povratak će doći<br>srećo moja ne brini<br>sve će brzo proći                                       | Dag na dag, uur na uur<br>Zal je terugkeer naderen<br>Bekommer je niet om mijn geluk<br>Alles zal vlug voorbijgaan                                                                      |
| Mamina sam i tatina<br>mladost i lepota<br>al od danas biću tvoja<br>do kraja života                                         | Ik ben de jeugd en schoonheid<br>Van mijn moeder en vader<br>Maar vanaf vandaag zal ik de jouwe zijn<br>Tot het eind van mijn leven                                                     |
| Srećna je ova nedelja<br>muzike čuje se glas<br>kolo se igra uz pesmu<br>ljubavi samo za nas                                 | Deze week is er een van geluk<br>Het geluid van de muziek is te horen<br>Bij een lied wordt de kolo gedanst<br>Liefde enkel voor ons                                                    |



Inhoudelijk kregen we de volgende indeling: liederen waarvan de motieven verbonden waren met het plattlandsleven <sup>16</sup>, het bezingen van traditionele personen, gezinsverhoudingen, gewoonten en spellen. Hier legde men de nadruk op het tijdloze karakter, de continuïteit en het ontbreken van veranderingen. Hieronder vielen ook de liederen waarin de nieuwe stedelingen hun verlangen naar het platteland uitdrukten (Čolović 2000: 167).

|                                     |                                                             |
|-------------------------------------|-------------------------------------------------------------|
| U gradu sam sada, al' se selu divim | Nu ben ik in de stad, maar het platteland bewonder ik       |
| Lepote mog sela ne nadoh u gradu    | De schoonheid van mijn dorp heb ik niet in de stad gevonden |
| Stalno sanjam da me sebi zove       | Voortdurend droom ik dat ze me bij zich roept               |

Het thema van de ontvolking van het platteland kwam ook aan bod:

|                                        |                                                                     |
|----------------------------------------|---------------------------------------------------------------------|
| Ostalo je selo bez momaka              | Er zijn geen kerels meer in het dorp                                |
| Opusteli vinogradi,<br>nema ko da radi | De wijngaarden zijn verlaten,<br>en er is niemand meer om te werken |

Onder de “rustikalne pesme” vielen ook liederen die handelden over afscheid van jongeren die hun dienstplicht gingen vervullen en het verlangen van de dienstplichtige naar zijn geboortestreek. Dit thema is niet tegengesteld aan het rustikale, omdat het ideaal van de goede soldaat zich op dezelfde lijn bevond als de andere idealen: een goede soldaat was gelijk aan een goede landbouwer. Een goede landbouwer was een goede zoon en een goed gelovige (en een goede Serviër) (Čolović: 2000: 170).

Het is dan ook niet verwonderlijk dat in dit type liederen patriottische gevoelens opdoken. Hier werd de liefde voor de geboortestreek beklemtoond. Dit gold eveneens voor liederen die Tito, de Partij en Joegoslavië verheerlijkten.

|                                                                                                                            |                                                                                                                                                                 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Naše bratstvo i jedinstvo, druže<br>To su prve partizanske ruže,<br>A slobodu koja zlatom sija<br>Kovali su Tito i Partija | Onze broederschap en eendracht, verbreedert<br>Dit zijn de eerste partizanenrozen<br>En de vrijheid die schijnt als goud<br>Hebben Tito en zijn partij gesmeed. |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

---

<sup>16</sup> Servische term: “rustieke liederen”

Metrisch zien we dat men zich het meest hield aan de oorspronkelijke en in de volksepiek veel gebruikte tienvoeter met de cesuur na de vierde lettergreep. Na de tienvoeter, werd de acht- en elfvoeter het meest frequent gebruikt.

|                              |                                                                       |
|------------------------------|-----------------------------------------------------------------------|
| Neka bude kako biti mora     | Laat komen wat moet gebeuren<br>- - - - // - - - - -                  |
| Kad moj dragi u armiju krene | Wanneer mijn geliefde naar het leger vertrekt<br>- - - - // - - - - - |
| Srećna je ovo nedelja        | Deze week is er een van geluk<br>- - - // - - - - -                   |

Wat betreft het woordgebruik werd een moderne, nieuwe woordenschat vermeden (Čolović 2000: 189). Dit wil echter niet zeggen dat het tekstueel karakter geheel conservatief bleef (Čolović 2000: 177). Typerend voor de folklore is dat zij, alhoewel ze een beperkt repertoire van motieven en taaluitdrukkingen heeft, ze absoluut geen gesloten systeem is. Dit geldt ook voor de novokomponovana. Het gebruik van neologismen en leenwoorden is sterk beperkt, om niet te zeggen afwezig, maar er was een actieve uitwisseling tussen het taalrepertoire en de spreektaal. Hierin lag eveneens de basis van haar vernieuwend karakter beschreven in 1.2.1.

## 1.4 Conclusie

Uit deze gegevens kunnen we afleiden dat de novokomponovana muzika, ondanks het feit dat ze geen rechtstreekse voortzetting is van traditionele authentieke volksmuziek, dit wel zo ervaren werd door het luisterpubliek. Dit publiek legde een rechtstreekse relatie tussen novokomponovana en de begrippen “Servisch”, “eigen”, “oorspronkelijk” en “volks”. De verdienste van Milošević was dat hij zich de basis van deze massacultuur eigen maakte en gebruikte voor zijn doeleinden.

## **2 Ratni Folk**

### **2.1 Nationalisme: politiek en cultuur.**

Op 24 april 1987 reisde Milošević, in de hoedanigheid van voorzitter van de Servische Communistische Partij, af naar Kosovo Polje\* om aldaar een meeting van de Provinciale Communistische Partij bij te wonen. Algauw braken er onlusten uit tussen deelnemers van de meeting en de lokale politie. Dit was echter het opzet, want de demonstratie werd reeds van tevoren opgezet door Milošević in samenspraak met Servische activisten. De regels van het spel indachtig luisterde Milošević vervolgens naar de grieven van de betogers. Er wordt aangenomen dat vanaf dit moment Milošević de nationalistische zaak als de zijne opvatte. Er brak een periode aan waarin hij het nationalistische gedachtegoed gebruikte om politieke invloed te verwerven. Inhoudelijk gebeurde dit door de mythe van een Groot-Servië\* te doen heropleven met een grote aandacht voor het heroïsche aspect van de veldslag op het Merelveld. Op verschillende meetings waren er leuzen te lezen die naar dit gedachtegoed verwezen: “In all the places where there are Serbian souls, that is the home and the hearth-place of my birth”, “We seek nothing new- only the empire of Dušan\* ”, “We will not give up the land of Obilić\* without the shedding of blood” (Thomas 1999: 45). Dit noemt Rogers Brubaker “homeland nationalism” (Brubakers 2005). Gedreven door politieke motieven wordt er aan bepaalde bevolkingsgroepen buiten de grenzen de indruk gegeven dat ze tot een bepaalde etniciteit behoren (hier Servisch). Deze identificatie wordt vervolgens uitgedrukt door een “ongehoorzaamheid” tegenover de politieke entiteit waar ze officieel toe behoren. Het gevolg is het uitroepen van een nieuwe staat en toenadering tot de zogezegde bron van culturele of etnische affiniteit.

In september 1987 slaagde hij erin om Ivan Stambolić\*, de toendertijdse president van Servië, ontslag te doen nemen. Dit gebeurde met behulp van Dušan Mitević, die aan het hoofd van RTS stond, de Servische nationale televisie (Thomas 1999: 45). RTS was overigens één van de weinige zenders die het hele gebied van ex-Joegoslavië bestreek en daardoor het instrument bij uitstek voor het verspreiden van propaganda. Waar Milošević van nature uit niet nationalistisch was, zag hij het enorme potentieel van deze groep en, komende vanuit een provinciaal stadje, begreep hij als geen andere de gewoonten en handelspatronen van deze mensen. Op 28 juni 1989, op de rally gehouden op Vidovdan\* in Kosovo Polje ter ere van de 600<sup>ste</sup> verjaardag van de slag op het Merelveld, triomfeerde Milošević met zijn tactische keuze voor het nationalisme (Thomas 1999: 49). De voornaamste tactieken om nationalistische gevoelens te doen ontstaan zijn het benadrukken van de diepe wortels van een volk, het voorstellen van een oude afkomst, de associatie van nationalisme met emotionele waarden (Brubaker 2005: 15). Hoe dit in Servië inhoudelijk precies werd uitgedrukt, werd efficiënt

samengevat door Čolović (2002) in zijn boek “The politics of symbol in Serbia”. Deze samenvatting is te lezen als appendix A.

De voedingsbodem voor het culturele conflict tussen de neofolk en turbo-folk in de jaren ‘90 lag reeds in de tachtiger jaren. In tegenstelling tot andere communistische systemen, kende Joegoslavië weliswaar een autoritaire politiek met echter een grotere culturele vrijheid (Gordy 2000). Mogelijke spanningsvelden zoals dat tussen de kosmopolitische stadscultuur en de plattelandscultuur kregen de ruimte om zich te ontwikkelen in plaats van verwijderd te worden. Deze spanningen kenden een sluimerend bestaan en waren tijdens de jaren ‘80 niet het onderwerp van een actieve polemiek. Ze werden eerder geuit in de sfeer van smaak en ontspanning. Zo ontwikkelde zich een spanning die zich eerst in de culturele en later pas in de politieke sfeer nestelde (Gordy 2000).

De eerste helft van de jaren ‘90 in Belgrado werd gekenmerkt door het verdringen van de kosmopolitische cultuur door de neofolkcultuur naar de oppositie. Die laatste werd opgenomen in het propagandaprogramma van het nationalisme. De muzikale smaak ontsnapte uit de privésfeer. De mentale tegenstelling <sup>17</sup> tussen het platteland en de stad evolueerde tot een politieke oriëntatie, bepaalde de houding tegenover de oorlog en zorgde voor een breuk tussen verschillende sociale lagen van de bevolking (Gordy 2000).

### **2.1.1 Ratni folk: bevestiging van de neofolk.**

In het begin van de jaren ‘90 namen vele folk-performers het voortouw om de nieuwe nationalistische waarden van het regime te promoten en te ondersteunen. Zij zagen het als hun functie om wat zij als nationale traditie beschouwden, te verspreiden. Ze beriepen zich op vroegere zangers als Tozovac\* en Miroslav Ilić\* (Website MBK). Indicatief voor de propagandistische functie van deze muziek was de lage productiekwaliteit van deze liederen, die door middel van cassettes werden verspreid, en de snelle opeenvolging van uitgave van haar producten, gericht op een specifiek doelpubliek. De auteurs en uitvoerders konden zowel specifieke personen als anoniem zijn. In de bloemlezing “Pesme iz stomaka naroda (Tarlać 2001)” bevinden zich bronnen van beide types. Veel van deze liederen zijn ontleend aan een vroeger verleden en we zien identiek dezelfde liederen opduiken in zowel Servië als andere ex-Joegoslavische deelrepublieken; enkel de inhoud werd aangepast aan de toenmalige politieke en geografische situatie. De belangrijkste verspreider van deze muziek in Belgrado was Radio Ponos.

In 1994, na een periode van sponsoring van de paramilitaire bewegingen in de Krajina\* en de Bosnische Republika Srpska \*, schortte Milošević de steun op aan deze

---

<sup>17</sup> Zie hoofdstuk: Novokomponovana p. x

“illegale” staten onder het motto “vrede kent geen alternatieven”<sup>18</sup>. Tezelfdertijd veroordeelde het Servische Ministerie van Cultuur de neofolk, die geassocieerd werd met de mobilisatie tot de oorlog, als zijnde kitsch en startte een campagne voor een “terugkeer naar echte waarden” (Gordy 1999: 105). Propagandazenders, zoals radio Ponos werden gesloten. Niettemin bleef deze subcultuur patriottische liederen produceren, enkel hun politieke oriëntatie wijzigde van Milošević naar de radicalere partijen, voornamelijk de SRS\* van Šešelj\*. De culturele impact van de ratni folk werd veel kleiner: in plaats van een gesponsorde mainstreamcultuur, werd ze verdrongen naar de kantlijnen van de Servische maatschappij “as a phantom radio movement which occasionally organizes benefit concerts (with singers from the second and third folk-leagues)” (Gordy 1999: 132).

## 2.2 Ratni folk: tekstanalyse:

Een verandering in een cultureel model is het gemakkelijkst te ontdekken in symbolische codes en communicatie, taal, traditie, de houding tegenover anderen, de houding tegenover de maatschappij enz... (Dragičević-Šešić: 183). Dit geldt ook voor de cultuur van de novokomponovana muzika. In dit hoofdstuk zullen we naast een algemene tekstanalyse ook een visuele analyse doen van videoclip en albumhoezen van Baja Mali Knindža, één van de extremere muzikaal-artistieke vertegenwoordigers van een maatschappij in oorlog en recessie. De videoclip is het instrument bij uitstek om de tekst van een lied te ondersteunen of te verklaren. Een albumhoes is een krachtige afbeelding waarmee de performer zijn boodschap op een zo gebald, en concreet mogelijke manier probeert over te brengen.

De patriottische motieven die in deze neofolkliederen werden beschreven, waren een vrij expliciete uitdrukking van een vervormde conceptie van de geschiedenis. De uitvoerders van deze liederen zagen het als hun functie om iets tot de strijd bij te dragen: “Wij waren niet dapperder, noch humaner, noch vaderlandslievender dan anderen. Het gaat er hier om dat orthodoxe zangers weinig gegeven hebben en dat het nu tijd is om wakker te worden. Je kan toch niet verwachten dat Slobo, Šešelj en Arkan zingen. Laat ze zich maar met andere zaken bezighouden, en wij zullen ze bezingen.”<sup>19</sup> verkondigde de folkzanger Zoran Kalezić in 1992 (Tarlać 2001: 61).

De themata die in de ratni folk aan bod kwamen, getuigden van een mythomaan en megalomaan karakter: wat betreft schoonheid stond Servië aan de wereldtop, de Serviër bezat

---

<sup>18</sup> Mir nema alternative

<sup>19</sup> Nismo mi ni hrabriji, ni humaniji, ni veći rodoljubi od drugih. Radi se o tome da su pravoslavni pevači malo dali i da je vreme da se probude. Pa neće valjda da pevaju Slobo, Šešelj i Arkan. Oni neka rade druge stvari, a mi ćemo da pevamo.

een legendarische portie moed, de leiders kregen een religieus gefundeerde connotatie, men beriep zich op God of een mythisch verleden; de Serviër was de laatste morele en spirituele verdediger in een decadente wereld in verval.

|                                                                                                           |                                                                                                                                                  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Amerika nema Lovćen,<br>Berane i Goru,<br>Nema moju Podgoricu<br>I svijetlu majsku zoru.                  | Amerika heeft geen Lovćen*,<br>Berane* en Gora*,<br>Het heeft mijn Podgorica* niet<br>Noch het lichte meiglören.                                 |
| Ja se nikoga ne bojim<br>I ni pred kim ja se ne grbim,<br>U inat dušmana živim<br>Ponosam što sam Srbin.  | Ik vrees niemand<br>En ik buig voor niemand,<br>Ik leef in onmin met mijn vijand<br>En ben er fier op Serviër te zijn.                           |
| Oj Srbijo, Bogom dana,<br>Ti nam rodi Slobodana,<br>Oj Srbijo od Svetoga Save,<br>Slobo spasi naše glave, | Oj Servië, door God gegeven,<br>Jij hebt ons Slobodan voortgebracht <sup>20</sup> ,<br>Oj Servië van de heilige Sava* ,<br>Slobo redt ons hoofd, |
| Kosovo je naša duša,<br>Bog nas vidi, Bog nas sluša.                                                      | Kosovo is onze ziel,<br>God ziet ons, God luistert naar ons.                                                                                     |
| I zato borim se, borim<br>s verom u sebe i Boga.                                                          | En daarom strijd ik, strijd ik<br>Met vertrouwen in mezelf en in God.                                                                            |
| Pa i Bog je Srbin bio, kad je stvaru svet,<br>Pa je nama ostavio ovaj amanet.                             | Zelfs God was een Serviër, toen hij de wereld<br>schiep,<br>Want hij liet ons dit testament achter.                                              |

De personen die men als held aandroeg waren een mengeling van historisch/mythische personen en hedendaagse politieke figuren: Slobodan Milošević, Milorad Dodik\*, Radovan Karadžić\*, Ratko Mladić\*, tsaar Lazar\*, Milos Obilić\*, Momčilo Đujić\* en anderen.

|                                                  |                                                                             |
|--------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------|
| Karadžiću srpski sine,<br>Tebe slave dve krajine | Karadžić, Servische zoon,<br>Aan u de eer van de twee streken <sup>21</sup> |
|--------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------|

<sup>20</sup> Slobodan is naast een eigennaam , ook een adjectief dat letterlijk “vrij” betekent.

|                                                               |                                                                                 |
|---------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------|
| Karadžiću, mi te znamo,<br>Srpsku Bosnu nikome ne damo.       | Karadžić, wij kennen u,<br>Servisch Bosnië geven we nooit af.                   |
| Milorade, ti si srpska dika,<br>Proslavićes prezime Dodika.   | Milorad, je bent de Servische eer,<br>Je zal de naam Dodik alle eer aan doen.   |
| Pjesme se ore na sve strane,<br>Svi smo s tobom, Radovane.    | De liederen weerklinken van overal,<br>Iedereen is met jou, Radovan.            |
| Idemo dalje, idemo dalje<br>Sa Ratkom do slobode.             | We gaan verder, we gaan verder<br>Met Ratko tot de vrijheid.                    |
| Naslednici slavnih Jugovića,<br>Komandanta, generala Mladića. | De erfgenamen van de roemrijke Joegoslaven<br>Kommandant, generaal Mladić.      |
| Oj Srbijo, Bogom dana,<br>Ti nam rodi slobodana,              | Oj Servië, door God gegeven,<br>Jij brengt ons Slobodan voort,                  |
| Srpska truba ponovo se čuje,<br>Srbin samo Arkanu veruje.     | De Servische trompet is weer te horen,<br>Een Serviër gelooft slechts in Arkan. |
| Molim Boga, molim Obilića,                                    | Ik bid tot God, ik bid tot Obilić,                                              |
| Gde bi deca džaba izginula,<br>Arkanova ruka bi stignula.     | Waar ook kinderen tevergeefs stierven<br>Sloeg de hand van Arkan toe.           |

De figuren die men de rol van vijand toebedeelde waren overwegend politieke personen, zowel op het nationaal als op het internationaal toneel: Franjo Tuđman\* , Hans-Dietrich Genscher (Hans-Ditrih Genser)\* , Alija Izetbegović\* , Bill Clinton (Bil Klinton), David Owen (Dejvid Oven)\* , Madeleine Albright (Madlen)\* enz...

---

<sup>21</sup> Krajina: wordt letterlijk vertaald als “grensgebied” en “streek”. Het staat zowel voor de Servische territoriale claim in Kroatië als voor het meer algemene woord “streek”.

|                                                                                                   |                                                                                                                      |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Oj Alija, možeš li slanine<br>Da ti dedo sa tavana skine                                          | Oj Alija, je kan het varkensspek<br>Dat je grootvader van de rookzolder haalt wel<br>gebruiken <sup>22</sup> .       |
| Oj Alija, nisi više glavni,<br>Pobedio narod pravoslavni.                                         | Oj Alija, je bent niet belangrijk meer,<br>het orthodoxe volk heeft gewonnen.                                        |
| Ne boje se Allaha,<br>Ne boje se dina,<br>Ne boje se Alija<br>I njegovih Turčina.                 | Men is niet bang van Allah<br>Men is niet bang van je religie,<br>Men is niet bang van Alija<br>En zijn Turken.      |
| Klinton Bilu- tvome Bogu<br>Nabiću u dupe nogu,                                                   | Voor uw Clinton Bill – voor uw God<br>Plant ik mijn voet in uw achterste,                                            |
| Lepa si Madlena,<br>Pola nešto, pola žena,<br>Ti si ružna, masna, glupa,<br>Kao Milka krava tupa. | Wat ben jij mooi Madeleine,<br>Half iets, half vrouw,<br>Jij bent zo lelijk, vet en dom,<br>Als de stomme Milka koe. |

De oorlogsfolkteksten drukten een melancholisch gevoel uit, gaven vaak een rechtvaardiging waarom men naar het front moest en riepen op to mobilisatie. Het beeld dat deze liederen van “de Serviër” zelf gaven, rechtvaardigde de strijd en duwde hem in een slachtofferpositie: Serviërs zijn niet in staat om anderen kwaad te doen, ze staan voortdurend bloot aan het kwade, in hun strijd staan zij alleen.

|                                                                                                    |                                                                                                                                  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| I grakću crne vrane<br>Na pravoslavnom krstu,<br>Opet se dušmani bude<br>I psuju nam majku srpsku. | Ook de zwarte kraaien krassen<br>Op het orthodoxe kruis,<br>Opnieuw is de vijand gewekt<br>En vervloeken ze de Servische moeder. |
| Pet vekova, pet vekova<br>Progonili Srbe,<br>Pretili nam oštrom sabljom,                           | Vijf eeuwen, vijf eeuwen <sup>23</sup><br>Verjoegen ze Serven,<br>Bedreigden ons met hun scherpe sabel                           |

<sup>22</sup> Een moslim mag niet in aanraking komen met varkensvet wil hij het paradijs betreden. Deze versregels verwijzen naar de (vermeende?) niet-moslim afkomst van Alija Izetbegović.

<sup>23</sup> Staat voor de Turkse overheersing gesymboliseerd door de data 1389 (slag op het Merelveld) en 1878 (onafhankelijkheid van Servië).



|                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Kačili na vrbe.</p> <p>Krenuo je iz Srbije<br/>Golobradi borac,<br/>Da pomogne svojoj braći<br/>Srpski dobrovoljac.</p> <p>Gule nas gule, a mi od gume,<br/>Istina to je, branimo svoje.</p> <p>Protiv nas su svi dušmani stari<br/>I izrodi što vjeru prodase.</p> | <p>Hingen ons aan de wilgen.</p> <p>Hij is vertrokken uit Servië<br/>De baardeloze strijder,<br/>Om zijn broeders te helpen<br/>De Servische vrijwilliger.</p> <p>Ze zijn ons aan het uitdunnen<sup>24</sup>, maar wij<br/>zijn van rubber,<br/>De waarheid is dat we het onze verdedigen.</p> <p>Tegenover ons staan de oude vijanden<br/>En de afvalligen die het geloof verkocht<br/>hebben.</p> |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

In deze liederen nemen toponiemen een belangrijke plaats in. Door middel van de liederen probeerden de uitvoerders aanspraak te maken op de nieuwe grenzen:

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Volim krsnu slavu,<br/>Svetitelja Savu,<br/>Bukovicu, Knin,<br/>Baniju i slavnu Srbiju.<br/>Neki žele Hrvatsku<br/>Do Zemuna I do Drine,<br/>A ne smiju doći<br/>Do Knine i Gline.</p> <p>Od Kozare pa do mora,<br/>Od Prizrena do Knina<br/>Ječi jeka srpskog sina.</p> <p>Karadžiću srpski sine,<br/>Tebe slave dve krajine :<br/>Banjaluka, Grmeč, sve do Krupe I<br/>Petrovac.</p> <p>Zalila se rijeka Drina tokom cijelim</p> | <p>Ik hou van de patroonheilige,<br/>De heilige Sava,<br/>Bukovica* , Knin* ,<br/>Banija* en het roemrijke Servië<br/>Sommigen willen een Kroatië<br/>Tot Zemun* en tot de Drina* ,<br/>Maar ze geraken nog niet<br/>Tot Knin en Glina* .</p> <p>Van Kozara* zelfs tot aan zee,<br/>Van Prizren* tot Knin<br/>Klinkt het geweeklaag van de Servische zoon.</p> <p>Karadžić, Servische zoon,<br/>Aan u de eer van de twee “krajina’s”,<br/>Banjaluka* , Grmeč* , helemaal tot aan<br/>Krupa* en Petrovac* .</p> <p>De Drina* stroomde al de hele tijd</p> |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

<sup>24</sup> Letterlijk: (af)pollen

|                                                                                                                   |                                                                                                                                                               |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Kažu da ja davnina ljude dijelim[..],<br>Ja zuorim uvijek čisto, nemam brane<br>Ja ljude volim isto s obe strane. | Ze zeggen dat ik van oudsher de mensen<br>verdeel [...],<br>Mijn bedoeling is altijd zuiver,<br>ik heb geen verweer<br>Ik hou van de mensen van beide kanten. |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Een speciale plaats nemen de liederen in die over de geboortestreek gaan

|                                                                                                                               |                                                                                                                                                                       |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Video sam mnoge zemlje sveta<br>Raskoš boja i bogatstva dosta<br>Al' od svega istina je samo<br>Gde se rodih, tu mi srce osta | Ik heb vele landen van de wereld gezien<br>Een weelde aan kleuren en genoeg rijkdom<br>Maar de waarheid van dit alles is<br>Dat waar ik geboren ben, blijft mijn hart |
| Kako je lepo u mom kraju<br>A mene tamo nema                                                                                  | Hoe mooi is het in mijn streek<br>Maar ik ben er niet                                                                                                                 |
| Vratiću se u proleće neko<br>Ili u jesen kad sapuću kiše<br>Detinjstvo me zove da se vratim                                   | Ooit zal ik in de lente terugkeren<br>Of in de herfst wanneer het regent<br>Mijn jeugd roept me terug te keren                                                        |

Gedurende de periode van de Navo bombardementen in 1999 kwam er een nieuwe golf van patriottische nummers die dezelfde elementen bevatten als liederen uit de oorlogen '90-'95, enkel het vijandsbeeld werd geüpdate.

|                                                                        |                                                                              |
|------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|
| Nas krst je velik i preliva ga zlato<br>Alo, sta ti kažeš na to, NATO? | Ons kruis is groot en met goud overgoten<br>Hallo, wat zeg je daarvan, NAVO? |
|------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|

Het gebruik van teksten met megalomane ondertoon was echter niet uitsluitend te vinden in de oorlogsperioden. Nog in 2002 bezong een underground groep, "Srpski Taliban", de vijanden van het Servische volk. Het beeld van de vijand werd geactualiseerd. Als mikpunt van spot waren de vermoorde premier Đinđić\*, procureur-generaal van het Haagse Tribunaal Carla Del Ponte en de president van de Verenigde Staten George Bush. Hun radicale houding bleek uit het feit dat ze de de terroristische aanslagen van 11 september op New York verheerlijkten (Tarlać 2003).

|                                                                                                  |                                                                                                      |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Gori Njujork, Pentagon se pali,<br>Ameriko, dali su ti, dali!<br>Gori Njujork, Pentagon se ruši, | Brand, New York, het Pentagon staat in de fik<br>Amerika, ze hebben je je verdiende loon<br>gegeven! |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                |                                                                                                             |
|--------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Krajišnici , vraćajmo se kući. | Brand New York, het Pentagon valt in<br>stukken<br>Krajišnici <sup>25</sup> , laten we terugkeren naar huis |
|--------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Željko Grujić, de man die achter zowel “Srpski Taliban” als “Baja Mali Knindža” staat, verklaarde in een interview op de website van Baja Mali Knindža: “Na de gebeurtenissen van 11 september kwamen de Taliban op de voorgrond van de wereldpolitiek. Op dat moment kwamen we op het idee om een album te maken waarop de eerste helft liederen waren gewijd aan Radovan Karadžić, Ratko Mladić en Slobodan Milošević. De titel van het album is daarom dubbelzinnig. Velen denken dat onze groep de “Servische Taliban” noemt, maar feitelijk is die titel gewijd aan hen drie.<sup>26</sup> “ In een interview werden de auteurs van deze muziek door de uitgever “een groep orthodoxe burgers” genoemd. De zangers en performers van de muziek werden naar voren geschoven als “mensen, die hun huis ontnomen waren” en als producer werd ironisch het “Tribunaal van Den Haag” genoemd (Tarlać 2003).

Mirko Pajčin, die optreedt onder de artiestennaam Baja Mali Knindža, is een goed voorbeeld van ratni folk. De naam is een woordspeling tussen de woorden Knin en het Japanse woord “ninja”. Hij is geboren op 13 oktober 1966 in het Bosnische Gubin en begon zijn carrière met het zingen op bruiloften en als begeleiding van soldaten op weg naar het front in de streek van Knin in Kroatië. In 1991, na de stichting van een Servische staat in de Krajina, bracht hij een album met de zelfverklarende titel “Ne dam Krajine <sup>27</sup> ” uit. In deze periode werd zijn muziek kortstondig gepromoot en uitgezonden door Radio Ponos in Belgrado. Dit gebeurde in een programma dat omschreven werd als “only Serbian folk songs, of those only the ‘really Serbian’ ones”(Gordy 1999:131). In 1994 schortte Milošević de steun aan deze radiozender op.

Vandaag de dag woont hij in Belgrado en is hij nog altijd actief. Onlangs, naar aanleiding van de presidentsverkiezingen in 2008 gaf hij optredens voor de partijcongressen van de SRS, die in de presidentsverkiezingen van februari hun vertegenwoordiger nipt zag verliezen (49%) maar ondanks het “verlies” van de parlementsverkiezingen in mei nog altijd de parlemenatire werking kunnen blokkeren. Om zijn huidige populariteit te meten kijken we naar zijn website. De website is opgestart in 2004 en bevat een gebruikersforum, waarvan de vroegste berichten dateren van eind oktober 2007. In het forum zijn sindsdien 10.500 berichten geplaatst d.w.z. gemiddeld ongeveer 50 reacties per dag. Gedurende de laatste vier

<sup>25</sup> Krajišnik is een stadje in de Vojvodina. Letterlijk: grenswachter, grensbewoner.

<sup>26</sup> Nakon događaja od 11 septembra, talibani su izašli u prvi plan na svetskoj političkoj sceni. Tada smo i došli na ideju da napravimo album na kojem bi na jednoj polovini bile pesme posvećene Radovanu Karadžiću, Ratku Mladiću i Slobodanu Miloševiću. Naslov albuma je zato dvosmislen. Mnogi misle da se naša grupa zove “srpski taliban”, a zapravo je taj naslov posvećen njima trojici (website Baja Mali Knindža)

<sup>27</sup> Ik geef de Krajina niet weg.

jaar heeft de website ongeveer 850.000 bezoekers gehad, hetgeen resulteert in ongeveer 580 bezoekers per dag. De website heeft ongeveer 2.200 vaste leden. De cijfers zijn niet spectaculair maar tonen wel dat het hier om een actieve internetgemeenschap gaat.

Interessant is ook de visie van neofolk/ ratni folk zangers tegenover de opkomende tehno/turbo-folk muziek. Zij betitelen die muziek als “islamitisch” en geven deze muziekstijl de bijnaam “turban-folk” (Gordy 1999: 152). Deze muziek klinkt volgens hen veel te oosters vanwege de zangtechniek en de geïmporteerde oosterse ritmes en ze pleiten voor een meer zuivere Servische stijl.

### 2.2.2 Ratni folk: visuele analyse

In dit hoofdstuk wordt onderzocht met welke visuele inhoud Baja Mali Knindža het doelpubliek wou overtuigen of mobiliseren.

Wat hem tot een interessant voorwerp van onderzoek maakt is dat zijn carrière zich ongeveer over een periode van meer dan 17 jaar uitstrekt (van 1991 tot heden) zodat er vrij veel materiaal te vinden is, zowel auditief als visueel (onderzoeksmateriaal ongeveer 40 clips). Hij is eveneens één van de populairste vertegenwoordigers van dit muziekgenre. We analyseren zijn videoclip volgens de volgende criteria. We kijken welke kledij de performer van de clip aanheeft en welk directe attributen tot het beeld van de performer bijdragen. Zo zien we of hij op die wijze zijn lidmaatschap tot een bepaalde subcultuur wil uitdrukken. Ook wordt er aandacht besteed aan de achtergrond: wordt er consequent eenzelfde type achtergrond gebruikt en wat is de betekenis ervan? Vervolgens bekijken we, aangezien het gros van deze clips opgenomen is in oorlogstijd, hoe dit visueel wordt uitgedrukt. En tenslotte wordt er gezocht door middel van welke symbolen de clips met het publiek communiceren.

**Kledij:** militaire vest; insignes; hemd en broek; kaki legerhemd met camouflagekleuren; casual hemd en jeans broek; jeans, trui en muts; casual pak; T-shirt van het merk “Champion”; sportschoenen; stoere jekker; vest met opschrift (onbepaald); pet met wapenschild en Servisch kruis met de letters “CCCC”; pet met ijzeren plaat van het merk “Reebok”; baseballvest; blazer; zwarte lederen vest; groen gevangenenuniform met šajkaca\*; compleet legeruniform; hemd en das; vest met opstaande kraag.

**Attributen:** revolver (2x); geweer; gouden halsketting met Servische adelaar (vast attribuut); glas (glazen) rakija (7x); BMW-auto; walkie-talkie.

**Achtergrond:** rustiek dorp met huis met traditioneel interieur, panorama op bergrijke omgeving, bos (5x); bureau (staat in de clip voor communistische bureaucratie); interieur met haard; muur versierd met verschillende iconen; huiselijk interieur met kandelaar; woonkamer

(4x); stadspark; Knez Mihailova \* in Belgrado; park met ruïne van een fort (Belgrado?, Novi Sad?) tegen een achtergrond van een tiental kinderen; orthodoxe kerk met Grieks kruis; standbeeld van patriottische strijder (onbepaald); Kalemegdan \* (Belgrado); kampvuur ingebouwd in een vernield huis; flat met uitgebreide bar; casino met roulettetafels; kaarttafel; kafana; gevangenkamp; studio met opnameapparatuur; splav langs de Sava; Belgrado in wintertijd langs de Sava, kafana.

**Oorlogstaferelen:** loopgraven; mitrailleur; tank (+10x); historische veldslag op het Merelveld; soldaten die naar het front marcheren; vernielde huizen ( Servische huizen in de Krajina: +10x); vernielde kerk; raketwerper; militaire exercitie; wenende nabestaanden, soldaten die het teken van de drie verenigde Servische gebieden maken; Karadžić in militair uniform; Mladić in militair uniform; troepenmobilisatie; kind in uniform met Servische vlag, kind in uniform met revolver, portret van krijgers in de bergen, foto's en beelden uit de Eerste Wereldoorlog, granaatinslagen, Servische (Krajina) vlag die in een toren gehesen wordt, paramilitair “tijger” bataljon.

**Symbolen en historische personages:** Servische vlag; historische evocatie van de slag op het Merelveld: Miloš Obilić, dood van sultan Murat, veldslag zelf; orthodoxe priester met militairen in een kerk; vlag van de Krajina; zanger maakt kruisteken; muurposters die de Krajina legitimeren; schilderij van de heilige Sava; gusle\*; haard; iconen van o.a. de heilige Đorđe\*; gouden buste van Njegoš; Servische adelaar boven portiek van kafana; rond brood; afbeelding tijger.

Algauw zien we dat er twee types videoclip zijn. De eerste categorie heeft als onderwerp de oorlog en/of nationalistische gevoelens. De communicatie door middel van nationalistische symbolen is prioritair. De tweede categorie heeft een meer liederlijke inhoud (vrouwen, drank, gokken enz..). Nationalistische symbolen zijn aanwezig, maar niet prioritair. Alhoewel, in de clip van “ Večeraš dame biraju “ wordt er onnodig met de camera ingezoomd op een embleem met een Servische adelaar op een portiek boven een kafana, zonder dat dit enig verband heeft met de essentie van de clip. Inhoudelijk handelt het lied over hoe de zanger dagenlang de kafana's afgaat en vrouwen versiert.

Opvallend is ook dat de meeste videoclips die als thema de oorlog hebben, uit de periode van 1991-1993 zijn. Veel clips uit 1994-1995 hebben een liederlijk thema en ondanks het feit dat er nog uitdrukkelijk nationalistische symbolen aanwezig zijn, zijn clips die de oorlog verheerlijken in de grote minderheid. Typerend voor de tweede categorie clips is het veelvuldig voorkomen van consumptie van grotere hoeveelheden rakija en andere sterke drank en zelfs expliciet drankmisbruik. Als men de titels van alle liederen vergelijkt is het inderdaad zo dat in de periode 1994-1995 meer liederen zijn uitgekomen met een liederlijke

titel. Maar men mag niet aannemen dat er vanaf dan een neergaande tendens was, waarbij het gebruik van nationalistische onderwerpen verminderde. Zo verscheen er in 1995 nog een album met vrij expliciete titels, er zijn echter geen passende videoclipjes bij gevonden. Na een relatieve periode van rust van enkele jaren verschenen er in '98-'99' opnieuw albums met liedtitels die bol staan van de nationalistische retoriek. Op de videowebsite zijn er weinig of geen videoclipjes te vinden van Baja Mali Knindža van na 1995 (behalve een videoclip van een duet met Nada Obrić uit 2001). Dit kan een gevolg zijn van de stopzetting van de sponsoring door het regime van Milošević.

De videoclipjes met de oorlog als onderwerp portretteren stevast de zanger in een rurale of bosrijke achtergrond ( in werkelijkheid waarschijnlijk opgenomen in een stadspark zoals Topčiderski. Dit zien we aan de aanwezige infrastructuur zoals een houten eettafel en een groot aantal onbedoelde wandelaars op de achtergrond). De latere clips hebben meestal een stedelijk decor, zowel qua interieur als exterieur. De oorlogscips tonen, binnen de grenzen van het menselijke, de oorlog in al zijn aspecten: brandende huizen, artillerie, mitrailleursposten, hijsen van vlaggen enz.... Het tonen van een tijger in "Srpski dobrovoljac" verwijst naar het paramilitair "tijger" commando van Željko "Arkan" Ražnatović dat zowel in de Krajina als in Bosnië actief was.

De productiekwaliteit van de videoclipjes was laag. Dat merken we aan het feit dat de performer in verschillende clips dezelfde kleren aanhad en dezelfde vrouwelijk modellen dienden zich aan in verschillende clips. De montage was uiterst summier, vaak ging het zelfs om clips die in één keer waren opgenomen met tussenin gemonteerde oorlogsbeelden. Er is zelfs sprake van recyclage van bepaalde beelden.

Veelvuldig was het gebruik van het Servische kruis: een Grieks kruis met in elke hoek de cyrillische letter "C". Het opschrift "CCCC" wordt zowel uitgelegd als "Samo Sloga Srbina Spasova"<sup>28</sup>, als "Sveti Sava, Srpska Slava"<sup>29</sup>. Het eerste is een uitdrukking van de idee van een Groot-Servië: de eenheid slaat op de etnische band tussen de Serviërs in de verschillende deelstaten. Het tweede duidt op het orthodoxe karakter en specifiek op de cultus rond de heilige Sava, die Milošević promootte in zijn populistisch discours. Een scheidingslijn tussen orthodoxie en nationalisme was er nauwelijks: een goed patriot was een trouw gelovige. Dit zien we aan de fragmenten waarbij de zanger in militair uniform een kruisteken maakt, of de fragmenten waar militairen in een kerk door priesters vergezeld worden. De veelvuldige afbeeldingen van iconen op de achtergrond wijzen op een continue aanwezigheid van de orthodoxie. Andere symbolen waarmee de videoclipjes communiceren wijzen op een verbastering en verheerlijking van bepaalde aspecten van het verleden (en dit terwijl andere minder passende aspecten van het verleden worden genegeerd). Zo is er een hele clip gewijd aan de legende van de slag op het Merelveld (Kosovo Polje). Deze clip

---

<sup>28</sup> Enkel eenheid kan de Serviërs redden

<sup>29</sup> De heilige Sava, Servische patroonheilige

bestaat uit fragmenten van een historische evocatie van deze gebeurtenis, van Miloš Obilić die vóór de veldslag gezegend werd tot zijn gevangennamen van en zijn zelfopoffering door Sultan Murat te doden. Een andere clip verwijst dan weer met archiefbeelden naar heldendaden tijdens de Eerste Wereldoorlog. De clip van het nummer “ Da ne bješe Nikšićana “ wordt ingeleid door een man in folkloristisch tenue die de gusle bespeelt. De gusle is een snaarinstrument dat gebruikt werd om epische poëzie te begeleiden. Door zijn lied met dit instrument in te leiden geeft Baja Mali Knindža te kennen dat hij zichzelf als een moderne verhalenverteller en voortzetter van deze traditie ziet.

Even interessant is een ontleding van de albumhoezen. Aangezien de bedoeling van een albumhoes is om de boodschap van een album in één krachtige afbeelding samen te vatten en we alle afbeeldingen hebben vanaf 1991 tot heden, kunnen we nagaan hoe Baja Mali Knindža zijn boodschap samenvat en er eventueel een evolutie uit afleiden.

**1991:** “Ne dam Krajine <sup>30</sup> “: De zanger wordt afgebeeld in een casual pak met een das, typerend voor een huwelijkszanger, tegen de achtergrond van een park of een bos. De titel verwijst overduidelijk naar het conflict in de Krajina en beschrijft de houding van de performer ertegenover.

**1992:** “Stan’te paše i ustaše <sup>31</sup> ”: De performer is gekleed in een kaki legervest en staat tegenover een felrode achtergrond. Daardoor komt het geheel zeer agressief over. “Pasha” is een scheldwoord voor moslims en verwijst naar de Turkse overheersing van de Balkan. “Ustaša” is een scheldwoord voor een Kroaat en verwijst naar het fascistisch gedachtegoed in Kroatië tijdens de Tweede Wereldoorlog.

**1993:** “Živeće ovaj narod <sup>32</sup> ”: De zanger is gekleed in een lederen vest. Hij staat tegenover een blauwe achtergrond met in de linkeronderhoek een wapenschild met wit, blauw en rode kleur – de kleuren van de Servische vlag – en een kruis met de letters “CCCC”. Het kruis verwijst naar de orthodoxie en het opschrift “CCCC” werd reeds hierboven uitgelegd.

**1993:** “Uživo sa Braćom Bajić <sup>33</sup> ”: de zanger staat tegen een blauw, wit en rood gestreepte achtergrond. Bovenaan staat het opschrift “Sve za Srpstvo, srpstvo nizašta”. Dit wordt vrij vertaald door “Alles voor het Servendom, het Servendom voor alles”. “Nizašta” duidt op het onvoorwaardelijke karakter van deze leuze.

**1993:** “Još se ništa ne zna <sup>34</sup> ”: De zanger staat tegen een blauwe achtergrond. Er zijn geen symbolen te zien, behalve het icoon van de performer (de letter B met een kroontje op). De

---

<sup>30</sup> Ik geef de Krajina niet af.

<sup>31</sup> Stop pasha’s en “ustaše”

<sup>32</sup> Dit volk zal leven

<sup>33</sup> Live met broertje Bajić

<sup>34</sup> letterlijk: er is nog niets geweten / men weet nog van niets

titel kan geïnterpreteerd worden als een geniepig “we zullen nog wel zien / het is nog niet afgelopen”. In 1993 zijn de conflicten in Kroatië en Bosnië nog volop aan de gang.

**1994:** “Rat i mir <sup>35</sup> ”: De woorden van de titel staan respectievelijk in een blauwe, witte en rode kleur. De zanger wordt geportretteerd in een stoere pose. Hier vraag ik me ernstig af of de performer het boek van Tolstoj wel effectief heeft gelezen, want behalve dat het woord “oorlog” in de titel voorkomt, zie ik geen enkele gelijkenis tussen de inhoud van het boek en de situatie in Joegoslavië. Het jaar 1994 is niet bepaald ‘het jaar van de vrede’ in de regio van de Balkan.

**1994:** “Kockar bez sreće <sup>36</sup> “: Gelijkaardige hoes als “Ne dam Krajine”. De zanger is gekleed in pak met das, de achtergrond is rood.

**1994:** “Pobediće istina <sup>37</sup> “: De performer wordt afgebeeld met een antiek geweer/pistool, heeft een šajkaca \* op en draagt een T-shirt die verwijst naar de tweede wereldoorlog met een Grieks kruis, wapenschild met de letters CCCC, omringd door vleugels, een doodshoofd en slangen.

**1995:** “Igraju se delije <sup>38</sup> “: De performer staat sober afgebeeld in een blazer. De titel kan vrijer vertaald worden als “De helden zijn zich aan het amuseren / de helden zijn zich aan het uitleven”. Waarschijnlijk verwijst hij hier naar de etnische zuiveringen die de Servische “helden” aan het uitvoeren zijn in de paramilitaire staten en geeft hij hierbij zijn goedkeuring aan deze praktijken.

**1995:** “Idemo dalje <sup>39</sup> ”: De performer staat in stoere wijde jas met opstaande kraag. Hij draagt een pet van het merk “Reebok” met ijzeren plaat en een gouden halsketting met een Servische adelaar. “Idemo dalje” is eveneens een Joegoslavische tragikomedie uit 1982 over de belevenissen van een jonge partizaan in een rustiek dorpsschooltje. De film speelt zich af naar het einde van de Tweede Wereldoorlog.

**1996:** “Zbogom oružje”: Machostijl. De performer staat afgebeeld in een openstaand hemd met blote borst en een halsketting met de Servische adelaar. De titel (net als een lied op het album dat “Dejton–Ohajo <sup>40</sup> ” noemt) verwijst naar het einde van de oorlog. Andere titels op het album (“Iz inata <sup>41</sup> ”, “Mape <sup>42</sup> ”, “ Za koga sam ratovao <sup>43</sup> ” “ Ne stavljaj mi so na ranu

---

<sup>35</sup> Oorlog en vrede

<sup>36</sup> De gokker zonder geluk

<sup>37</sup> De waarheid zal overwinnen

<sup>38</sup> De helden zijn aan het spelen

<sup>39</sup> We gaan verder

<sup>40</sup> Dayton-Ohio

<sup>41</sup> Uit wrok

<sup>42</sup> Kaarten (landkaarten)

<sup>43</sup> Om wie ik oorlog heb gevoerd



<sup>44</sup> ”) doen vermoeden dat Baja Mali Knindža niet zo opgezet is met het resultaat van het vredesakkoord.

**1997:** “Ne dirajte njega <sup>45</sup> “ : Zwarte achtergrond. De zanger staat bescheiden en ingetogen in een zwart pak.

**1998:** “Srpskim radikalima <sup>46</sup> ”: De performer is afwezig. In de plaats staat Šešelj op een spreekgestoelte met op de achtergrond vlaggen van de SRS. Dit is de enige albumhoes waarop geen afbeelding staat van de performer. Enige achtergrond is vereist om dit te begrijpen. Op 21 december 1997 won Milutinović (SPS) de presidentsverkiezingen met 43 procent tegenover Šešelj (SRS) met 38 procent. Hierop beschuldigde de SRS de SPS dat zij de verkiezingen gewonnen had door fraude, want in Kosovo oversteeg het aantal stemmen het aantal geregistreerde stemmers. De fraude was overduidelijk, maar de internationale gemeenschap greep niet in, omdat Šešelj anders de post van president zou wegkapen. Diens fanatiek radicalisme en tegenstand tegen de akkoorden van Dayton zou geen betere keuze zijn dan het bewind van Milošević. Vervolgens kreeg Šešelj in 1998 de post van vice-president aangeboden. Zo werd er een oorlogsgeoriënteerde regering geïnstalleerd. Door middel van deze albumhoes toont Baja Mali Knindža zijn politieke oriëntatie. Het precieze moment van uitgave (1998) is me onbekend, evenals het feit of sommige van die liederen al op voorhand werden uitgebracht. Zo is het moeilijk te zeggen of het de bedoeling van deze liederen was om op te roepen tot de verkiezingen of om steun te betuigen na het verlies van Šešelj.

**1999:** “Biti ili ne biti <sup>47</sup> ”: De zanger draagt een pak en wordt dynamisch geportretteerd. De titel wijst op een diepzinnige existentiële crisis van de performer.

**1999:** “Život je tamo <sup>48</sup> ”: De zanger draagt een rode blazer en wordt geportretteerd tegen een achtergrond van flatgebouwen. Op het eerste gezicht is het niet duidelijk waar het woord “tamo” precies naar refereert. Eén van de titels op het album is echter “Rodbina <sup>49</sup> ”, waarmee Baja Mali Knindža zou verwijzen naar zijn thuisstreek in de Krajina.

**2000:** “Zaljubljen i mlad <sup>50</sup> ”: Portret van de zanger als buste. Het opschrift boven de titel staat in de kleuren wit, rood en blauw.

**2001:** “De si, legendo <sup>51</sup> ”: macho look met hemd tegen een rode achtergrond

---

<sup>44</sup> Duw niet zo op mijn wonde

<sup>45</sup> Raak niet aan hem

<sup>46</sup> Aan de Servische radicalen

<sup>47</sup> “To be or not to be”

<sup>48</sup> Het leven is daar

<sup>49</sup> vaderland

<sup>50</sup> Jong en verliefd

<sup>51</sup> Hoe gaat het, kerel (stoere taal)

**2002:** “Zbogom pameti <sup>52</sup>”: performer op sportmotor, dynamisch afgebeeld. De sportmotor heeft een rode kleur en staat tegen een blauwe achtergrond, waarin heel subtiel witte schaduwen verweven zijn.

**2006:** “Za kim zvana zvone <sup>53</sup>”: Zwarte lederen jas, stoere sportieve zonnebril. De titel van dit album verwijst naar het boek “For whom the bell tolls” van Ernest Hemmingway. Dit werk speelt zich af tijdens de Spaanse burgeroorlog, waar er een strijd wordt uitgevochten tussen guerrilla in de bergen tegen het fascistische regime van Franco. Centraal in het boek staan de begrippen “moed”, “loyaliteit” en “zelfopoffering”. Het boek schetst de wreedheden van de Spaanse burgeroorlog maar het is niet zeker of dit ook zo door Baja Mali Knindža werd opgevat. Het is best mogelijk dat hij in het boek de bevestiging van de Servische patriarchale waarden vindt en de gelijkenis tussen de Spaanse vrijheidstrijd en de Servische vooropstelt. Als hij het boek überhaupt gelezen heeft.

**2007:** “Gluvi barut <sup>54</sup>”: De performer wordt al denkend afgebeeld tegen een rode achtergrond. “Gluvi barut” is ook een film uit 1990 geproduceerd door Beograd Film naar het gelijknamige boek van Branko Ćopić uit 1957, waarin hij het leven van Serviërs in een Bosnisch dorp beschrijft en de spanningen tussen de ideologieën van de četnici en de partizanen.

Samenvattend kunnen we zeggen dat Baja Mali Knindža verkoos te communiceren door middel van retorische leuzen, kleuren van de Servische vlag, verwijzingen naar lokale culturele producten zoals boeken en films en bombastische verwijzingen naar wereldliteratuur. Kledij is eveneens een belangrijke wijze om zich te profileren.

## 2.3 Ratnički šik

Qua kledij drukte Baja Mali Knindža zich op twee manieren uit. Enerzijds bleef hij zijn oorspronkelijk imago trouw van huwelijkszanger en droeg hij een pak of een jeansbroek met bijpassende blazer. Op andere afbeeldingen en clips verscheen hij met sportschoenen, zware vest met opstaande kraag, pet en T-shirt van wereldmerken (Reebok, Champion), lederen vest, gouden hanger met Servische adelaar. Deze kledingstijl, die als referent de zwarte “gangsta” hip-hop cultuur had (Ivana Kronja 2000), noemde men “ratnički šik <sup>55</sup>”. De basiskenmerken van de novokomponovana (vermaak, glamour, geld) bleven aanwezig en werden aangevuld met kenmerken van een maatschappij in oorlog. Nationalistische symbolen

---

<sup>52</sup> Vaarwel geheugen

<sup>53</sup> “For whom the bell tolls”

<sup>54</sup> Letterlijk: doof buskruit

<sup>55</sup> Oorlogschique

zoals juwelen in de vorm van Griekse kruisen en adelaars werden populair. Deze stijl bevond zich op het kruispunt van minimum drie andere subculturen die haar tijdens de oorlogsjaren haar uiteindelijke vorm hadden gegeven: de subcultuur van het uitgaansleven, die van het klein-criminele milieu, privé-ondernemers uit Nova Pazova en voetbalsupporters (Dragičević-Šešić 1994: 188). De initiële financiële sponsors van Servische paramilitaire divisies waren namelijk eigenaar van discotheken en autokerkhoven. Zakenlui uit de privaatsector uit Nova Pazova hebben daaraan de “džiberski” iconografische elementen (adelaar, šajkaca) aan toegevoegd. De supporterssubcultuur of hooligans zorgden voor de ontsteking van het kruitvat dat Joegoslavië in het begin van de jaren ‘90 was (Dragičević-Šešić 1994: 188). Bepalend voor deze cultuur is de voorkeur voor wapens, mythische uitdrukkingen zoals uniformen uit het verleden, hoofddekseis, nationalistische symbolen (T-shirt, halskettingen) en een voorkeur voor collectief gedrag. Het mythisch denken en de vlucht naar het verleden wint het van het rationele denken (R. Marić 1998: 13). Kenmerkend is een nostalgische zoektocht naar de wortels en de terugkeer van oude symbolen die een nationale identiteit uitdrukken. Het gedrag in maatschappij wordt bepaald door het gebruik van geweld en terreur. De belangrijkste waarden in het leven vinden zij het bereiken van status (het doel is belangrijk, de middelen niet) en het bezit van geld.

Zoals in de meeste gevallen verschilden de rollen van de geslachten ook in de cultuur van de ratnički šik. De vrouw was een object van verlangen, met de nadruk op object. Haar uiterlijk was zwaar geaccentueerd, gericht op het uitdrukkelijk uitsturen van seksuele signalen. Zij had met haar uiterlijk de bedoeling om de status van de man te bevestigen. Typerend voor de kledij van de vrouwelijke aanhangers waren avondjurken, nauwe zwarte kledij, kledij van bekende wereldmerken, dure schoenen, liefst met naaldhakken, juwelen, glinsterende kitsch. Deze kledij drukte de fascinatie voor rijkdom en consumeren uit (Kronja 2001: 84). Hierbij werd er aan het eind van het millennium ook nog eens een sterk stijgende interesse voor plastische chirurgie aan toegevoegd. Het vrouwelijk prototype van deze stijl was het fenomeen Jelena Karleuša. Zij maakte carrière in de tweede helft van de jaren ‘90 en blijft tot op de dag van vandaag het publiek (bewust) shockeren met haar uiterlijk, handelingen en uitspraken: “ Ik bezit alle attributen van de soldatendroom: ronde vormen, blond haar, uitdagende kledij, alles wat een soldaat wenst of droomt in zijn bed te hebben.<sup>56</sup> ” of “Beroemdheid is voor mij het belangrijkste. Daarvan komt geld en van geld komt macht<sup>57</sup> ”(Vreme 837). Haar uiterlijk werd doorheen de jaren bepaald door een steeds groter wordende boezem en siliconelippen, haar outfit werd keer op keer minimaler. Ze had een vaste stek in de rioolpers door haar relaties met schimmige zakenlui, die ofwel vermoord werden ofwel zelf een plaatsje in de schandaalpers kregen.

---

<sup>56</sup> Posedujem sve atribute vojničkog sna – obline, plavu kosu, provokativno oblačenje, sve ono sto vojnik u svom krevetu zamišlja i sanja

<sup>57</sup> Meni je najvažnija slava. Pare idu uz nju, uz pare ide i moć.

De man moest er gevaarlijk en robuust uitzien. Hij was van het machotype en reed bij voorkeur met een snelle wagen, had een dure GSM en naargelang de behoefte had hij een pistool bij zich. Hij droeg een zwart of grijs pak of had een dure sportoutfit van een wereldmerk aan. Geld beschouwde hij de belangrijkste waarde in het leven, wat tot uiting kwam in de consumptie van dure drugs (zoals cocaïne). Vrouwen moesten “verbruikt” worden, hem fascineren en obsederen met hun “vamp” uiterlijk. De cultuur van de ratnički šik was de culminatie van de reeds boven vermelde džiberski cultuur (Kronja 2001: 85).

Deze beschrijving slaat op de toplaag waaraan men zich spiegelde (crimineel-politiek milieu, wereld van de neofolk, later turbo-folk performers). De lagere lagen van de bevolking die deze stijl volgden interpreteerden deze als volgt. De wereldmerken ruilden ze in voor goedkopere imitaties. Vrouwen gaven de voorkeur aan zwarte broeken en topjes, nauw passend aan de lichaamsvorm, lange geverfde haren, schoenen met stelten voornamelijk van een goedkoop materiaal zoals plastic of kunstleer, overmatig gebruik van make-up, sterk beklemtoonde ogen en fel gekleurde lippen en een verplicht gebruik van de “wonderbra”. Als conclusie kunnen we zeggen dat het materiële uiterlijke, specifiek het overvloedig benadrukken van de lichaamsvormen, op de eerste plaats stond (Kronja 2001: 85). Het mannelijk publiek verkoos om het luxueuze uiterlijk van criminelen of zakenlui te imiteren. Zij droegen een pak en zwarte schoenen of een trainingsbroek met topje en sportschoenen. Het criminele en macho aspect werd benadrukt door hippe zonnebrillen, een opvallende lederen riem, gouden kettingen en kruisen. Een vast attribuut was de GSM. Ondanks het feit dat er een uiterlijk verschil was tussen de “hoge” en “lage” stijl van de ratnički šik, waren de waarden die deze groepen aanhingen gelijk (Kronja 2001 p. 85).

R. Marić (1998) verdeelde deze subcultuur nog eens onder in drie verdere subculturen: dizelaši, krimosi en reketaši. “Dizelaši” werden uiterlijk gekenmerkt door een dure lederen jas (+200 euro), blinkende (glitterende) trainingsbroek, sportschoenen. Ze reden met een snelle wagen, in het gezelschap van “strašne cave”<sup>58</sup> gingen ze naar de folkoteken (discotheek met folkmuziek), ze luisterden naar lokale folkmuziek, waren betrokken bij kleinere criminele handelingen zoals diefstal en ze namen harddrugs. Ze benadrukten hun koopkracht en materieel potentieel. De naam “diselaši” was afgeleid van het kledingmerk “Diesel”, een merk waar de voorkeur van deze subcultuur naar uitging. “Krimosi” is de subcultuur van hen die de misdaden uitvoerden, het type “opasni momci iz kraja”<sup>59</sup>. Zij waren gefascineerd door het gebruik van geweld en terreur en hadden als favoriet attribuut een vuurwapen, waarmee zij opschepten en paradeerden. Zij drukten zich uit aan de hand van symbolen die angst opriepen of toewijding en devotie aan een zaak, neiging tot hiërarchie. “Reketaši” combineerden de woorden “sportief, techno en zaken”, neigden tot het misdadige, met hun gepolijst verzorgd uiterlijk toonden ze een voorkeur voor maatpakken van wereldmerken wat in contrast stond

---

<sup>58</sup> Beograads slang: drukt de fascinatie voor de femme fatale uit. “Strašan” betekent letterlijk “schrikwekkend”.

<sup>59</sup> Gevaarlijke kerels van het platteland.

met hun veelal hooghartig en arrogant gedrag, type zakenman uit de onderwereld. Zij bevonden zich aan de rand van de kitschcultuur en hun gedrag was op de grens van het strafbare.

Deze subculturen streefden ernaar om zoveel mogelijk gezien en erkend te worden. Dit niet enkel in hun eigen milieu, bijvoorbeeld in straatbendes, maar ook in het politieke en culturele milieu, in de media, in het dagelijkse leven. Er was voor hen een directe relatie tussen de toponiemen “concert”, “kerk”, “meeting” en “folkoteek”. Qua politieke ideologie hielden zij het vernieuwd patriottisme van het begin van de jaren '90 aan (R. Marić 1998: 28). Sprekende voorbeelden van de Krimosi subcultuur vinden we op de bijgeleverde DVD in de documentaire “Vidimo se u čitulji <sup>60</sup>”. In deze documentaire uit 1995 van B92\* die de leefwereld van deze subcultuur beschrijft, komen zowel de uiterlijke nationalistische symbolen als de relatie turbo-folk en criminaliteit overduidelijk in beeld. Ook op de videowebsite Youtube circuleren fragmenten uit deze documentaire. Ironischerwijze werden deze fragmenten op deze site geplaatst door mensen met gebruikersnamen als “Serb33” en “Krimos168”. De titel van de documentaire werd veranderd in “Kriminalci Što Su Promenili Srbiju <sup>61</sup>”.

---

<sup>60</sup> Tot ziens in het dodenhuisje.

<sup>61</sup> De criminelen die Servië veranderd hebben.

### **3 Turbo-folk: Jaren '90- 2008**

In 1994 maakte de culturele politiek van Milošević, gedwongen door het falende militaire offensief, een bocht van 180 graden. De nieuwe elite en de neofolk en turbo-folk cultuur, die door haar gepromoot werd als deel van zijn nationalistische campagne, werden een bedreiging voor zijn nieuwe politiek. Het leek niet haalbaar om de neofolk en turbo-folk performers, die spontaan sympathiseerden en uit overtuiging benefietconcerten voor “de goede zaak” gegeven hadden, opeens van mening te laten veranderen en te laten aansluiten bij de nieuwe politiek. Deze was gericht op het laten vallen van de steun aan de paramilitaire staten, het zoeken naar vrede en een blik op het Westen om de internationale sancties op te heffen en materiële steun te krijgen. De minister van cultuur, Nada Popović\*, voerde de eisen van Milošević uit en lanceerde in augustus 1994 de dure en pompeuze publiciteitscampagne “Het is mooier met cultuur”<sup>62</sup> (Vreme 827) die de lage culturele standaarden van de neofolk openlijk aanviel. Ze begon een grootschalig offensief tegen de kitsch en wou de “echte culturele waarden”<sup>63</sup> in ere herstellen (Gordy 1999: 155). De media die door de staat gecontroleerd werden sprongen op dezelfde kar en promootten actief deze nieuwe politiek, echter zonder hun reclame-inkomsten van het tot kitsch verklaarde genre te laten vallen.

De neofolk overleefde de politieke draai van Milošević en er ontwikkelde zich een nieuwe richting. Gedurende de jaren '80 was de neofolk zich aan het ontwikkelen met een steeds commerciëler en moderner geluid. Inhoudelijk werden er meer hedendaagse thema's aangesneden. Deze ontwikkeling zette zich vervolgens ook in de jaren '90 snel voort. Er werden ritmes en gesynthetiseerde klanken uit de westerse dansmuziek geïmporteerd en er ontstond een heuse clipcultuur die speelde met moderne thema's als het goede rijke leven, liefde, luxe, criminaliteit<sup>64</sup>. Deze stijl werd gauw de huisstijl van verschillende exclusieve discotheken, zoals de “folkoteka” in Nieuw Belgrado en werd de voornaamste muziekvorm voor de voorstedelijke jeugd. Een pioniersfunctie had de dance-rapgroep W-Ice, die bekende hits van neofolkliederen door middel van samples verwerkte en deze op stuwende elektronische ritmes plaatste (Dragičević-Šešić 1994). De muziek werd gepromoot als zijnde “folk”, maar als de stijl verder evolueerde verloor het vele van de kenmerken van folk muziek. De instrumenten werden geleidelijk vervangen door synthetische varianten en er werden oosterse ritmes geïmporteerd. De twee belangrijkste muzikale kenmerken die turbo-folk haar specifiek karakter geven zijn de “Triler/Zavijanje”<sup>65</sup> en het gebruik van de accordeon. “Triler” is een duofone zangtechniek waarbij de stem in een vibrato afwisselt

---

<sup>62</sup> Lepše s kulturom

<sup>63</sup> prave kulturne vrednosti

<sup>64</sup> De laatste wordt perfect uitgedrukt in de clip “Kralj Kokaina” van Moby Dick uit 1995: zie DVD.

<sup>65</sup> Zavijanje: pejoratieve benaming voor deze zangtechniek. Letterlijk: gehuil.

tussen twee opeenvolgende noten. De accordeon kan ook vervangen worden door synthetische varianten of zelfs geheel afwezig zijn. Veelal is ze enkel visueel aanwezig in de begeleidende videoclip. Maar meer nog dan een muzikale stijl is turbo-folk het geheel van muziek, de visuele inkadering en de boodschap die ze uitzendt. Zo kunnen liederen zonder bovengenoemde elementen tot de turbo-folk behoren omdat ze tekstueel en/of visueel bepaalde waarden en codes uitdragen <sup>66</sup> . Het publiek en uitvoerders bleven echter de connotatie “folk” gebruiken (Kronja 2000, Đurković 2002) .

De hit “200 na sat” van Ivan Gavrilović staat als prototype van een turbo-folk nummer. Dit lied is tot op zekere hoogte een coverversie van de hit “No limits” van het Nederlandse duo “2 Unlimited” en toont zowel muzikaal als visueel het concept van turbo-folk. De intro van het nummer is nagenoeg identiek aan het origineel, met een plotse overgang naar een bezetting met een gesynthetiseerde accordeon en een zangstijl die aansluit bij de neofolk. De clip speelt zich af in een Renaultgarage, waar de zanger met dansers in een decor van blitse auto’s het beste van zichzelf geeft. Opvallend is dat dit lied ook een Kroatische tegenhanger had nl. “ Nema ograničenje ” <sup>67</sup> “. Net zoals de neofolk, en in ironische tegenstelling tot wat de titel proclameert, kon dit lied de nationale grenzen niet overstijgen, terwijl de Kroatische variant uit hetzelfde reservoir putte. Enkel was de bron hier geen lokaal product. Het begrip “turbo” kwam uit de obsessie van deze subcultuur voor snelle wagens en van de deelname van velen uit deze cultuur aan kleincriminele activiteiten, gesymboliseerd door de illegale handel in benzine. Alhoewel turbo-folk het resultaat is van een lange evolutie, waren de meeste producten van het genre te traceren tot een beperkt aantal bronnen: de dansschool van Hamid Đogani, geopend in 1989 die de bepaalde dansbewegingen van turbo-folk sterren “patenteerde”, het songwriting team Marina Tucaković en Aleksandar Radulović-Futa, het songwriting team Zlatko Timočić-Zlaja en Zoran Starčević-Stari en het platenlabel ZAM (Zabava Miliona – vermaak van de miljoenen) wiens eigenares het jaren ’80 idool Lepa Brena was en waarvan PGP-RTS de distributeur was (Gordy 1999).

Waar ratni folk bewust de bedoeling had om te mobiliseren en steun te proclameren aan de idee van een Groot-Servië, is een politieke oriëntatie in turbo-folk afwezig. Wel werd deze stijl opgepikt door de linkse politieke fractie (JUL), de partij van Milošević’ vrouw Mira Marković. De bedoeling was om de bevolking een cultuur te kunnen aanbieden waarin ze kon vluchten voor de problemen van haar tijd. Alhoewel er geen officieel staatsorgaan was dat deze “roze” cultuur verspreidde, is de bron van deze politiek te herleiden tot het uitgevershuis “Verzal Pres” en een kring van protégés van Milošević rond dit uitgevershuis: Mirjana Marković, Jara Ribnikar en Željko Simić, minister van cultuur vanaf 1998 en vroeger raadgever van Milošević (Vreme 827).

---

<sup>66</sup> Zie “Kralj Kokaina” van Moby Dick.

<sup>67</sup> Er zijn geen grenzen.

Waar het oorspronkelijke opzet was om het hoofdstuk over turbo-folk in twee te verdelen, is dit niet houdbaar gebleken. Het eerste deel zou gaan over de jaren '90 met als breekpunt de omverwerping van het regime van Milošević en het tweede deel over de resterende jaren tot heden. Maar in feite resulteerde de plotse verandering van het politieke landschap niet in een plotse culturele omslag. In een interview eind 2001 antwoordde Ivan Čolović op de vraag of het waardesysteem en de cultuur na het Milošević-tijperk veranderd was:

*“Ik denk dat het systeem van waarden dat tot stand kwam tijdens het regime van Milošević nog steeds dominant is. In zijn tijd was dit systeem ook geen origineel product. Meer nog dan uit nieuw materiaal, was het gemaakt uit ideeën, beelden en personen uit het magazijn van de geschiedenis, en specifiek uit dat deel van het magazijn waar de erfenissen van verschillende rechtse, nationalistische en klerikale bewegingen en programma's bewaard werden. Ik weet dat zij die Milošević en zijn tijd nationalistisch noemen dit zullen betwisten, want de vernietiging van zijn regime beschrijven zij als de val van de laatste communistische Bastille. [...] Volgens mij is het niet alleen een fenomeen van conformisme, van de zogenaamde “ljudi preletača”<sup>68</sup>, maar ook een fenomeen van overgevlagen ideeën en verhalen, want hier zijn de nationalistische ideeën en verhalen overgevlagen vanuit het ene regime naar het andere en nu veinzen de mensen democratie”<sup>69</sup> (Vreme 573).*

Door haar levensstijl en het sociaal milieu van haar sterren en haar alomtegenwoordige verspreiding in radio- en tv-programma's is turbo-folk, in tegenstelling tot wat de inhoud van haar liederen doet vermoeden, een cultuur gebleven die de waarden van de reeds beschreven culturen onderhoud. Door deel te nemen aan de turbo-folk cultuur neemt men ook nog altijd deel aan het vroegere regime.

---

<sup>68</sup> letterlijk: de mensen die overvlogen. Hierbij worden de mensen bedoeld die in het oud systeem reeds een post hadden en zich zonder verlies aan het nieuwe systeem aanpasten.

<sup>69</sup> Mislim da je dominantan i dalje onaj poredak vrednosti koji je uspostavljn zavreme Miloševića. Nije taj poredak u njegovo vreme bio neka originalna tvorevina. Mnogo više nego od novog materijala bio je on napravljen od ideja, slika i likova uzetih iz skladišta političke istorije, i to onog dela tog skladišta u kome se cuvaju tekovine raznih desnicarskih, nacionalistickih i klerikalnih pokreta i programa. Znam da će ovo osporiti oni koji Miloševića i njegovo vreme nazivaju komunističkim, a rušenje njegovog režima opisuju kao pad poslednje komunističke Bastilje.[...] Za mene tu nije toliko fenomen konformista, takozvanih ljudi preletača, koliko fenomen ideja i priča preletača, jer ovde su ideja i priča nacionalizma preletale iz jednog režima u drugi i sad se prave ljude, to jest demokratske.



### 3.1 Rock muziek als bepalende factor van de turbo-folk identiteit.

In de jaren '80 van de 20<sup>e</sup> eeuw behoorde rock muziek samen met New Wave tot de meest populaire genres van het kosmopolitische Belgrado. Rockmuziek werd uitgegeven door staatsuitgeverijen en hoorde de pro-westerse, internationale, moderne waarden van de nog communistische elite te verkondigen (Đurković 2002). Deze muziek bleef weliswaar beperkt tot zijn stedelijke context en novokomponovana beheerste het platteland. Andere steden zoals Zagreb en Sarajevo hadden eveneens een bloeiende rockcultuur. Door de conflicten in de Balkan werden deze culturen volledig van elkaar gescheiden en kenden ze elk een andere evolutie (Gordy 1999).

Belangrijk in de bepaling van de identiteit van turbo-folk is de politiek oriëntatie die de rockcultuur had. We kunnen eenvoudig zeggen dat tijdens de jaren '90 politieke en muzikale oriëntatie hand in hand gingen en dat de identiteit van het turbo-folk publiek als het ware een negatieve afdruk was van die cultuur. Als de rockcultuur een negatieve houding tegenover het regime van Milošević innam, is het fair om te zeggen dat het publiek van turbo-folk een (veelal stilzwijgende) voorkeur had voor de politiek van Milošević. Dit hoefde niet per se actief te zijn, maar kon ook passief zijn: door weg te vluchten van de politieke realiteit in een gecreëerde kitscherige cultuur van vermaak. Maar lang niet alle rockmusici waren tegenstander van het regime. Zo was het bekend dat de groep Riblja Čorba publiekelijk de acties van het Servische vrijwilligersleger goedkeurde. Het beste voorbeeld van de politieke houding van Riblja Čorba is het lied “Bila jednom jedna zemlja”<sup>70</sup>, dat samen met Baja Mali Knindža is opgenomen. Hierdoor daalde de populariteit van de groep aanzienlijk tijdens de jaren '90 binnen bepaalde kringen die hen vroeger vereerden. Vandaag de dag heeft de groep zijn status weer herwonnen. Hiervan getuigen de frequent herhaalde reclamespots voor hun nieuwste album op de televisie in februari 2008.

De rockcultuur werd naar de marge van de stedelijke maatschappij verdrongen door de novokomponovana en speciaal door de opkomst van de tehnofolk variant. Het marktaandeel van de rock cultuur kromp aanzienlijk en kende een evolutie van commerciële (stedelijke) mainstream muziek naar alternatieve muziek aan de zijkant (Gordy 1999). De belangrijkste oorzaken voor de desintegratie van de rockcultuur zijn: de massale emigratie van de jongere bevolking in het begin van de jaren '90 om aan de dienstplicht te ontsnappen, de geslaagde pogingen van het regime om alternatieve media te doen verdwijnen en de materiële obstructie om optredens van rockgroepen te voorkomen. Het regime heeft verschillende malen geprobeerd om de alternatieve radio B-92 te sluiten of zijn werking onmogelijk te maken door

---

<sup>70</sup> Er was eens één land: de titel refereert naar een Groot-Servië

bijvoorbeeld in 1996 zijn zendsignaal te storen. Eén van de belangrijkere centra van de rockmuziek in die tijd was het Studentski Kulturni Centar van Belgrado. Dit centrum werd overgenomen door getrouwen van Milošević, die er een promotiecentrum van maakten voor de cultuur van de SPS (Gordy 1999). Maar waar Gordy (1999) deze redenen aangeeft om aan te tonen dat de cultuur van de rockmuziek planmatig werd uitgeroeid, betwist Đurković (2002) dit stevig. Hij meent dat het verdwijnen van de rockcultuur naar de zijlijn enkel een gevolg is van de regerende elite, die deze muziek niet meer ondersteunde. Zij zou deze muziek niet meer promoten zoals in vroegere tijden. Daardoor moest deze muziekcultuur een toevlucht nemen tot alternatieve uitgevers zoals B92 en kromp de markt ineen.

De rockcultuur zag het als haar belangrijkste taak om er het publiek er voortdurend aan te herinneren dat de oorlog en het nationalisme stevig verband hielden met de dominantie van een verstedelijkte rurale elite (Gordy 1999: 116) en dat deze elite de xenofobe waarden, het gebrek aan interesse in de globale cultuur, gepaard met een navelstaarderij in de eigen cultuur, uitdroeg. Eén van de meer effectieve wijzen om dit te doen was de parodie. Rambo Amadeus, zanger en performer, nam de rol aan van nar en bekritiseerde de turbo-folk cultuur door ze te parodiëren en op een overdreven manier als een spiegel terug te kaatsen. Dit weerklonk duidelijk in zijn muziek, die een combinatie was van rap, hip-hop, funk en neofolk. Een steeds weerkerend typeetje was dat van de neofolk “narodnjak”<sup>71</sup>.

## **3.2 Media: monopolie van RTS, opkomst van TV Pink en TV Palma.**

### **3.2.1 TV Pink**

De geschiedenis van TV Pink begint wanneer Željko Mitrović, lid van de rockgroep “Oktober 1864”, begin 1989 een opnamestudio opende in Zemun. Deze studio werd als één van de meest kwaliteitsvolle aangezien en lokte veel lokale sterren. In 1993 startte Željko Mitrović radio Pink op, één van de eerste private radiostations naast radio Pingvin en radio B92. De radio had veel succes omwille van de afstemming van zijn programma op de algemene muzieksmaak van de massa, die in moeilijke tijden behoefte had aan ontspanning en “lokale” muziek (Vreme 622). Het succes was overweldigend en de winsten waren zo hoog dat er na een jaar met eigen middelen een televisiezender werd gestart.

In 1994 richtte Željko Mitrović de televisiezender Pink International Company op. Volgens de wet was het enkel mogelijk, als de zender niet gerelateerd was aan de staatszender RTS, om via deelname aan een open competitie voor radio- en televisiestations een

---

<sup>71</sup> letterlijk: nationalist, populist.

zendfrequentie te krijgen. Daarom was de eerste stap van Željko Mitrović deze publieke competitie te vermijden en een contract af te sluiten met RTS inzake technische en logistieke ondersteuning. Het contract werd minder dan een maand vóór de uitzendingen begonnen afgesloten. Op het eerste gezicht was het contract gunstig voor de werking van RTS: er was sprake van wederzijds gebruik van de infrastructuur en zendfrequenties. In de praktijk kwam het er echter op neer dat uitsluitend TV Pink de afgesproken frequenties bezette en zich een deel van de infrastructuur toeëigende. TV Pink was echter niet de enige die zich bezondigde aan roofbouw van de infrastructuur van RTS. TV Košava en TV Palma volgden hetzelfde principe (Vreme 650).

TV Pink begon op 16 september 1994 met uitzenden (Vreme 622). In haar beginperiode zond TV Pink clips met neofolk muziek uit, afgewisseld door turbo-folk en andere lichte muziek. Van haar beginperiode tot 21 april 1999 had TV Pink haar studio's in de Ušće toren, die in Nieuw Belgrado staat. In deze toren bevonden zich de bureaus van de partijen SPS (Milošević) en JUL (Mira Marković), radio S (pro-socialistisch), radio- en televisiezender Košava (de eigenares was Marija Milošević, dochter van) en nog enkele andere firma's die het regime goedgezind waren. Het verkrijgen van commerciële ruimte in dit complex was volgens sommigen eerder een politieke kwestie dan een financiële (Vreme 622). Na de NATO bombardementen van 1999 verhuisde de zender naar het zakencomplex Geneks. Daar bleef het tot 2001 toen er een nieuw gebouw opgetrokken werd voor TV Pink. Belangrijk waren ook de firma's die in de schaduw van Pink waren opgericht of opgekocht. Het productiehuis "City records" werd in 1997 opgericht en dankzij een agressieve reclamecampagne op TV Pink, dat volledig het gebied van Servië besloeg, werd deze de meest succesvolle uitgever van de ex-Joegoslavische republiek. Radio Pingvin, op dat moment de meest populaire radiozender van Belgrado werd opgekocht. De transactie gebeurde op schimmige wijze. Zakenman Giovanni di Stefano (Đovanni Di Stefano), volgens een getuige aan het tribunaal van Den Haag één van de belangrijkste sponsors van de SDG <sup>72</sup>, kocht de radiozender op 6 oktober over van de oorlogsmisdadiger Željko "Arkan" Ražnatović en verkocht deze de volgende dag aan Željko Mitrović (Vreme 642-643).

Željko Mitrović had ook politieke ambities. In 1996 sloot hij zich aan bij de linkse partij JUL, waarvan hij tot september 2000 lid bleef. Volgens M. Dragičević-Šešić was Pink en haar eigenaar in die periode de belangrijkste promotor van de "julovski" idee:

*" JUL had een specifieke ideologie die je moeilijk links kon noemen. Het was een ideologie van een succesvolle glamoureuze zakenwereld met een populistisch egalitair woordenboek, die succesvol gepropageerd werd via de uitzendingen van Ruska Jakić en "City", programma's die sociaal totaal irrelevant waren voor die periode in de Servische maatschappij. En al dit werd ingepakt in een populistisch discours,*

---

<sup>72</sup> Servische vrijwilligersgarde

*verleidelijk voor het brede publiek dat er nu van geniet naar de nieuwe elite te kijken, die ook nu nog dit primitieve woordenboek heeft dat zich met het grootste deel van de bevolking bindt*<sup>73</sup> ” (Vreme 622).

Nog geen maand na de val van het Milošević regime verkocht Željko Mitrović een deel van Pink aan de firma Mitsui, volgens velen een poging om zich met vreemd kapitaal te beschermen tegen een mogelijk onderzoek. Dat onderzoek is er later gekomen zonder veel gevolg.

De centrum-rechtse politicus filosoof Miša Đurković meent dat de functie van Pink gezien moet worden in zijn manipulatief en politiek potentieel dat gebaseerd was op een vermeende apolitieke basis. Op deze manier was het een ideaal instrument voor het verstevigen van sociale en politieke idealen. “Pink is het vrouwelijke principe van een politieke orde die haar verleidelijke technieken praktiseert op een subtiële, geleidelijke en een meer dan onweerstaanbare wijze”<sup>74</sup> (Vreme 622). In haar beginfase bood Pink inhoudelijk brood en spelen aan, een roze wereld vol afleiding en virtueel vermaak. Van de 168 uur die TV Pink wekelijks uitzond, werd er 60 Procent besteed aan “narodnjaci” muziek en turbo-folk. Waar TV Pink de reputatie had om de klok rond neofolk te draaien, was dit feitelijk niet het geval. Het programma was een amalgaam van neofolk (dominant), afgewisseld met dansbare popmuziek en “lichte” rockmuziek (Gordy 1999: 123).

*“ Het feit dat Milošević rechtstreeks via Pink Televisie en niet via RTS regeerde, bewijst dat hij zo overleefde, aangezien er geregeerd werd met de technologie van de manipulatie in samenspraak met wereld(lijke) trends. Wanneer zijn beleid een oorlogspolitiek bleek, begon men pornofilms uit te zenden op de staatstelevisie, wat waarschijnlijk een ongenoteerde gebeurtenis is in de geschiedenis van de nationale televisiestations, waardoor de meest primitieve energie vrijkwam. Een machotype werd gepromoot, het pistool binnen handbereik. Na de overgang naar de “politiek van de vrede” had het ex-regime nood aan een pacificatie van de verwilderde jongeren die onvoldaan en gefrustreerd terugkwamen van het front. Via Pink werd het type van de*

---

<sup>73</sup> JUL je imao specifičnu ideologiju koja se teško može nazvati levičarska. To je ideologija uspešnog, glamuroznog biznisa uz populistički egaliterni rečnik koja je uspešno propagirana kroz emisije Ruske Jakić i “City”, programe potpuno socijalno nerelevantne za taj period u srpskom društvu. I sve to uvijeno u populistički diskurs, zavodljivo za široku populaciju koja sada uživa gledajući tu novu elitu, koja i dalje ima taj primitivan rečnik koji se vezuje za najveći deo populacije.

<sup>74</sup> Pink je žensko načelo jedne politike zavođenja koje svoje zavodničke tehnike praktikuje na suptilan, postepen i utoliko više nego neodoljiv način.

*gefeminiseerde man opgelegd, en vrouwen werden geportretteerd volgens het model van de gesponsorde<sup>75</sup> en klassieke prostitutie<sup>76</sup> ” aldus Miša Đurković. (Vreme 622)*

Eind jaren '90 veranderde TV Pink haar programma: de neofolk cultuur kwam minder aan bod en de nieuwsprogramma's en series waren eerder bedoeld voor een stedelijk publiek. Het doelpubliek werd diverser, maar men bleef zich algemeen gezien richten op de maatschappelijke middenmoot (Vreme 622). De volgende fase in de programmering komt er na de politieke veranderingen van 5 oktober 2000. Tv Pink liet de doelgroep van de “narodnjaci” vallen, bood een informatief programma aan onder het mom dat het eindelijk mogelijk was om objectieve informatieve televisie aan te bieden en paste zich aan de huidige politieke omstandigheden aan (Vreme 622). Daarenboven ontwikkelde Tv Pink ook een satellietprogramma waardoor de vroegere vormen van plat vermaak toegankelijk waren voor de betalende consument.

*“In tegenstelling tot het oorspronkelijk turbo-folk concept, dat succesvol bleek te zijn in de eerste paar jaren, zijn 50 procent van de huidige programma's Hollywood producties. Slechts drie procent is volksmuziek, en dat is inderdaad een belangrijke zakelijke overeenkomst met het bedrijf City records, goede reclame en een garantie op zakelijk succes:”* vertelt Željko Mitrović in een interview in 2003 <sup>77</sup> (Đoković 2004: 26).

Tot die “drie procent” behoorde ook de massaal bekeken maandelijkse liedjeswedstrijd “Grand Festival”. Deze liedjeswedstrijd had een enorme impact op de sensatiepers, die het programma en de schandalen rondom de zangers en zangeressen minutieus ontleedde. Tot op de dag van vandaag. Op het einde van dit hoofdstuk wordt een nummer, dat uitgezonden werd in februari 2008, ontleed.

---

<sup>75</sup> Model van prostitutie waarbij de vrouw onderhouden wordt door haar vriend/pooyer.

<sup>76</sup> Cinjenica da je Milošević zapravo vladao preko Pink Televizije, a ne preko RTS-a dokazuje da je toliko opstajao jer se rukovodio tehnologijom manipulacije u skladu sa svetskim trendovima. Kada je njegovo opredeljenje bila ratna politika, krenuli su pornići na državnoj televiziji, što je verovatno nezabeležen slučaj u istoriji nacionalnih televizijskih stanica, čime se oslobadala najprimitivnija energija. Promovišan je mačo tip muskarca, brz na pištolju. Posle prelaska na “politiku mira”, bivšem režimu bilo je potrebno pacifikovanje podivljalih momaka koji se vraćaju iz rata, nezadovoljni, frustrirani. Preko Pinka nametan je tip feminiziranog muskarca, a žene su crtane po modelu sponzoruše i klasične prostitutke

<sup>77</sup> Za razliku od početnog turbo-folka koncepta, koji se pokazao uspešnim u prvih par godina, 50 odsto programa Pinka danas je holivudske produkcije. Svega tri odsto programa čini narodna muzika, i to je zapravo veoma važan poslovni aranšman za kompaniju Citiz records, dobra reklama i garant produkcijskog uspeha.

TV Pink is niet het enige kanaal dat vandaag turbo-folk liederen en clips uitzendt. Andere kanalen, zoals Svet Plus, zenden vandaag de dag deze videoclipen nog de klok rond uit.

### 3.2.2 TV Palma

In de lente van 1997 verkreeg TV Palma Plus op een gelijkaardige manier als TV Pink zendrechten. Het programma van de zender bestond uit het de klok rond uitzenden van videoclipen van turbo-folksterren en plat vermaak.

Begonnen als selfmade handelaar in kolen verkreeg Dragan Marković Palma al gauw het monopolie op de markt in kables. Vervolgens werd hij gepromoveerd tot officiële leverancier van kolen aan het Servische leger. In 1995 werd hij door het regime geëerd met de titel “manager van het jaar”. Naast commerciële activiteiten had hij ook politieke interesses. Reeds vanaf de stichting van de SSJ <sup>78</sup> van Željko “Arkan” Ražnatović werd hij lid van deze partij. Een eerste keer slaagde de SSJ er in 1997 in om in de municipaliteit van Jagodina aan de macht te komen. De ondervoorzitter werd Dragan Marković Palma. In december 1998, toen deze partij in Jagodina verloor van de oppositiecoalitie Zajedno\* , slaagde ze erin om deze coalitie de macht in Jagodina te ontnemen door middel van materiële sabotage (Vreme 853, Vreme 552). Na de verkiezingen van 2000 bleef hij afgevaardigde van de partij. Begin 2004 stichtte hij zijn eigen lokale partij, Jedinstvena Srbija <sup>79</sup> . Hierbij ging hij op een uiterst populistische manier te werk: hij deelde kleine geldelijke privileges uit aan de inwoners van de municipaliteit van Jagodina en communiceerde met de pers met een politieke grootspraak.

Waar Željko Mitrović voorzichtiger was met zijn woorden en daden, kwam de oprichter van de zender recht uit voor zijn “patriottische” mening en schuwde het gebruik van nationalistische symbolen niet. Hij was eigenaar van de kickboksclub “Palmini tigrovi” en ook op de website van Jedinstvena Srbija is een afbeelding van een tijger te vinden. Zijn sympathie voor Milošević uitte hij door het aanbieden aan de inwoners van zijn municipaliteit van gratis verplaatsing naar de meeting ter aanleiding van de dood van de ex-leider van Joegoslavië. Jaarlijks sponsorde hij autobussen naar het koperblazersfestival in Guča.

TV Pink en TV Palma Plus zijn niet de enige media die geprofiteerd hebben van de onstabiele markt en het Milošević regime. TV Košava van Marija Milošević volgde hetzelfde principe.

---

<sup>78</sup> Stranka Srpskog Jedinstva: Partij van de Servische Eenheid.

<sup>79</sup> Verenigd Servië.

## 3.3 Showbusiness

### 3.3.1 Arkan

Željko “Arkan” Ražnatović was een figuur die een grote invloed heeft gehad op de evolutie van turbo-folk. Mocht er geen huwelijk geweest zijn tussen hem en Svetlana “Ceca” Veličković, dan had deze laatste waarschijnlijk niet de status van megaster bereikt. Zijn kapitaalinjectie en promotie van haar liederen maakte het mogelijk dat Ceca een miljoenenpubliek bereikte. Na de moord op Arkan in 2000 nam Ceca eveneens zijn vermogen, relaties en taken over. Voorbeelden hiervan zijn: het bezit en coachen van de voetbalclub Obilić, Ceca werd peetmoeder van het promotiefonds “Treće dete<sup>80</sup>” en de relaties met figuren uit de onderwereld werden voortgezet.

Željko “Arkan” Ražnatović begon zijn carrière als tassendief in de jaren '60. Later, in de jaren '70, kwam hij aan de kost als crimineel en bankrover in West-Europa. Na een ontsnapping uit een Nederlandse gevangenis in 1980 keerde hij terug naar Servië, waar hij intensief betrokken werd bij de supportersgroep van de voetbalclub “Crvena Zvezda Beograd”. Het sterk nationale karakter van deze beweging werd overduidelijk, wanneer deze in maart 1990 een gewelddadig treffen had met de supporters van de Kroatische club Dinamo. Dit treffen werd door velen als het startschot tot de Balkanconflicten van 1991-1995 gezien. Hij kreeg er de opdracht om de losbandige en moeilijk te controleren hooliganistische supportersafdeling “Delije<sup>81</sup>” op militaire leest te herschoeien (Čolović 2002). De subcultuur van de voetbalsupporters was reeds vanaf de tweede helft van de jaren '80 een broeinest van nationalistische gevoelens. Waar de supportersafdeling van “Crvena Zvezda” oorspronkelijk bestond uit verschillende groeperingen met verscheidene politieke nationalistische oriëntaties (Vuk Drašković, Šešelj, Slobodan Milošević), slaagde Arkan erin om deze groep tot één beweging te hervormen.

*“The match took place on the thirteenth”, he was to say some years later. “We began to organise immediately after that. [...] I could see war coming because of that match in Zagreb, I foresaw everything and knew that Ustashe daggers would soon be slaughtering women and children again.” (Čolović 2002: 276)*

In het begin van de jaren '90 kreeg hij eveneens de opdracht vanuit het Ministerie van Binnenlandse Zaken om de paramilitaire vrijwilligersdivisie SDG, bijgenaamd “Tigrovi

---

<sup>80</sup> Derde kind.

<sup>81</sup> Helden

<sup>82</sup> ”, wiens kern werd gerecruteerd uit de rangen van de supportersgroep “Delije”, op te richten (Thomas 1999, Vreme 472). Het SDG was verantwoordelijk voor een aanzienlijk deel van de oorlogsmisdaden en etnische zuiveringen. Veel van de figuren, verbonden aan de vrijwilligersdivisie, zoals Oliver Mandić (songwriter), Milorad “Legija” Ulemek (hoofd van Zemun-clan), Toni Montano (songwriter), Dušan Prelević (rock artiest), bleven actief in de buurt van Arkan en Ceca (Vreme 472). Het album van Ceca dat in 2008 is verschenen kwam tot stand in samenwerking met Oliver Mandić.

In 1992 toonde Arkan zich van zijn ambitieuze kant en ging als onafhankelijk kandidaat in het parlement aan de slag. Hij bevond zich op dezelfde politiek lijn als de SPS\*. Op 2 november 1993 werd de SSJ opgericht met Željko Ražnatović als voorzitter. Deze partij was, in tegenstelling tot andere niet-socialistische partijen, goed gesubsidieerd (Thomas 1999: 185). De bijeenkomsten konden best omschreven worden als een ontmoetingsplatform tussen leden en aanhangers van de partij en turbo-folk performers, die concerten ter ondersteuning van de SSJ gaven. Of om het met de woorden van Ceca te zeggen: “You can be as happy as me- just join the Serbian Unity Party” (Thomas 1999: 186).

Deze partij, waarvan verwacht werd dat ze een 15 percent van de stemmen zou krijgen, werd in de daarop volgende verkiezingen genadeloos afgestraft. Ze slaagde er met moeite in om minder dan twee procent van de stemmen te verzamelen en had geen enkele zetel gewonnen. Vervolgens ging de partij op in de vele kleine partijen die dienden als spreekbuis voor het regime van Milošević en gebruikt werden om in de staatsmedia “op commando” commentaar te geven (Vreme 472).

Op 19 februari 1995 trouwde Arkan met het turbo-folkidool Svetlana “Ceca” Veličković. Het feit dat deze gebeurtenis uitvoerig in alle media werden behandeld, getuigt van de goede positie die Arkan bij de regering genoot. Het huwelijk werd integraal uitgezonden door TV Pink en er was live verslaggeving door Radio Pingvin (NIN 2732). Arkan werd op TV Pink omschreven als een zorgzame ouder, echtgenoot, zakenman en politicus. Ceca als moeder, godvrezende vrouw, boven alles Servische en showbusiness ster (Vreme 464).

Op 1 januari 2000 werd Željko “Arkan” Ražnatović in het “Interkontinental” hotel in Belgrado samen met een medewerker aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken en een zakenman voor de ogen van zijn vrouw neergeschoten. Naar de uitvoerders van deze aanslag was het gissen. Sommigen beweerden dat het om een afrekening in de Servische onderwereld ging, anderen opperden dat het een wraakneming ging uit de tijd van “krijgsheer” Arkan en nog anderen vermoedden dat Željko Ražnatović in ongenade was gevallen bij de entourage van Milošević. Hij zou in 1999 contact hebben opgenomen met het Belgische gerecht om zich over te geven. Vermoed wordt dat hij op deze manier in contact wou treden met het Internationale Gerechtshof in Den Haag en een zware straf wou ontwijken in ruil voor

---

<sup>82</sup> Tijgers.



informatie. Dit zou nefast geweest zijn voor Milošević (Vreme 742). De regerende partijen SPS, SRS en JUL weigerden commentaar te geven op de aanslag en hulden zich in stilzwijgen of veinsden een abnormale desinteresse.

De figuur van Arkan stond als symbool voor de cultuur van de ratnički šik: banden met de criminele onderwereld, gebruik van geweld, schimmige zakenpraktijken, promoten van de nationalistische idee van een Groot-Servië, flirten met de politiek, luxueus en weelderig leven, participatie in de showbusiness, voorkeur voor muziek met een volks karakter. In zijn geval had hij een specifieke voorkeur voor trubači muzikanten (Vreme 472).

### 3.3.2 Ceca

Svetlana Veličković werd geboren op 14 juni 1973 in het dorp Žitorade in het zuidoosten van Servië. Als zangeres werd ze op de leeftijd van 14 ontdekt bij een optreden aan de kust van Montenegro. Haar eerste succes bereikte ze in 1988 met een optreden op het “Ilidža” muziekfestival in Sarajevo met haar eerste hit “Cvetak Zanoetak”. De bevestiging van dit succes kwam in 1990 met de hit “To, Miki, to”, waarvan rond de 350.000 exemplaren verkocht werden (Vreme 807).

Het eerste contact met Željko “Arkan” Ražnatović kwam er bij een optreden op 11 oktober 1993, dat Ceca in Erdut gaf ter gelegenheid van het éénjarig bestaan van het Servische Vrijwilligerscorps\*. In Erdut was het hoofdkwartier van de vrijwilligersgarde gelegen. Bijgevolg was dit moment eveneens het begin van de participatie van Arkan in de wereld van de showbusiness (Vreme 472, Vreme 750).

Na de kennismaking van Ceca met Željka Ražnatović begon de transformatie van Svetlana Veličković in Ceca “nacionale”. Er was een duidelijk verandering te zien in het visuele aspect van de clips. Tot nu toe regeerde Servische platteland als achtergrond. Vanaf dit moment evolueerden de videoclipps naar visuele kopieën van wereldhits (vreme 807). Een factor die bijdroeg tot haar commercieel succes was de afwezigheid van piratenkopieën. Arkan en zijn mensen waren er wonderwel in geslaagd de kleine straatverkopers van piratenexemplaren op Knez Mihailova, het commerciële kleinhandelscentrum van Belgrado, te “overtuigen” om deze niet meer te verkopen.

Op 19 februari trouwde Svetlana Veličković met Željko Ražnatović in Belgrado. Het huwelijk tussen de “gentleman”-misdadiger en de turbo-folkzangers stond als symbool voor de versmelting van Servische onderwereld, de showbusiness en dit met de officiële goedkeuring en bevestiging van de regerende elite. De klederdracht van het koppel op deze dag getuigde van een uitdrukkelijke nationalistische symboliek. Ceca werd op die dag door een schrijver van het blad “Duga” vergeleken met de maagd van Kosovo, die de wonden verzorgde in de nasleep van de middeleeuwse “Slag op het Merelveld”. Iedereen die op dit ogenblik in deze wereld ook maar iets betekende was op het evenement aanwezig. Volgens

een artikel in het weekblad “Vreme” stond de iconografie van dit huwelijk als model voor de turbofolk cultuur en is zij elementair voor de interpretatie en beleving van veel turbo-folk videoclip. “...Kortom, alles wat de camera’s van TV Pink op het huwelijk opgenomen hadden was toen reeds een aanvaard element van de turbo-folk iconografie en een verplicht deel van elke “narodnjački” videoclip<sup>83</sup> “(Vreme 638). Om die reden is het niet onbelangrijk om dit evenement uitgebreider te beschrijven. Fragmenten van de uitzending zijn eveneens op de bijgesloten DVD te vinden.

De beelden van het huwelijk duiden op een grotesk feest, en zijn op z’n minst “traditioneel” te noemen. Te beginnen met Željko Ražnatović die de zegen afsmeekte van een priester vóór het nakende huwelijk. Hij was gekleed in een traditionele klederdracht die een rode, blauwe en witte kleur had, met als sieraad een groot gouden Servisch orthodox kruis. Na dit ritueel verplaatste het toneel zich naar Žitorađe, het geboortedorp van Svetlana Veličković. Dit gebeurde in een lange colonne van jeeps en limousines. De aankomst in Žitorađe bij het geboortehuis van de verloofde, ging gepaard met de nodige revolver- en mitrailleurshoten. Er klonken consequent trubači<sup>84</sup> op de achtergrond. Herhaaldelijk, tussen het schieten door en bij het binnenkomen in het ouderlijke huis van Ceca, sloeg Arkan een kruisteken. Dan volgde er een huwelijksritueel waarbij de bruidegom met een geweer een appel, die met een stok aan de nok van het huis was verbonden, poogde af te schieten. Volgens de folklore kan zonder het effectief afschieten van de appel geen huwelijk plaatsvinden. Bij het binnenkomen van Arkan in het huis van Svetlana Veličković vinden we de laatste eveneens in traditionele kledij. Daarop volgden er enkele rituelen zoals het schenken van schoenen en sluiers door de bruidegom, het verdelen van een rond brood en andere. Daarna vond de kerkdienst plaats. Arkan had van kledij gewisseld en droeg tijdens de dienst een officierskostuum uit de Eerste Wereldoorlog, inclusief sabel. Het spirituele karakter van deze kerkdienst werd benadrukt door het feit dat het bruidspaar stevast gevolgd werd door een langbenige kortgerokte schoonheid. Na de kerkdienst vond een algemene burgerlijke viering plaats. Tot de gasten behoorden orthodoxe priesters, de Servische criminele elite en figuren uit de showbusiness. Tijdens de huwelijkspeech van zijn “Kum<sup>85</sup>” werd Željko Ražnatović aangesproken als “ratni komandant”. Na de huwelijkspeeches zong Ceca het lied “Đurđevdan”. Iconografisch was dit huwelijk inderdaad een samenvatting van alles wat turbo-folk relateert aan het nationalisme: luxueus vertoon, orthodoxe symbolen, symbolen uit het verleden, criminaliteit.

Dat dit huwelijk nog tot op de dag van vandaag een grote impact heeft, getuigt het feit dat de opnames van het evenement meer dan tien jaar na de feiten op de videowebsite [www.youtube.com](http://www.youtube.com) opduiken. Deze website geeft de computergebruiker de kans om zelf

---

<sup>83</sup> ... Ukratko, sve ono sto su na venčanju zabeležile kamere TV Pinka već tada je bilo uobičajeni element turbo-folk ikonografije i obavezni deo svakog narodnjačkog video spota.

<sup>84</sup> Koperblazers

<sup>85</sup> peter

commentaar achter te laten bij de betreffende filmpjes. Bij de videofragmenten over het huwelijk tussen Ceca en Arkan staan er consequent commentaren die een zeer sterke uitdrukking van nationalisme zijn. Zo is er een gebruiker met de gebruikersnaam “XxXSerbianKnightXxX”, die de boodschap “pravoslavlje ili smrt <sup>86</sup> ” bij het fragment achterlaat, samen met een afbeelding van een Servisch kruis. Een andere gebruiker laat de boodschap “Ceca nas srpska majka bre, da se zna, njena krv teče našim venama!!! <sup>87</sup> ” achter. Dankzij de anonimiteit van het internet is het onmogelijk om te achterhalen hoe groot en actief deze groep gebruikers is of wat haar impact is, maar we kunnen er wel uit afleiden dat men vandaag de dag het huwelijk tussen deze personen nog altijd als een krachtig nationalistisch symbool ziet.

Zeven maanden later liet Ceca zich in een interview <sup>88</sup> door Milovan-Ilić op TV Pink zeldzaam uit over de oorlog. Eufemistisch vertelde ze over de rol van haar echtgenoot in de oorlog. Na uitgebreid een vraag over haar nieuwe kapsel te hebben beantwoord, deelde ze mee dat ze als patriot wou dat hij zijn steentje bijdroeg tot de oorlog. Zijn rol omschreef ze als het beschermen van “vluchtelingen, kinderen en hulpeloze ouderen” aan de fronten van Sanski Most, Banja Luka en Novi Grad. In werkelijkheid nam hij deel aan etnische zuiveringen en legde de basis voor zijn fortuin door te plunderen. Dit toont goed de banaliteit waarmee men de massa afschermde van de realiteit.

In februari 2000 werd Arkan vermoord. Algauw na de moord op Arkan, stelde Ceca alles in het werk om haar bezit zo veel mogelijk veilig te stellen en uit te breiden. Op slinkse wijze bemachtigde ze al het bezit van haar gewezen echtgenoot: de voetbalclub Obilić, Grand Kazino, de erfenis van de Servische vrijwilligersdivisie, heel wat onroerend goed en enkele bedrijven. Haar fortuin werd geschat op enkele tientallen miljoenen Duitse mark (Vreme 639).

Na een jaar van rouw keerde ze in juni 2002 op spectaculaire wijze weer terug naar de showbusiness met een nieuw album en een concert in het Marakana stadion voor een publiek van 100.000 man. Onmiddellijk vóór dit concert werd Ceca een interview afgenomen door een journalist van het blad NIN. Bij deze had hij haar “vertegenwoordigster van het Milošević regime<sup>89</sup> ” genoemd. Het bitse wederantwoord van Ceca was:” Of ik een creatie van Milošević ben <sup>90</sup> ?”. In het weekblad “Vreme” werd deze dialoog als volgt uitgelegd. “Als Arkan een creatie van Milošević is en zij een creatie van Arkan, dan kom je met gewone

---

<sup>86</sup> orthodoxie of de dood

<sup>87</sup> Ceca is onze Servische moeder! Dat men weet dat haar bloed door onze aderen stroomt !!!

<sup>88</sup> Het gaat om de talkshow “Maksovizije” in september 1995: een fragment van het interview staat op de DVD.

<sup>89</sup> representom Miloševićeve kulture

<sup>90</sup> Da li sam Miloševića tvorevina?

logica tot het antwoord van de vraag.<sup>91</sup> “ Alhoewel de logica achter deze bewering niet erg koosjer is, is de bewering wel juist. Haar ontmoeting met Arkan maakte het mogelijk om het van een lokale folkster te brengen tot de status van superster. Zijn invloed en investeringen veranderden de zangeres van een Svetlana “Ceca” Veličković in een Ceca “nacionale”. Dat Arkan een product was van het regime van Milosevic bleek reeds uit het vorige hoofdstuk.

Ook na de regimewissel van 2000 bleef Ceca publiekelijk de erfenis van haar man zaliger etaleren. In 2003 verscheen er een reclamespot op TV Pink waarin Ceca het product “Kafa C” promootte. In deze reclamespot stond ze in een uitdagende houding, omringd door tijgers. Dit was een weinig subtiele verwijzing naar de paramilitaire beweging van haar reeds overleden man (Vreme 655).

In Servië kregen we in maart 2003 opnieuw een politiek dieptepunt, toen de toenmalige premier, Zoran Đinđić, door een huurmoordenaar werd neergeschoten. In de nasleep van het proces op de moord werd Ceca gedagvaard voor het hebben van actieve banden met de vermeende opdrachtgevers van de moord. De zangeres werd ervan verdacht om vóór en na de aanslag op de premier contact te hebben gehad met de hoofdverdachten en er werd aangenomen dat ze hen financieel had bijgestaan. Na een huiszoeking werden er gestolen goederen en een heel arsenaal aan wapens gevonden. Daarop werd de zangeres in voorarrest geplaatst (NIN 2732). Door dit voorval daalde het aantal fans van de zangeres drastisch (Vreme 750). Het televisiestation RTV Pink handhaafde een verbod op het uitzenden van videoclips van Ceca, net als vele andere media. TV Palma nam niet deel aan de algemene boycot van de zangeres (Vreme 638). De winkels en kraampjes die albums van Ceca verkochten ondervonden echter geen daling in de verkoop. Terwijl Ceca in de gevangenis zat, was haar muziek in de vroege ochtenduren nog te horen in verschillende exclusieve bars in Belgrado (Vreme 750). In juni 2003 werd er een protestbetoging gehouden op het “Trg Slobode” ter ondersteuning van de zangeres (Vreme 650). Volgens de BBC en de krant “Glas javnosti” waren er een 2000-tal steunbetogers aanwezig; op de website van Ceca stond dat het er 20.000 waren (Vreme 650). De symbolen die te zien waren in het publiek waren de Servische driekleur, T-shirts en topjes met foto van Ceca in een vijfpuntige ster en spandoeken van de SSJ, wiens woordvoerder verklaarde dat zij niet de organisator was maar wel technische ondersteuning gaf. Hier en daar was het misplaatste scheldwoord “ustaše”<sup>92</sup> te horen, gericht tegen de regering. Het publiek werd in Vreme ontroerend en weinig respectvol beschreven:

*“ Eén ding is ondertussen zeker: alhoewel de meeting onder de noemer “vrijheid” viel (“Vrijheid voor Ceca”), waren haar deelnemers niet dezelfde mensen die de*

---

<sup>91</sup> Ako je Arkan Miloševićeva tvorevina, a ona Arkanova, prostom logikom dolazi se do odgovora na njeno pitanje.

<sup>92</sup> Dit scheldwoord slaat normaal op het fascisme in Kroatië tijdens de Tweede Wereldoorlog.

*voorafgaande jaren op dezelfde plaats de basis gelegd hadden voor de nieuwe naam van het Belgraadse plein- het plein van de vrijheid. Rond het podium stonden er extreem goedgebouwde, getatoeëerde, kortgeknipte kerels met gouden kettingen, en stiekem naast de deur stonden bodyguards, gelijkaardig aan de lijfwachten van een gewezen oppositieleider. [...] Een beetje aan de kant, volledig in contrast met de de slachtoffers van de kitsch van de showbusiness, stonden de slachtoffers van de politieke kitsch – enkele oorlogsinvaliden, waarschijnlijk Arkans strijders. Met hun aanwezigheid en steun aan de weduwe van de commandant, demonstreerden ze de taaiheid van hun overtuiging die hen altijd fysiek ongelukkig heeft gemaakt. [...] Opmerkelijk was de aanwezigheid van mensen van middelbare leeftijd, treffend duidelijk lotgenoten van de laagste sociale lagen. Het zag ernaar uit dat de pompeus verpakte showbusinessverschijning Svetlana Ražnatović hen een kruimeltje ersatz aanreikte en hen de bemoedigende overtuiging aanbood dat er verschillende wonderen mogelijk waren, wanneer de transformatie van een gewoon dorpsmeisje in een megaster bezaaid met goud en diamanten al mogelijk was.<sup>93</sup> ” (Vreme 650)*

Dit lange citaat, alhoewel ongemeen onverbiddelijk, is volgens mij een goede samenvatting voor de relatie tussen turbo-folk en nationalisme. Enerzijds was er de aanwezigheid van de criminele onderwereld, duidelijk door de klerencode van de ratnički šik, anderzijds waren er de “veteranen” die het verleden weigerden los te laten, de lagere bevolkingsklassen op wie het populistisch discours een grote invloed had en ten slotte was er nog de massa tieners die Ceca als rolmodel zagen en haar kledings- en handelspatroon overnamen.

Na 121 dagen voorarrest werd de zangeres vrijgelaten en verviel de aanklacht. Prompt bracht ze een weinig later haar twaalfde studioalbum uit met de suggestieve liedtitels: “Ne

---

<sup>93</sup> Jedno je, međutim, sasvim izvesno: iako je miting u nazivu imao reč “sloboda” (“Sloboda za Cecu”), njegovi učesnici nisu bili isti oni ljudi koji su prethodnih godina na istom mestu utemeljivali novo ime centralnog beogradskog trga – Trg slobode. Bilo je, doduše, oko bine ekstremno nabildovanih, tetoviranih, kratko podsanih momaka sa zlatnim lancima, ipak nešto tanjim od vrata, sličnih telohraniteljima nekadašnjih opozicionih lidera. [...] Malo po strani, u potpunom kontrastu žrtvama estradnog kiča, stajale su žrtve političkog kiča- nekoliko ratnih invalida, verovatno Arkanovih boraca, svojim prisustvom i podrškom komandantovoj udovici, demonstrirali su čvrstinu uverenja koja su ih zauvek fizički unesrecila. [...] Upadljivo je bilo prisustvo sredovečnih ljudi, potresno očiglednih pripadnika najnižih socialnih slojeva, kojima je, izgleda, pompezno upakovana estradna pojava Svetlane Ražnatović pružala trunčicu zamene za neko stvarno životno zadovoljstvo i nudila ohrabrujuće uverenje da su moguća razna čuda, kad je već moguća transformacija obične devojčice sa sela u megazvezdu okićenu zlatom i dijamantima

guši me<sup>94</sup>”, “Pazi sa kime spavaš<sup>95</sup>”, “Plan B”. Het is duidelijk dat ze na de gerechtsaffaire de rol van slachtoffer aannam.

In 2005 berichtte de krant “Vreme” dat de zangeres geen concerten meer mocht geven in de Verenigde Staten, Canada en Australië en dat haar de toegang tot deze anglofone landen werd ontzegd.

Op 13 januari 2007 had de zangeres een optreden op de viering van het orthodoxe nieuwjaar, samen met de rockgroep Riblja Čorba en Rambo Amadeus. Dit evenement werd georganiseerd door de DSS-NS coalitie. De eerste minister Vojislav Koštunica, een gematigd nationalist, was één van de prominente gasten op dit optreden.

Samengevat stond de figuur van Ceca als symbool voor de turbo-folk. Ook vandaag nog. Zij kan omschreven worden met de termen: “Grootste Servische aller tijden<sup>96</sup>” (Vreme 650), “zelfstandige vrouw<sup>97</sup>” (Vreme 650), uitdraagster van het orthodoxe geloof, sexsymbool, succesvolle zakenvrouw, Servische moeder.

### 3.3.3 Tekst- en clipanalyse Ceca

In dit hoofdstuk geven we een tekst- en clipanalyse van de liederen van Ceca. We zullen onderzoeken hoe deze zangeres precies past in het plaatje dat we reeds in dit en andere hoofdstukken hebben beschreven. De reden waarom net het corpus van deze zangeres het onderwerp van een tekstontleding is, is dat haar werk een periode overspant van 1988 tot heden. Ze geniet nog steeds een enorme populariteit en oefent als rolmodel een grote invloed uit op de jeugd. Maar zoals we zullen zien is deze analyse niet allesverklarend: zij kan enkel juist geïnterpreteerd worden in relatie tot de context.

In de eerste nummers van Svetlana “Ceca” Veličković zijn er nog duidelijke sporen van de novokomponovana muziek te zien (zie supra). Als voorbeeld van de vroege muziek van Svetlana Veličković nemen we het lied “Detelina sa četiri lista” van het album “Cvetak Zanoetak” uit 1988. Dit lied heeft als onderwerp de overgang van meisje naar vrouw. Het metrum van de tekst is een 10-voeter met een cesuur na de vierde lettergreep. Verwijzingen naar het rurale zijn er niet weinig:

|                                                                               |                                                            |
|-------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------|
| Ja sam mlada kao bela rada<br>- - - - / - - - - -<br>Detelino sa četiri lista | Ik ben jong als een veldbloempje<br><br>Een klavertje vier |
|-------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------|

---

<sup>94</sup> Verstik me niet

<sup>95</sup> Kijk uit met wie je slaapt: Dit is een verwijzing naar haar man zaliger.

<sup>96</sup> najveće Srkinje svih vremena

<sup>97</sup> samohrana majka

|                                                                                             |                                                                                                                       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Zbogom rosne livade detinstva<br>Duša moja plava od zumbula<br>Gde se kriju najslađe jabuke | Vaarwel dauwig hooiland van mijn jeugd<br>Mijn ziel is blauw door de hyacint<br>Waar de zoetste appels verborgen zijn |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Het volgende besproken nummer “ Eto, eto prođe leto” komt eveneens uit het album “Cvetak Zanolvetak”. Centraal staat hier de tijd en wordt er expliciet naar de seizoenen verwezen. Voor wie anders dan de plattelanders hebben seizoenen zulk een waardevolle betekenis.

|                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                        |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Eto, eto prođe leto<br>Stiže rana jesen<br>Pričekajte tog proleća<br>Neka zima prođe<br>Od jeseni do jeseni<br>Varaću vas ja<br>Al’ kad dođe pravo vreme<br>Udaću se ja | Zie, de zomer komt eraan<br>De herfst is er al<br>Wacht deze lente af<br>Laat de winter komen<br>Van de lente tot de lente<br>Zal ik u bedriegen<br>Maar wanneer de juiste tijd komt<br>Zal ik trouwen |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

De vroegere nummers van Svetlana Veličković ademen een grote mate van naïviteit uit.

|                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                        |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Lete dani kao ptice,<br>Brzo rastu devojčice,<br>Ko cvetovi neki plavi<br>I sanjaju o ljubavi<br><br>Veliko je srce moje<br>A ja bih ga samo tebi dala<br>Kako može da se voli<br>Verovala nisam, nisam ni znala | De dagen vliege voorbij als vogels,<br>Rap groeien de meisjes op,<br>Als enkele blauwe bloemen<br>En ze dromen over de liefde<br><br>Groot is mijn hart<br>En ik had het enkel aan jou gegeven<br>Hoe kan je<br>Ik geloofde het niet, ik wist het niet |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

In andere nummers komt de spanning tussen een moderne en traditionelere levenswijze naar boven, hetgeen wordt uitgedrukt door het opsommen van de familiebanden en het vooropstellen van een verwachtingspatroon en gedragscode.

|                                                                         |                                                                                                            |
|-------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Nisam kao druga deca<br>Ja sam pala sa meseca<br>Ceo svet za mene brine | Ik ben niet als de andere kinderen<br>Net of ik van de maan kom<br>De hele wereld maakt zich zorgen om mij |
|-------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                                                                                      |                                                                                                                                               |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Bake, ujne, tetke, strine<br>Svi žele da budem dama<br>A je hodam na rukama                          | Grootmoeder, tante, grootvader en nonkel<br>Allen wensen ze dat ik een dame word<br>Maar ik word op handen gedragen                           |
| Mama mi se tužno smeška<br>Tata kaže to je greška<br>Trebala sam muško biti<br>Da se otac sinom dići | Mama lacht me droevig toe<br>Vader zegt dat het een foutje was<br>Ik had een man moeten zijn<br>Zodat mijn vader trots kon zijn op zijn zoon. |

De themata die in de eerste albums (1989-1990) voorkomen zijn liefde (algemeen), verlangen, liefdesverdriet, verleiding, weemoed en verlangen.

De clip “Ne kuni majko” uit 1991 is een mooi voorbeeld van die tijdsgeest. De zangeres wordt grosso modo tegenover twee achtergronden geportretteerd: nu eens staat ze tegen een achtergrond met gele korenbloemen, dan staat ze geportretteerd tegen een achtergrond die uitkijkt op Nieuw-Belgrado en de Sava. Haar houding is vrij bescheiden en ingetogen. Deze eerste periode van de zangeres Svetlana “Ceca” Veličković toont rijkelijk dat haar muziek zowel inhoudelijk als visueel tot de novokomponovana muzika behoort.

In juni 1991 verklaarde Slovenië de onafhankelijkheid en iets meer dan een maand later braken de eerste schermutselingen uit in Vukovar. Naarmate de sfeer grimmiger werd in de Balkan, zien we dit ook in de teksten van Svetlana Veličković gereflecteerd. Sommige liederen hadden nog steeds dezelfde thema’s als hierboven beschreven. Maar voor het eerst na drie albums dook het thema van bedrog op (weliswaar in de liefde). Dit kan een uitdrukking zijn van het gevoel dat Servië in de steek werd gelaten of bedrogen werd door de andere deelstaten. Eén nummer had als titel “Bivši”<sup>98</sup>.

|                                                                                                 |                                                                                                                              |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Izbriši, vetre, njegov trag<br>Nije mi više moi ni drag                                         | Veeg zijn spoor weg, wind<br>Hij is me niet dierbaar meer                                                                    |
| Molim te vetre kao brata<br>Izbriši njegovo ime<br>Jer ja sam priču o sreći<br>Završila s’njime | Ik verzoek u wind als mijn broer<br>Veeg zijn naam weg<br>Aangezien ik het verhaal over geluk<br>Samen met hem heb beëindigd |
| Bićeš mi sutra bivši<br>Bivša ću tebi biti<br>Sve će se bivšim zvati<br>I ja, i ljubav, i ti.   | Morgen zal je mijn ex zijn<br>Morgen zal ik jouw ex zijn<br>Alles zal het verleden zijn<br>Zowel ik, en de liefde en jij.    |

<sup>98</sup> Ex



|                                                                                              |                                                                                                              |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Sto put' sam se zaklela<br>Da sam tebe volela<br>I još sto put' zakleti<br>Da te neću voleti | Honderd maal heb ik vervloekt<br>Dat ik van je hield<br>En nog honderd maal<br>Dat ik niet van je zal houden |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Visueel zijn er subtiele hints zijn ingebouwd die naar het nationalisme verwijzen. Dit gebeurt voornamelijk door het gebruik van kleuren op de achtergrond en de kledij. Mocht dit kleurenspeel enkel in één clip voorkomen, dan zou het discutabel zijn om van bewuste manipulatie te spreken. Doordat hetzelfde kleurenpalet echter in verschillende clips voorkomt, kunnen we van een vast patroon spreken. Zo zien we in de clip “Ne kuni majko” de kleuren rood (kledij van de zangeres), en blauw (stralende lucht, glazen gebouw op achtergrond) met af en toe subtiele toetsen van wit. Duidelijker wordt het in de clip van het nummer “Izbriši, vetre trag” waar Svetlana Veličković in het ene fragment gekleed is in een zwart topje met een felrode rok. In andere fragmenten draagt ze een blauwe jeansvest met een helder wit kleedje onder. Door middel van montage worden deze twee beelden tegenover mekaar gezet. De zwarte kleur verdwijnt tegen een donkere achtergrond en enkel de kleuren van de Servische vlag blijven over.

Deze manier van werken werd vaker toegepast. De volgende videofragmenten te zien op TV Pink behoren niet tot het canon van “officiële” videoclips van Svetlana “Ceca” Veličković, maar zijn eerder optredens in één of ander entertainmentprogramma. Het opzet is een podium versierd met blauwe en rode ballonnen tegen een wit-blauwe verlichting. Andere kleuren zijn nauwelijks aanwezig (“Ustani, budi se”, “Devojko veštice”) Het jaar van uitzenden is vermoedelijk 1994.

De videoclip die het meest expliciet een nationalistische boodschap uitzendt is “Nije monotonija” uit 1995. Hier is het interessant om deze clip te vergelijken met een beroemde foto van het paramilitaire “tijger” bataljon van Željko “Arkan” Ražnatović. Op de foto is Arkan te zien met een tijger als mascotte in de hand vóór een tank met daarachter hem gemaskerde leden van zijn bataljon in legeruniform. Op de achtergrond staat een Servische vlag. De voornaamste elementen van de clip zijn ongeveer dezelfde. De nationale kleuren worden weer uitgedrukt aan de hand van de kledij en achtergrond: rood (achtergrond, kleed), wit (kleed, fel witte achtergrond). Na een minuut zien we een tijger verschijnen in een witte halo tegenover een blauwe hemel, terwijl de zangeres een felrode jurk aanheeft. De tijger komt vervolgens nog regelmatig terug in de clip. Men zou zich zelfs afvragen of het doorzichtige groene kleed dat de zangers aanheeft een verwijzing is naar de soldatenuniformen. Dit nummer is eveneens een van de eerste waar de ingetogen houding van de zangeres en haar naïviteit omslaat in een beklemtoonde seksualiteit en het kitscherige begint te primeren boven het volkse.

Samenvattend kunnen we zeggen dat waar verwijzingen in de teksten naar de gebeurtenissen van toen zeer subtiel al dan niet voor discussie en interpretatie vatbaar zijn, dit niet zo is in de visuele cultuur van de clips. Net zoals op de albumhoezen van de ratni folk is het kleurenspeel ook hier belangrijk. Waar bij de ratni folk de kleuren de hoofdmoot vormen van de boodschap, worden ze hier echter gebruikt als een onderbewuste ondersteuning van liederen met een ontspannende inhoud. Alhoewel deze techniek in latere clips minder aangewend werd, keerde het gebruik van dit typische subtiele kleurenpalet steeds terug, bijvoorbeeld in het nummer “Nevaljala” uit 1997 en “39.2” uit het jaar 2001.

Zoals bovenaan reeds beschreven is, na de culturele ommezwaai van Milošević in 1995, het apolitieke één van de belangrijkste aspecten van de turbo-folk. Folk muziek kreeg bewust de functie om het grote publiek af te leiden van de politiek en te verdoven met populaire wijsjes en visuele kitsch. Deze stijl werd gebruikt als “brood en spelen” om het economische leed van de massa te verzachten. De eerste clip die de nieuwe idealen van de turbo-folkelite toonde, was “Šta je u tvojim venama”<sup>99</sup> uit 1993. In deze video flirt de zangeres met de nieuwe statussymbolen. We zien meermaals een mobiele telefoon, een witte sportauto van een Italiaans merk, en een met juwelen bezette ring. De kledij van de zangeres is nog zedig te noemen en haar bewegingen blijven ingetogen. Muzikaal is het nummer nog een typisch product van de novokomonovana muzika: het gebruik van basgitaren, niet-synthetische accordeon en vermoedelijk akoestische drums.

De volgende stap in de evolutie naar uitgesproken kitsch is het duet “Ne računaj na mene” uit 1994. In deze clip rivaliseert een Italiaanse sportwagen met de performer om de hoofdrol. De zangeres is al veel uitdagender gekleed in een kort kleedje dat het lichaam nauw omspant, met een split aan de zijkant en het benadrukken van de boezem. De lippen vallen fel op en de oorhangers zijn buiten proportie; het onnatuurlijk blauwgeverfde haar accentueert het kitscherige. De dansbewegingen zijn uitdagender, met seksueel getinte “body-to-body” bewegingen met een model. Ook de camerastandpunten zijn confronterender met een scène in vogelperspectief boven de zangeres in kwestie. Deze clip is nabewerkt met kleurenfilters, zodat op een bepaald moment de zangeres en de achtergrond in fletsere kleuren worden afgebeeld, terwijl haar juwelen in een onnatuurlijk felle goudkleur zijn bijgekleurd. De muziek is moderner met een stuwende elektronische basdrum. De baslijn bestaat uit artificiële gesynthetiseerde klanken. Er klinkt nog altijd een akoestische accordeon bovenuit. Tekstueel is dit lied agressiever dan vroegere nummers. De gegeven eerste vier regels kunnen zelfs geïnterpreteerd worden als een verwijzing naar het militair conflict, maar dit hoeft niet noodzakelijk zo te zijn. Wel zijn alle elementen (God, land, scheiding) voor zulk een interpretatie aanwezig.

---

<sup>99</sup> Wat zit er in je anders?

|                                                                                            |                                                                                                                                   |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Drugom nek'te ožene<br>Zemlja nek' se okrene<br>I Bog nek'te spomene<br>Ne računaj na mene | Dat hij met een ander trouwt<br>Laat de wereld <sup>100</sup> maar voortgaan<br>Laat God hem herinneren<br>Maar reken niet op mij |
| Jer ja sam slobodna<br>Da radim sta hoću<br>Čak i na samoću                                | Aangezien ik vrij ben<br>Om te doen wat ik wil<br>Zelfs in eenzaamheid                                                            |

In de videoclip “Beograd” uit 1995 is het eerste gebouw dat getoond wordt de kerk van de heilige Sava, een architecturaal werk waaraan men overigens nog steeds aan het bouwen is. De camera centreert zich op het witte kruis dat op de koepel staat en zoomt langzaam uit. Andere gebouwen die getoond worden zijn het “volkstheater<sup>101</sup>” en het “volksmuseum<sup>102</sup>” met ervoor het ruitersstandbeeld van Knez Mihail. Een andere locatie die terugkomt in de clip is het “Marakana”<sup>103</sup> stadion van de voetbalclub “Crvena Zvezda Beograda<sup>104</sup>”. Dat dit geen verwijzing is naar haar vermaarde optreden in het “Marakana” stadion is duidelijk, er zit immers een verschil van zeven jaar tussen deze clip en het optreden. Mogelijks is dit een verwijzing naar de activiteiten van haar man, Arkan, die hier actief leden ronselde voor het SDG (zie hoger). Symbolisch kan men de clip interpreteren als een bevestiging van de dominantie van turbo-folk in de hoofdstad. Belgrado was het nieuwe bastion van de turbo-folk. Belgrado behoorde toe aan de turbo-folk cultuur.

Zoals reeds duidelijk werd uit bovenstaande tekst, zijn er verschillende mogelijke interpretaties van haar videoclips en sommige van haar teksten. Dit is zo omdat de producten die door deze performer werden uitgebracht een zeer suggestief karakter hadden: als men de producten loskoppelt van zijn achtergrond (de relatie Ceca-Arkan, de rol van neo- en turbo-folk tijdens het regime van Milošević, Ceca als promotor van de SSJ\* enz...) verliezen veel van deze clips hun suggestief karakter en kunnen ze als een modern Westers commercieel product gezien worden. Hier komt nog bij dat elk detail zijn suggestieve waarde zou verliezen mochten we het afzonderlijk bekijken. De videoclips zijn er echter te veel mee bezaaid om ze te kunnen negeren. Wel wil ik er uitdrukkelijk bijvoegen dat dit fenomeen zich in mijn onderzoek beperkt tot de clips van Ceca. Het zou een interessant bijkomend onderzoek vergen om te bepalen in hoeverre het gebruik van suggestieve details in turbo-folk

<sup>100</sup> “Zemlja” betekent zowel “land” als “wereld”. In de context van het nummer wordt het beter als “wereld” vertaald.

<sup>101</sup> Narodno pozorište

<sup>102</sup> Narodni muzej

<sup>103</sup> Lokale benaming.

<sup>104</sup> Rode Ster Belgrado.

muziek representatief is voor het genre <sup>105</sup>. Vele andere clips (Bijvoorbeeld het prototype van de turbo-folk “200 na sat”) hebben louter als doel om de mensen te vermaken en af leiden, zonder meer.

In de tweede helft van de jaren '90 transformeerde de zangeres van Svetlana “Ceca” Ražnatović-Veličković naar “Ceca nationale” <sup>106</sup>. Uitdrukkelijk vertoon van weelde en luxe werden standaard en het beeld dat van de zangeres naar voren werd geschoven, was dat van een diva met wereldklasse. Overigens werd ze in verschillende artikels uit het begin van de 21<sup>e</sup> eeuw vergeleken met de superster Madonna (Vreme 655). Een eerste verwijzing naar haar sterrenstatus vinden we in de clip “Fatalna ljubav”. Hier treffen we een Ceca aan wiens outfit en uiterlijk verwijst naar de Amerikaanse superster Marilyn Monroe. Dit is des te ironischer gezien de rol van de Verenigde Staten in de Balkanconflicten eind 20<sup>e</sup> eeuw. In de clip “Idi dok si mlad” wordt er geflirt met symbolen van de superrijken zoals juwelen, een Rolex, diamanten oorhangers, een Rolls Royce die stopt (opgenomen met een camera in kikkerperspectief zodat het merkteken het volledige beeld inneemt) en exclusieve avondparty's. In het nummer “Neodoljiv, neumoljiv” staat het thema “mode” centraal. Dit verwijst naar de exclusieve smaak van de elite voor modeartikelen van wereldmerken. Het thema van de videoclip is opgebouwd rond een catwalk.

Waar erotiek een steeds grotere rol begon te spelen in de videoclip van Ceca evolueerde dit verder naar beelden die balanceren op de rand van het decadente. De dansbewegingen werden uitdrukkelijker en kregen een overdreven kunstmatig karakter. “Seks verkoopt”. Deze boodschap leert ons een mannelijk model in de clip van “Neodoljiv, Neumoljiv”, waarin hij een T-shirt met het opschrift “Sex” bevrijdend van zijn torso scheurt. Aan de andere kant ziet Ceca er geen graten in om naast liederen met een decadent randje ook liederen met een religieuze inhoud te brengen, zoals in “Isuse” (1997) of “Ličiš na moga oca”. Centraal staan de woorden “moed, kracht, ziel”. Opvallend is de collectieve gerichtheid van de tweede strofe.

|                                                                                        |                                                                                                                                  |
|----------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Isuse, daj mi lavlje srce<br>da preživim dane buduće                                   | Jezus, geef me een leeuwenhart<br>Om de komende dagen te overleven                                                               |
| Stalno hoće da je tu u nama<br>da nam snagu, da nam moć<br>pa nas onda prevari i slama | Voortdurend wil ik dat hij hier bij ons is<br>Geef ons kracht, geef ons macht<br>Maar vervolgens bedriegt en breekt hij ons hart |

<sup>105</sup> Zie de clip “Kralj Kokaina”

<sup>106</sup> Deze term is geen verwijzing naar het nationalisme, maar verwijst naar de totale verovering van Servië door deze zangeres.

|                                                                                                                  |                                                                                                                                                   |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Isuse daj mi lavlje srce<br>da preživim dane buduće<br>lako će hrabriji od mene<br>al' moja duša ne znam kako će | Jezus, geef me een leeuwenhart<br>Om de komende dagen te overleven<br>Het zou gemakkelijker voor me zijn<br>Maar mijn ziel weet niet hoe het moet |
| Zar i Bog što nebom hoda<br>vladar carstva nebeškog<br>zar i on je muškog roda                                   | Zelfs God die in de hemel loopt<br>Heerser van het hemelrijk<br>Zelfs hij is een man                                                              |
| ako Bog da, ako Bog da                                                                                           | Als het het belijft, als God het belijft                                                                                                          |

Naarmate de jaren vorderden werden de clips van Ceca steeds megalomaner. De videoclip van de nummers “Zabranjeni grad” en “39.2” uit 2001 konden makkelijk qua budget rivaliseren met die van sterren van wereldformaat. Opvallend zijn de dure decors en de kostelijke digitale bewerking.

In het nummer “Kad bi bio ranjen” uit 1996 verschenen er voor het eerst “trubači” of koperblazers. Een gedetailleerde beschrijving van het karakter van deze muziekstijl is een scriptie op zichzelf. Het is echter wel nodig om de belangrijkste punten aan te halen. In haar huidige vorm manifesteerde deze muziekstijl zich voor het eerst op de “Dragačevski Sabor”<sup>107</sup> in 1961 (Lukić-Krstanović 2006). Zij werd toen nog niet gelijkgesteld met het begrip “Servisch” of “eigen”. Pas in het verdere verloop van de 20<sup>e</sup> eeuw werd deze stijl ingesloten in het culturele programma van de SFRJ<sup>108</sup>. Zij werd geïncorporeerd in de communistische ideologie en gebruikt om de “Servische” muzikale erfenis van het verleden te promoten. Er werden muzikale wedstrijden gehouden tussen verschillende koperblazerensembles tijdens verschillende feestelijkheden van de communistische partij. Geleidelijk aan werd deze stijl geassocieerd met het vieren van evenementen die in het teken van de nationale eenheid stonden (bv. 600-jarige verjaardag van de slag op het Merelveld in 1989). In die periode ontstonden de legendes over een vermeende verre Servische afkomst van deze stijl: trompetspelers uit de 14<sup>e</sup> eeuw, strijders uit de Servische opstand tegen de Turken, het bestaan van Servische ensembles ten tijde van de Turkse overheersing enz. (Lukić-Krstanović 2006). Mede dankzij het succes van de muziek van Goran Bregović kreeg deze stijl na 5 oktober 2000 de positie van folkloristisch paradigma en werd het geëxporteerd als Servisch merk, eerder in dienst van politieke marketing en promotie van novokomponovana muziek dan als antwoord op een commerciële behoefte (Lukić-Krstanović 2006). Waar het festival van Guča enerzijds een mooi voorbeeld van globalisatie is (meer dan 300.000 bezoekers vanuit verschillende landen), is het eveneens een bastion van nationalistische symboliek: šajkaci,

<sup>107</sup> Letterlijk: festival. De “Dragačevski Sabor» staat gelijk aan het koperblazersfestival van Guča.

<sup>108</sup> Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

steunbetuigingen aan oorlogsmisdadigers zoals Mladić en Karadžić, geflirt met nationalistische leuzen (Samo Guča Srbina Spasava) (Vreme 806, Lukic-Krstanović 2006). Belangrijk voor ons is de import van deze stijl in de turbo-folk en de openlijke favoriserende houding van verschillende media (zoals alle media onder het uitgevershuis van “Politika”). Een goed voorbeeld hiervan is het nummer “Robija” van de zangeres Olja Karleuša, dat uitgezonden werd tijdens het Grand Festival van februari 2008. Dit nummer kreeg onevenredig veel goede kritieken en in de sensatiepers werd het frisse en vernieuwende karakter van dit optreden beschreven. Dit is opvallend omdat het nummer in de liedjeswedstrijd geen plaats voor de volgende ronde kon bemachtigen. Het kitscherige optreden bestond uit een summier geklede performer met op de achtergrond een groep danseressen die uitgedost in folkloristisch tenue een kolo\* dansten. Twee andere danseressen waren gekleed in een minimale outfit met eenzelfde riem als de kolo danseressen en traditionele motieven in de halsstreek. Net alsof ze door middel van deze kledij een link wilden leggen tussen de folklore en een kitscherige turbo-folk realiteit.

Nog een beter voorbeeld van de versmelting van turbo-folk, koperblazersmuziek en nationale gevoelens vinden we tijdens het concert dat Ceca in 2006 in Ušće gaf. Tijdens dit concert ter promotie van haar nieuw album zong Ceca het lied “Đurđevdan”. Het lied, dat tevens de hymne is van de voetbalsupporters en hooligans van “Crvena zvezda”, werd gespeeld door koperblazers (Čolovic 2002). Tijdens het lied kwamen de kinderen van de zangeres op het podium, waarbij het zoontje voor een publiek van meer dan 100.000 toeschouwers naïef met zijn vingers het teken van een Groot-Servië maakte. Dit toont dat de zangeres, zes jaar na de val van het Milošević regime, nog steeds communiceerde met het publiek aan de hand van nationalistische symbolen.

## **Conclusie**

De relatie tussen turbo-folk en nationalisme wordt op een drievoudige manier uitgedrukt: de relatie tussen politiek en turbo-folk, de relatie tussen de media en turbo-folk en de relatie tussen massacultuur en turbo-folk.

Neofolk/turbo-folk was een muziekstijl waarvan Milošević het potentieel zag om deze te gebruiken in zijn nationalistisch discours. Ratni folk artiesten verspreidden spontaan de boodschap van een Groot-Servië. Zij gebruikten hiervoor dezelfde symboliek en houding die door Milošević werd gebruikt: het thema van de veldslag op het Merelveld, teruggrijpen naar het verleden, het aannemen van een slachtofferrol en de verspreiding van oorlogszuchtige taal. De folkmuziek die een steeds moderner en westers karakter kreeg, had ook als bedoeling om te vermaken. Eén van haar functies was het promoten van nationalistische partijen door concerten te geven tijdens politieke meetings.

Midden jaren '90 veranderde de cultuurpolitiek. Naar aanleiding van het pacificatieproces in 1995 zag Milošević zich genoodzaakt de openlijke steun aan de folkgenres te laten vallen. Het verschil tussen turbo-folk en ratni folk werd duidelijker. Ratni folk verdween naar de zijkant van de maatschappij, waar ze de extremere partijen bezong. Turbo-folk verkreeg een dominante marktpositie. Vanaf deze periode kregen we een uiterst ambigue sponsoring van cultuur. Enerzijds werd er via de staatsomroepen een nieuw "authentiek" cultuurmodel gepromoot, anderzijds werd onder de dekmantel van kleine partijen (met JUL op de eerste rij) een populistisch cultureel model (turbo-folk) gepromoot om de bevolking een escapistische uitweg te bieden in een land in sterke economische en politieke crisis. De kernwoorden van deze muziekcultuur waren: erotiek, luxe, criminaliteit, gebrek aan enige inhoudelijke diepgang en suggestieve promotie van het nationalistisch model. Er was een sterke wisselwerking tussen het criminele leven en de turbo-folk cultuur. De belangrijkste verspreiders van deze cultuur waren private zenders zoals TV Pink en TV Palma.

Het publiek van de turbo-folk cultuur was meervoudig: criminelen, strijders die terugkeerden van het front, lagere sociale klassen, tieners. De elite en massa drukten deze muziekstijl op eenzelfde manier uit nl. de ratnički šik. De lagere klassen imiteerden de stijl van de elitaire klasse. De kernwoorden van deze cultuur waren: consumptie, luxueus uiterlijk, het niet schuwen van nationalistische symbolen en criminaliteit.

Na de val van het Milošević regime in 2000 kwam er geen of weinig verandering in de oriëntatie van de bovengenoemde doelgroep. Tevens bleven de verspreiders van deze cultuur hun machtspositie behouden. Sommige pasten zich lichtjes aan aan het nieuwe regime, anderen hielden dezelfde strategie aan. Ondanks de verandering schuwden enkele van de meest beroemde turbo-folk sterren het gebruik van nationalistische symbolen niet. Vele turbo-folk sterren bleven banden hebben met de onderwereld. Turbo-folk als muziekstijl werd

beïnvloed door de populaire koperblazersmuziek, die in essentie ook een uitdrukking van nationalisme was. De injectie van deze stijl werd actief gefavoriseerd door vele media.



## **Bibliografije**

Brubaker, Rogers

2002 *Etnicity without groups*. Harvard University Press.

2005 *Nationalism reframed: Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge University Press, Cambridge.

Čolović, Ivan

1994 *Bordel Ratnika*. Biblioteka XX veka, Beograd.

2000 [1985] *Divlja književnost*. Biblioteka XX veka, Beograd.

2002 *The politics of symbol in Serbia: essays in political anthropology*. Hurst & Company, London.

Dimitrijević, Nenad

2001 *Idoli '90-ih. KULTURA*. issue 101, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka. Beograd.

Dragović-Soso, Jasna

2002 *Saviours of the nation: Serbia's Intellectual Opposition and the Revival of Nationalism*. Hurst & Company, London.

Dragičević-Šešić, Milena

1994 *Neofolk kultura: publika i njene zvezde*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. Sremski Karlovac, Novi Sad.

Đoković, Dragan

2004 *Vlasništvo medija i njihov uticaj na nezavisnost i pluralizam medija u Srbiji i regionu*. Medija Centar, Beograd.

Đurković, Miša

2002 *Ideologizacija turbo-folka. KULTURA*, issue 102. Zavod za proučavanje kulturnog razvitka. Beograd.

Geržić, Borivoj (et al.)

2002 *Rečnik savremenog beogradskog žargona*. Istar, Beograd.

Golemović, Dimitrije

- 1995 *Da li je novokomponovana narodna muzika zaista narodna?* In: "Glasnik Etnografskog Instituta SANU 45." SANU. Beograd.

Gordy, E.D.

- 1999 *The Culture of Power in Serbia: Nationalism and the Destruction of Alternatives.* Pennsylvania State University Press.
- 2000 *Turbaši and Rokeri as windows in Serbia's social divide.* Balkanologie 2000.

Kronja, Ivana

- 1999 Potkultura 'Novokomponovanih KULTURA, issue 100. Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd, 1999
- 2000 *Smrtonosni sjaj.* Tehnokratija, Beograd.
- 2001 Nakadna razmatranje o turbo-folku. *KULTURA*, issue 102. Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd.
- 2006 *Politics as porn: The pornographic representation of women in serbian tabloids and its role in politics.* In "Stereotyping: Representation of women in print media in South-East Europe", N.M. Bamburac (et al.) Sarajevo, 2006

Lukić-Krstanović

- 2005 *Čitanje popularne kulture: muzičke scene u ideološkom prometu.* In "Zbornik Etnografskog Instituta SANU 21". SANU. Beograd.
- 2006 *Politika trubaštva – folklor u prostoru nacionalne moći.* In "Zbornik Etnografskog Instituta SANU 22". SANU. Beograd.
- 2007 *Spektakli XX veka: Političke arene i kulturne scene u Srbiji.* In "Zbornik Etnografskog Instituta SANU 23". SANU. Beograd.

Malešević, Miroslava

- 2005 *Tradicija u tranziciji: u potrazi za 'još starijim i lepšim' identitetom .* In "Zbornik Etnografskog Instituta SANU 21", Beograd.
- 2007 *Kulturni obrasci u oblikovanju ženskog identiteta: problem odrastanja osnovnoskolke u Beograd.* In "Zbornik Etnografskog Instituta SANU 23". SANU. Beograd

Marić, Ratka

- 1998 Potkulturne zone stila. *KULTURA*, issue 99. Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd.
- 2002 Govor potkulturnih stilova. *Iskustva* 11-12/2002, Beograd.

Milojević, Jasmina

- 2002 Na podijumima umetničke muzike. *KULTURA*, issue 103. Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd.

Monroe, Alexei

- 2000 Balkan Hardcore: Pop culture and paramilitarism", in *Central Europe Review*, Vol 2, No 24. 19 Juni 2000. <http://www.ce-review.org/00/24/monroe24.html>

Prica, Ines

- 1991 *Omladinska potkultura u beogradu: simbolička praksa*. SANU, Beograd.

Stojanović, Marko

- 2006 *Značenje i funkcija mitskih toposa 'novokomponovane kulture'*. In "Glasnik Etnografičkog Instituta SANU 54". Etnografski institut SANU. Beograd

Swiss, Thorn (et al.)

- 1999 *Key Terms in Popular Music and Culture*. Wiley.

Tarlač, Goran (et al.)

- 2001 *Pesme iz stomaka naroda: Antologija o turbo-folku*. Studentski Kulturni Centar, Beograd.
- 2000 *Turbo Folk Politics*. Online. Internet. Beschikbaar via: [www.tol.cz](http://www.tol.cz)

Thomas, Robert

- 1999 *Serbia under Milošević: Politics in the 1990's*. Hurst and Company, London.

Zlatanović-Cvetković, Sanja

- 1997 *Novokomponovana narodna muzika na liniji tradijsko-savremeno*. SANU, Beograd.

## Internet

[www.nin.co.yu](http://www.nin.co.yu)

Milosavljević, Mirjana: “ Ne diraj u idole “ nr. 2732 (8 mei 2003)  
Dimitrijević, Branislav: “Globalni Turbo-folk ” nr. 2695 (20 juni 2002)  
Cirjaković, Zoran: “Turbofolk kao brend” nr. 2808 (21 oktober 2004)

[www.tekstovi.net](http://www.tekstovi.net)

Online. Internet. Laatst geraadpleegd op 25 juli 2008.

[www.vreme.com](http://www.vreme.com)

“Levica i pop-kultura” Vreme nr. 427  
“Država je kič” Vreme nr. 464  
“Dosije Arkan” Vreme nr. 472  
“Dosije Arkan: Arkan i estrada” Vreme nr. 472  
“Dragan Marković Palma” Vreme nr. 552  
“Željko Mitrović” Vreme nr. 582  
“Od koncerta do fenomena: Gvozdena udovica” Vreme nr. 598  
“Istraživanje – dosije Pink: Ružičasta slika sivog” Vreme nr. 622  
“Željko Ražnatović, 1949-2000: Posmrtni život Komandanta Vreme nr. 628  
“Ima neku tajnu vezu: Mikrofon i pistolj” Vreme nr. 638  
“Tražene, privedene, zavodene: Žene na sve spremne” Vreme nr. 639  
“Povodom proširenja istrage protiv Svetlane Ražnatović: Bele pare i crni tefteri” Vreme nr. 646  
“Pink i B92 u borbi za nacionalne frekvencije” Vreme nr. 649  
“Dokumenti o nastanku imperija Pinka” Vreme nr. 650  
“Miting za Svetlanu Ražnatović: Ceca 2003” Vreme nr.650  
“Čerupanje državne televizije” Vreme nr. 651  
“Kult turbo-folka: Korov Sa Marakane” Vreme nr. 655  
“Udovica Ražnatović: Razlaganje silikona: Turban i sablja” Vreme nr. 655  
”Portret savremenika – Svetlana Ceca Ražnatović” Vreme nr. 750  
“Portret savremenika – Ceca Ražnatović: drugi put” Vreme nr. 807  
“Kulturna politika i politika u kulturi” Vreme nr. 827  
“Estrada – putevi uspeha i pada: Sumrak fotnih usana” Vreme nr. 837  
“Koštunica, kulturni obraz: Brz put do Guće” Vreme nr. 866  
“Život i običaji Zemunskog klana” Vreme nr. 840

“Portret savremenika – Palma: Politička budućnost” Vreme nr. 853

“Slučaj Jelene Karleuše: kome smetaju halteri” Vreme nr.891

[www.youtube.com](http://www.youtube.com)

Online. Internet. Internetsite met een grote verzameling van videoclipen van turbo-folk liederen.

## **Media**

*Sav Taj Folk 1-6*

2003-2004

Documentaire. Producent: B92. Online. Internet. Gepubliceerd in februari-maart 2008. Geraadpleegd in maart-april 2008. Beschikbaar op <http://www.youtube.com/user/b92net>

*Vidimo se u čitulji*

1995

Documentaire. Producent: B92. Fragmenten zijn te bezien op [www.youtube.com](http://www.youtube.com)

Tv Pink : Grand Festival : verschillende edities vnl. 17 februari 2008.

## **Begrippenlijst**

**Albright, Madeleine:** Amerikaanse Minister van Buitenlandse Zaken onder het presidentschap van Bill Clinton.

**Arkan:** zie hoofdstuk 4: Turbo-folk.

**Banija:** Banska Krajina. Regio in Centraal-Kroatië die grenst aan Bosnië.

**Banjaluka:** Stad in de Republika Srpska in Bosnië. Banja Luka wordt door de Bosnische Serviërs als de hoofdstad van de Republika Srpska aangezien. Na een etnische zuivering onder de lokale bevolking in het begin van de jaren '90 werd deze stad een belangrijk toevluchtsoord voor etnisch Servische vluchtelingen uit Kroatië en andere gebieden van Bosnië.

**Berana:** Gemeente en regio in het noordoosten van Montenegro met een overwegend etnisch Servische bevolking.

**B92:** zie Radio B92

**Bukovica:** Regio in Noord-Dalmatië die grenst aan de municipaliteit van Knin.

**Crvena Zvezda:** Voetbalclub in Belgrado. Het stadion, bijgenaamd "Marakana" wordt zowel voor sportdoeleinden als andere (concerten, evenementen) gebruikt.

**Del Ponte, Carla:** Hoofdaanklager van het Internationaal Gerechtshof van Den Haag van 1999 tot 2008. In 2008 werd zij opgevolgd door de Belg Serge Brammertz.

**DS:** Demokratska Stranka. Politici: Zoran Đinđić, Boris Tadić. Deze partij werd reeds in het begin van de 20e eeuw opgericht, maar haar werking werd na de Tweede Wereldoorlog onmogelijk gemaakt. In 1990 werd ze opnieuw gevormd. De strekking van deze partij is liberaal. In 1992 scheurde er zich een fractie onder leiding van Vojislav Koštunica af. Zij vormden de DSS. De DS is één van de partijen die na de val van het Milošević regime aan de macht kwam. In 2008 leverde deze partij de president van Servië.

**DSS:** Demokratska Stranka Srbije. Politicus: Vojislav Koštunica. Deze partij scheurde zich in 1992 af van de DS. Tijdens de jaren '90 ging de partij kortstondige coalities aan met andere

partijen (DEPOS, Zajedno enz..) De eerste jaren van de 21e eeuw werden gekenmerkt door een scherpe rivaliteit tussen de DSS en de DS. De strekking van deze partij is conservatief, gematigd nationalistisch.

**DSS-NS:** Nova Srbija. Coalitie van DSS met de NS. De NS is een partij die voortkomt uit de SPO van Vuk Drašković. De strekking is gematigd nationalistisch.

**Đinđić, Zoran:** Charismatisch politicus van de DS. Hij was in 1996-1997 kortstondig de burgemeester van Belgrado en leidde in 1996 de oppositie Zajedno tegen Milošević. Hij was één van de voortrekkers van de straatprotesten in Belgrado in 1996. In 2000 speelde hij een belangrijke rol bij de omverwerping van het regime van Milošević. Na de verkiezingen van 2001 werd hij premier van Servië. Het politieke toneel na 2001 werd sterk getekend door de rivaliteit tussen de progressieve persoon van Đinđić en de gematigde nationalist Vojislav Koštunica. In 2003 werd hij vermoord vóór het parlamentsgebouw in Belgrado.

**Dodik, Milorad:** Premier van de Republika Srpska van 1998 tot 2001. In 2006 werd hij opnieuw premier van de Republika Srpska.

**Drina:** Rivier op de grens van Bosnië en Servië die verder in de Sava uitmondt. Deze rivier scheidt de Serviërs in Servië van de Bosnische Serviërs in de Republika Srpska. De Drina is een belangrijk nationaal symbool en staat voor de levensader van de “Serviërs”. Ivo Andrić, de schrijver van het boek “De brug over de Drina”, wordt in Servië gezien als één van de belangrijkste vertegenwoordigers van de Servische literatuur, alhoewel hij geboren is in Travnik in Bosnië,

**Đujić, Momčilo:** Militair bevelhebber van de “četnik” beweging in de Tweede Wereldoorlog. Momčilo Đujić kende een grote populariteit in de Krajina tijdens het conflict van 1991-1995 in Kroatië.

**Durdevdan:** Religieuze feestdag die op 23 april valt. Behoort toe aan de patroonheilige “Đorđe”, het westerse equivalent van de heilige Joris.

**Dušan, keizer :** (1308-1355) Keizer van het Servische rijk dat in de middeleeuwen onder zijn bewind haar hoogste punt van expansie bereikte. Aanhangers van de idee van een Groot-Servië refereren vaak naar de grenzen van het Servische rijk onder keizer Dušan.

**Genscher, Hans-Dietrich:** Vice-kanselier van West-Duitsland en later Duitsland van 1982 tot 1992. In 1991 nam hij het voortouw bij de erkenning van de onafhankelijkheid van Kroatië

en zette de rest van Europa onder druk om hetzelfde te doen.

**Glina:** Gemeente in de Banska Krajina.

**Grand (production):** Grand Production is de opvolger van het platenlabel ZAM. De mede-eigenares van dit label is het jaren '80 icoon Lepa Brena. Dit label staat eveneens voor de televisieshows "Zvezde Granda", "Grand Festival" en "Grand Parade"

**Grmeč:** Berg in het noordwesten van Bosnië. Net als de berg Kozara was deze de locatie van een veldslag in de Tweede Wereldoorlog.

**Groot-Servië:** Gebied dat grosso modo overeenkomt met Servië, de Kroatische Krajina, Republika Srpska en Kosovo. Vaak refereert men naar de middeleeuwse grenzen van het Servische rijk onder keizer Dušan. Dit wordt ook vaak uitgedrukt door de megalomane en ironische leuze "Serbia do Tokio – Servië tot Tokio"

**Ilić, Miroslav:** Populaire folkzanger met sterrenstatus die een carrière van 40 jaar had. Het hoogtepunt van zijn carrière lag in de jaren '80 en begin de jaren '90.

**Izetbegović, Alija:** Verdediger van de moslimidentiteit van Bosnië en politiek vertegenwoordiger van de deelstaat bij de ondertekening van de akkoorden van Dayton in 1995. Na de ondertekening van het verdrag van Dayton werd hij tot 2000 president van Bosnië.

**JUL:** Jugoslovensko Udružena Levica. Opgericht in 1995. Mirjana (Mira) Marković, de vrouw van Milošević, was voorzitter van deze partij. JUL was bedoeld om de linkse stemmers die ontgoocheld waren in de nationalistische politiek van haar man aan te trekken.

**Kalemagdan:** Verdedigingsfort uit de vroege middeleeuwen dat uitkijkt op de monding van de Donau en de Sava. Vandaag is het één van Belgrado's toeristische troeven.

**Karleuša, Jelena:** Turbo-folkzangeres wiens carrière zich uitstrekt van midden jaren '90 tot heden. Zij is verbonden aan het label "City Records"

**Karadžić, Radovan:** Dichter-dokter die in de jaren '90 politiek leider van de Bosnische Serviërs werd. In deze functie wordt hij verantwoordelijk gehouden voor de misdaden die tijdens het Balkanconflict van 1992-1995 zijn gebeurd. Na jaren van onderduiken werd hij in juli 2008 gearresteerd.



**Knez Mihailova:** Commercieel kleinhandelcentrum in Belgrado.

**Knin:** Stadje in de Krajina dat in 1991 werd uitgeroepen tot de hoofdstad van de "illegale" Servische Republiek van de Krajina in Kroatië.

**Kolo:** Servische traditionele rondedans.

**Koštunica, Vojislav:** Gematigd nationalistisch politicus. Na de afscheuring van de DSS van de DS werd hij voorzitter van deze partij. In de jaren '90 bevond hij zich in de oppositie tegen Milošević. Na de regimewissel in 2000 handelde hij afwisselend in functie van president of premier van Servië.

**Kosovo:** Landstreek in zuidoost Servië. Kosovo wordt gezien als de bakermat van de Servische beschaving.

**Kosovo Polje:** Dorp in Kosovo dat vlakbij de plaats ligt waar de veldslag op het Merelveld in 1389 plaatsvond.

**Kozara:** Berg in het noordwesten van Bosnië bij de Sava. Deze locatie had een speciale betekenis in de Tweede Wereldoorlog. Zie Grmeč.

**Krajina:** Betekent letterlijk "grensgebied", "streek". Met de "Servische Krajina" werden gebieden bedoeld in Kroatië waar een meerderheid van Serviërs leefde of grensgebieden waar de Servische bevolking in de minderheid was. De hoofdstad was Knin. De "Servische republiek van de Krajina" was een "illegale" staat die het grondgebied van de Krajina besloeg. Ze riep haar onafhankelijkheid van Kroatië uit in 1991. De akkoorden van Dayton in 1995 betekenden het einde van de Servische republiek van de Krajina.

**Krupa:** Regio in noordwest Bosnië.

**Lazar, tsaar:** Protagonist in de legende van Kosovo Polje die de legers leidde in de veldslag op het Merelveld (1389) waar hij het leven liet.

**Lepa Brena:** Zangeres en idool met een carrière die zich uitstrekt van de jaren '80 tot heden. Het zwaartepunt van haar carrière lag in de jaren '80. De oorlogsjaren bracht ze luxueus door in Amerika. Vandaag de dag woont ze terug in Belgrado. Zij is de mede-eigenares van het productiehuis en platenlabel ZAM.

**Lovćen:** Berg in het zuidwesten van Montenegro waar de oorspronkelijke begraafplaats van Njegoš lag.

**Marković, Mira:** Vrouw van Slobodan Milošević en tevens leidinggevende persoon van de partij JUL. Deze partij had als doel om een aantal kiezers die niet op de SPS van Milošević stemden op te vangen.

**Merelveld, slag bij (1389):** Middeleeuwse legendarische veldslag tussen de Servische legers van tsaar Lazar en de Turken, die met een nederlaag voor de Serviërs eindigde. Deze slag wordt in de nationalistische retoriek gezien als het beginpunt van de vijf eeuwen durende overheersing door de Turken (Islam).

**Milošević, Marija:** Dochter van Slobodan Milošević, eigenares van TV Košava

**Mladić, Ratko:** Militair leider van de Bosnische Serviërs tijdens het Balkanconflict van 1992-1995. Hij is één van de voornaamste beschuldigen van oorlogsmisdaden voor het Internationaal Gerechtshof in Den Haag. Momenteel is hij nog altijd voortvluchtig.

**Murat (Murad), sultan:** Antagonist van Obilić en Lazar in de legende van Kosovo Polje. Na de veldslag werd hij vermoord door Miloš Obilić.

**Njegoš:** 19<sup>e</sup>-eeuws dichter en bestuurder van Montenegro.

**Obilić, Miloš:** Protagonist in de legende van de slag op het Merelveld. Hij werd in de veldslag gevangen genomen en vermoordde in de nasleep ervan sultan Murat.

**OTPOR :** Betekent letterlijk "verzet". OTPOR was eind de jaren '90 een protestorganisatie met vooral scholieren en studenten als leden. Men meent dat OTPOR de katalysator was die de omverwerping van het regime van Milošević mogelijk gemaakt heeft. Na de revolutie van 2000 heeft OTPOR zijn slagkracht proberen te bezegelen door deel te nemen aan het politieke leven.

**Owen, David:** Europees afgevaardigde die samen met VN afgevaardigde Cyrus Vance in 1993 het vredesplan "Vance-Owen" uitwerkte. Dit voorstel werd geweigerd door de Bosnische Serviërs.

**Petrovac:** Municipaliteit in het uiterste westen van de Republika Srpska.

**Podgorica:** Hoofdstad van Montenegro

**PGP-RTS:** Produkcija Gramofonskih Ploča Radio-Televizije Srbije. Platenlabel van RTS.

**Popović, Nada:** Gedoctoreerd aan de filosofische faculteit in Zagreb. Minister van Cultuur van 1995-96 tot 1998-1999. Ambassadrice van de SRJ bij de UNESCO.

**Prizren:** Stad in Zuid-Kosovo die een belangrijke betekenis had in de Middeleeuwse geschiedenis van Servië.

**Radio Pingvin:** Populaire radio in Belgrado met nationalistische programma's in de jaren '90.

**Radio B92:** Oorspronkelijk een studentenradio in Belgrado met een redactie die een kritische houding aannam tegenover het beleid van Milošević. Deze probeerde de zender gedurende de jaren '90 herhaaldelijk te sluiten. In 2000 werd er een lokaal televisiestation gestart, dat een groot succes kende. In 2006 was B92 één van de zenders die een nationale frequentie toegewezen kreeg.

**Republika Srpska:** In 1992 roepen Bosnische Serviërs de Republika Srpska uit.

**RTS:** Radio Televizija Srbije. Nationale Televisiezender van Servië. Deze zender werd in de jaren '90 gebruikt als spreekbuis van de politiek van Milošević.

**Šajkaca:** Hoofddekse, waarvan men meent dat het zijn oorsprong heeft in de opstand tegen de Turken. De šajkaca heeft een belangrijke symbolische betekenis in het hedendaagse nationalisme.

**Sava, heilige:** Heiligennaam van Rastko Nemanjić, en aartsbisschop van Servië in de 13e eeuw. Hij wordt beschouwd als de stichter van een onafhankelijke Servische orthodoxe kerk en oprichter van het Studenica klooster. De rivier, de Sava, die in Belgrado uitmondt in de Donau werd naar hem genoemd.

**SDG:** Srpska Dobrovovoljska Garda. Het Servische vrijwilligersleger is een paramilitaire organisatie, die actief was in de Krajina en Bosnië. Op haar hoogtepunt kende ze over 10.000 leden.

**Servische Vrijwilligerscorps:** Zie SDG

**Šešelj:** Voorzitter van de SRS, die in de eerste helft van de jaren '90 nauw samenwerkte met de SPS van Milošević. Door zijn oppositie tegen Milošević werd hij in 1994-1995 gevangen gezet. Het hoogtepunt van de rivaliteit tussen Milošević en de ultra-radicalen Šešelj kwam er in 1998 bij de presidentsverkiezingen waar beiden tegen elkaar uitkwamen. Šešelj verwierf uiteindelijk de post van vice-president. In 2003 gaf hij zich vrijwillig over aan het Internationaal Gerechtshof van Den Haag.

**SPS:** Socijalistička Partija Srbije. Politicus: Milošević.

**SRS:** Srpska Radikalna Stranka. Politicus: Šešelj. De SRS was het resultaat van een fusie in het begin rond 1990 tussen de NRS (Novi Radikalna Stranka; Tomislav Nikolić) en de Servische Četnik beweging van Šešelj. Grosso modo kunnen we zeggen dat deze partij in de eerste helft van de jaren '90 samenwerkte met de SPS van Milošević. Vanaf 1995 werd de samenwerking tussen deze partijen opgeschort en werden deze partijen rivalen. Het hoogtepunt waren de presidentsverkiezingen in 1998, die Milošević won van Šešelj door middel van fraude.

**SSJ:** Stranka Srpskog Jedinstva. Zie hoofdstuk 3

**Stambolić, Ivan:** Servische president van 1985-1987. Ivan Stambolić was eveneens de mentor van Milošević en een vurig verdediger van zijn ideeën. Hij werd in 1987 door Milošević gedwongen om af te treden. In 2000 werd hij op bevel van Milošević vermoord.

**Studentski Kulturni Centar (SKC):** Cultureel centrum in Belgrado waar regelmatig exposities lopen en voordrachten gehouden worden.

**Tozovac:** Servische folkzanger met een carrière die meer dan drie decennia overspant. In de late jaren '90 en het begin van de 21<sup>e</sup> eeuw was hij medepresentator van het turbo-folk programma "Grand Show" op TV Pink.

**Tudman, Franjo:** President van Kroatië na de uitroeping van de onafhankelijkheid in 1991. Agitator van het Kroatisch nationalisme.

**Vidovdan:** Religieuze feestdag op 28 juli volgens de gregoriaanse kalender. Op deze dag vond in 1389 de veldslag plaats op het Merelveld.

**Vukovar:** Grensstadje tussen Kroatië en Servië, waar de eerste hevige militaire schermutselingen ontstonden in de Joegoeslavische burgeroorlog.

**Zajedno:** Letterlijk: tezamen. Coalitie tegen Milošević, oorspronkelijk van de DS, SPO en GSS, gevormd in september 1996. Later vervoegde de DSS de coalitie. Door interne wrijvingen viel de coalitie gauw uit elkaar.

**Zemun:** stadsdeel van Belgrado dat naast Nieuw-Belgrado en de Sava ligt. In Zemun ligt het hoofdkwartier van de SRS. Zemun is eveneens de uitvalsbasis van de Zemun clan, één van de invloedrijkste maffiabendes.

## **Appendix 1 - The Myth**

*The Serbian nation (narod) is the oldest nation in the world, all others nations are originated from it, just as all other languages originated in the Serbian language. But it is at the same time the youngest and freshest nation, it offers the germ of universal, or at least European renewal. This is possible because this nation stands to one side of historical time, of the irretrievable loss of history. It lives in an eternal present, simultaneously old and young, in an eternal union of the dead, the living and the as yet unborn. The Serbian nation has lived on Serbian soil since time immemorial. That soil is its body. The river Neretva is the aorta of the Serbian bloodstream, the river Drina the Serbian spine or windpipe, while the Bosnian and Serbian mountains on either side of the Drina are it's lungs. That soil has merged with it's people into a living organism, the mother of every Serb.*

*The connection of the Serb with his motherland and the mutual connection of generations of Serbs, which is normally termed "Serbdom", endures thanks to the preservation of this same connective substance- Serbian blood. It flows in a double bloodstream. Through one it is transferred from generation to generation, through the other, with the sacrificial blood of fallen heroes, it nourishes the body of Serbia, the native soil. That is why the places where this blood is spilled- battlefields, execution sites and pits, graveyards and graves- have exceptional symbolic value. They preserve the germs of national renewal, which implies initial sacrifice and death, and the roots of through which the nation is connected to the ancestral soil. Graves are therefore the national ancestors of Serbia.*

*The Serbs have remained as they are down to the present day, although other nations, more numerous than they are, materially richer and military more powerful, constantly endeavour to wipe them out biologically or destroy them spiritually. In this the enemies of the Serbs, have always assisted by their ungrateful and false brothers and neighbours, and by various traitors and degenerates among the Serbian people.*

*In the survival of the Serbs, that is of their vertical, that which they are, despite everything and against everyone, one should see the finger of fate, the will of God, the Serbian cross. For the Serbs it is written that they should sacrifice themselves, unconditionally and unsparingly, for values which Providence has bequeathed them to defend: their name, the Holy cross, national freedom. This determination to defend their national identity in a merciless struggle with the tyrants of the world, was most clearly confirmed by the Serbs in the Battle of Kosovo, and this is why it is known as the Kosovo pledge.*

*The Serbs are today also the guardians of the rarest and most important civilisational values, the values of the heart and the spirit. In the soulless world of modern materialism and rationalism, in a civilisation of false material well-being and cowardly pacifism, they prevail in the struggle for the ideals of the fighter, simultaneously dear to nature, and sacred. In that*

*struggle they do not fear death, for without death there is no national resurrection. The suffering of the Serbs today and the dangers which they have gathered over them, threatening their survival, may be compared only to the persecution and annihilation of the Jews in the Third Reich.*

*The Serbian struggle is directed against all forms of modern, anti-national life, against the merging of races, faiths and languages in unnatural mixed marriages, in degenerate and unhealthy towns with a cosmopolitan and democratic spirit, and in multi-ethnic states.*

*Serbia is today thorn in the side of the extortionist-atheistic and demonic international community, which is driving peoples into the New World Order, just because the Serbs are a proud nation seeking to build their state on healthy, natural foundations, a state in which all will be together, on Serbian soil, where all will be one nation, one state, with one leader, where all will celebrate on Serbian faith, speak one Serbian language, write one Serbian script and think one Serbian thought (Colovic 2002: 7-9 ).*

## **Appendix 2 – Ratni Folk**

### **Amerika nema Lovćen**

Imam blag, zlatne kule  
Preko okeana, preko okeana.  
Junačko je srce moje  
Duša uplakana, duša uplakana.

Zalud blago Crnogorcu kada  
Nema sreće, kada nema sreće.  
Vratiću se kraju svome,  
Đe Morača teče, đe Morača teče.

Amerika i Kanada zemlje  
Blagoslova, zemlje blagoslova,  
A o mojoj Croj gori ispisana  
Zlatna slova, ispisana zlatna slova.

Amerika nema Lovćen,  
Berane i Goru,  
Nema moje Podgoricu  
I svijetlu majsku zoru.

Nedeljko Bilkić

### **Ustani, Srbine moji**

I grakću crne vrane  
Na pravoslavnom krstu,  
Opet se dušmani bude  
I psuju nam majku srpsku.

U boj, u boj, u boj,  
Ustani, Srbine moj,  
Ne idi nikud sa ognjišta svog,  
Srbina čuva slava i Bog.

Koga će oni na vrbe,  
A trže u strahu spas,  
Bre, mi smo kroz mnoge vekove  
I jače gazili od nas.

Pale nam ognjišta naša,  
Kamenjem tela nam pune,  
Dokle će majke Srpkinje  
Da nose marame crne.

Zoran Kalezić, Bora Đorđević  
Vladimir Savčić Čobi

### **Braćo srbi, nama sloga fali**

Braćo Srbi, braćo Srbi,  
Sada je krajnje vreme,  
Ostavimo male svđe i sitne probleme.  
Svi smo braća, si smo braća,  
Neka bude tako,  
Što nas mora, što nas mora,  
Ponižavat' svako.

Pet vekova, pet vekova  
Progonili Srbe,  
Pretili nam oštrom sabljom,  
Kačili na vrbe.  
Klali su nam sitnu decu,  
Silovali žene,  
Ubijali jadne starce  
Celo ovo vreme.

Braćo Srbi, braćo Srbi  
Nama sloga fali,  
Zajedno smo mi najjači,  
Nismo narod mali,  
I mi Srbi iw Srbije  
I vi iz Krqjine  
I vi braćo iz srpske Bosne  
I niže i šire.

Miloš Bojić



### **Ponosam što sam srbin**

Ja se nikoga ne bojim  
I n pred kim ja se ne grbim,  
U inat dušmana živim  
Ponosam što sam Srbin.

Moji su narodi mene  
Stavili na drvo srama,  
A mi smo jači od svega,  
Ne mogu oni sa nama.

U ova vremena luda  
Šalju nam pretnje tvrde,  
Ali nas uplašiti neće  
Prijetnje ne plaše Srbe.

Bolje je umreti hrabro,  
Neg' živjet' život roba.  
I zato borim sem borim  
S verom u sebe i Boga.

Nedo Kostić i Pravoslavci

### **Srpsko dete od glave do pete**

Ja sam srpsko dete  
Od glave do pete  
Srpsku slavu volim  
I Bogu se molim.  
Volim krsnu slavu,  
Svetitelja savu,  
Bukovica, Knin, Baniju  
I slavnu Srbiju.  
Neki žele Hrvatsku  
Do Zemuna i do Drine,  
A ne smiju doći  
Do Knina i Gline.  
Nastave li tako  
Doći će vremena,  
Celu Hrvatsku  
Će videti sa Sljemena.  
Volim hrabre ljude  
Iz SAO Krajine,  
Volić da zauvek  
Njima sunce sine.  
Niko ne sme srpsku  
Da pregazi slavu,

Ni istakne šahovnicu  
Na kninsku tvrđavu.

Borislav Zorić Ličanin

### **Oda Slobodanu**

Oj Srbnijo, Bogom dana  
Ti nam rodi Slobodana  
Što lista se kao gora  
Od Kozare pa do mora  
Od Prizrena i do Knina  
Ječi jeka srpskog sina.  
Slobodna je zemlja naša  
Od Turaka i ustaša.  
I od švaba i Hungara,  
Od Latina i Šiptara.  
Svud slobodno mi idemo,  
Slobo reče da mi smemo.  
Samo sloga Srbi spasi,  
Nit' smo četnici niti Vlasi,  
Lakše nam je i umreti  
Nego robovati bez pameti.  
Oj Srbijo od Svetoga Save,  
Slobo nas spasi naše glave,  
Slavi ga i srpsko dijete,  
Ujediniteljja zemlje svete.

Borislav Zorić Ličanin, 1990

### **Karadiću, srpski sine**

Karadiću, srpski sine,  
Tebe slave dve Krajine:  
Banjaluka, Grmeč, sve do Krupe i  
Petrovac.  
Tebe slqvi naša diko,  
Srpsko sve malo i veliko.

Karadiću, mi te znamo,  
Srpsku Bosnu nikome ne damo.  
Krajišnika ima na sve strane.  
Kada zatreba zovi, Radovane!

Borislav Zorić Ličanin, 1994

## **Predsjedniče, Dodik Milorade**

Milorade, ti si srpska dika,  
Proslavićeš prezime Dodika.  
Još ti niko dorastao nije,  
Cijelog svijeta imaš simpatije.

Premijeru, Dodik Milorade,  
Malo selo Mrčevci te dade.  
Tu je blizu i banja Laktaši,  
S tobom narod nikog se ne plaši.

Oj, dodiku, predsjedniče vlade,  
Mi u tebe polazemo nade.  
Ti prelaziš sa riječi na djela,  
Procvjetaće republika cijela.

Banja Luka i Lijevče polje,  
Sa tobom će da se živi bolje.  
Svom narodu ublašićes jade,  
Predsjedniče, Dodik Milorade.

Naša mlada srpska republika,  
Od Srbinja, Brčkog i Wvornika.  
Pošteno će živjet' od svog rada  
Sa zaslugom Dodik Milorada.

Tvoja vlada i Plavšić Biljana  
Garantuju ostvarenje plana.  
Od trebinja, pa do Novoga Grada,  
Srpski narod napretku se nada.

Borislav Zorić Ličanin, 1998

## **Balada o Radovanu**

Dani slobode brzo će da dođu  
Jer imamo pravoga vođu.  
Pjesme se ore na sve strane,  
Svi smo s tobom, Radovane.

Noći, oluje, brzo će da prođu  
Jer imamo pravoga vođu.  
Pjesme se ore na sve strane,  
Svi smo s tobom, Radovane.

Srbi se bore,  
Svoju Bosnu brane,  
Svi smo s tobom, Radovane.

Miroslav Pržulj alias Lepi Mića

## **Dijete manjače**

Tamo gdje je Manjača, gora od junaka,  
U proljeće rano rodila me majka.

Kada mi je teško ja pjevam sve jače,  
Pravi Srbin sa Manjače nikada ne plače!

Tamo gdje se torbe šarenice nose,  
Tamo gdje su najbolje kovanice kose.

Tamo gdje je Manjača, gdje su sokolovi,  
Ostalo mi srce i želje i snovi.

Baja- Mali Knindža i Jandrino jato

## **Ima Boga, Ima pravde**

Istorija opet se ponavlja,  
Đe je đujić, što nam se ne javlja?  
Nevolje su sve veće i veće,  
Sve je isto ko čet' es' treće.

Oj Momčilo, ponovo nas kolju  
Pod Dinarom u Livanjskom polju.  
Pomagaj nam vojsko Momčilova,  
Ustaše su došle do Grahova.

To bi mnogo značilo Srbima,  
Da vojvoda bude među njima.  
U Strčici braća Srbi kliču,  
Da se vrati oni zovu čiču.

Dođi Momo, dođi vamo, da ustaše  
proteramo.  
Ima Boga, ima pravde, nećemo odavde.

Baja Mali Knindža

## **Oj, Alija nisi više glavni**

Sa Manjače poručuju vuci:  
Selite se banjalučki Turci!  
Oj Alija, možeš li slanine  
Da ti dedo sa tavana skine.

Ne diraj nam Republiku Srpsku,  
Kupi prnje i beži u Tursku!  
Oj Alija, nisi više glavni,  
Pobedio narod pravoslavni.

Baja Mali Knindža

### **Srpski dobrovoljac**

Osamnaest leta samo  
Imao je svi to znamo,  
Krv mu srpska nije dala,  
Ona nije mirovala.

Mogao je da mirne duše  
Dok Krajinu srpsku ruše,  
Ostati kod rodne kuće,  
Al' to beše nemoguće.

Nije hteo ni da čuje  
On da slavi i lumpuje  
Dok mu dole braća ginu,  
Morao je u Krajinu.

Krenuo je iz Srbije  
Golobradi borac,  
Da pomogne svojoj braći  
Srpski dobrovoljac.

Baja Čali Knindža

### **Idemo dalje**

Pqlq je Srebrenica, a pašće i Žepa  
Republiko Srpska al' ćeš biti lepa.

Na redu je Bihać i Tuzla će pasti,  
Kada uzmemo Goražde, Baja će da časti.

Vraćićemo Dinaru, Gubin, Sarkoviće,  
I na kraju srpsko Sarajevo biće.

Idemo dalje, ideno dalje  
Idemo srpski rode,  
Idemo dqlje, idemo dqlje  
Sa Ratkom do slobode.

Baja Mali Knindža

### **Vraćićemo sve**

Procvetala trgovina, svud se trguje,  
Menjaju se, menjaju teritorije.

Prodali me, izdali me, ostao sam sam,  
Moram kuću, moram kuću drugome da dam.

Velike se, velike se igre igraju.  
Prodali me, izdali me, dali Krajinu.

Knine, grade, Grahovo nam pade.  
Ti se ne daj, nikada se ne predaj.

Baja Mali Knindža

### **Dedovi iz Čikaga**

Stari dedo iz Čikaga telefonom zove:  
"Moje unuča kako živiš, da li imaš love?"

Poslaće ti dedo para, ništa ti se brini.  
Znam da ti je težak život u novoj sredini.

Ne brini se dedo stari. Ua sve ima lijeka.  
Vjeruj meni nije svaka muka do vijeka.

Imam, dede kruva, vina, mesa, soli, vode,  
Samo nema našeg Knina i nema slobode.

Baja Mali Knindža & Delije sa Dinara

### **Kosovo je naša dusa**

Svima smo stranci, ko Indijaci,  
Istina to je, pravimo svoje.  
Ko su oni kapu da nam kroje?

Love nas bombe, a mi po svome,  
Istina to je, pravimo svoje.  
Ko su oni kapu da nam kroje?

Gule nas gule, a mi od gume,  
Istina to je, branimo svoje.  
Ko su oni kapu da nam kroje?

Kosovo je naša duša,  
Bog nas vidi, Bog nas sluša.  
Ne daju se Srbi ččoji,  
Ne plaše ih kauboji.

Baja Mali Knindža

### **Ćosini dobrovoljci**

Biće opet pakaol,  
Biće opet ludnica,  
Evo idu specijalci  
Sa fočanskih ulica.

Evo idu četnici,  
Evo idu borci,  
Evo idu Ćosini  
Srpski dobrovoljci.

Ne boje se Allaha,  
Ne boje se dina,  
Ne boje se Alije,  
I njegovih Turčina.

Brane Ćosović Ćoso, 1993

### **Pesma vodniku špagi**

U logoru na manjači  
Jedna zvijezda jako sija,  
Vodnik Špaga boem taj je,  
Njegova sad riječ nam prija.

Pravi boem ovog rata,  
Humanost mu vrlina je,  
Plemenitost vrlina je  
Našeg Špage, našeg brata.

Na motoru il' na konju,  
Kada krugom on se kreće,  
Svaki od nas tada znade,  
Da opasnost na nas neće.

U logoru na Manjači,  
Nije isto k'o i prije,  
Špaga ne da logoraše  
I nad nama stalno bdije.

Neka znaju bi-bi-si  
I sve druge kompanije,

U logoru na Manjači  
Nije isto k'o prije.

Duet zatvorenika logora Manjača:  
zatvorenici iz logora Manjača kod  
Banjaluke ovu pjesmu su uz harmoniku  
izveli pred kamerama BBC decembra  
1992.

### **Srbin Samo Arkanu veruje**

Srpska truba ponovo se čuje,  
Srbin samo Arkan veruje.  
Oj Kosovo, od kosovskog boja  
Takvog nismo imali heroja.

Molim Boga, molim Obilića,  
Oj Srbijo rani mlađeg tića  
Da pomogne u Bosni Srbima,  
Oj, Srbijo, da li takvog ima.

Gde bi deca džaba izginula,  
Arkanova ruka bi stignula.  
Uvek prvi kroz kišu metaka,  
Nekad svi su, nekad samo šaka.

Ni vas braćo, Srbin nikad neće dati,  
Srbija će ceća da ga prati.  
Izdajice prljaju mu ime,  
Pravi Srbin ponosi se time.

Milan Vuković: pjesmu je redakciji  
«Vremena» poslao inženjer Zoran Simić iz  
Beograda kao «odgovor nekom Stojanu  
Ceroviću na njegov članak o Arkanu», da  
bi je nakon toga Vuković opjevao na kaseti  
«Opet Srbin srpstvo brani».

### **Od čajniča pa do kršne like**

Od Čajniča pa do kršne Like,  
Svud je vojska Srpske Republike.  
Naslednici slavnih Jugovića,  
Komadanta, generala Mladića.

Junačka ih othranila majka,  
Na oltaru srpstva hrabro stoje,  
Brane nejač, zemlju i ognjište,  
Živote su zaveštali svoje.

Protiv nas su svi dušmani stari  
I izrodi što vjeru prodaje.  
Al' nikome mi nećemo dati  
Da nam uzme ono što je naše.

Braćo moja, viteškoga roda,  
Sunce sreće nama će da sine.  
Bog će dati, ako njega ima,  
Da se Srbi jednom ujedine.

Dobrivoje Pavlica: pjesmu je napisao  
Dragan Nikić i objavio u paljanskoj  
«Javnosti» a onda Pavlica opjevao na  
kaseti «Opet Srbini srpstvo brani».

### **Dal' je moguće**

Dal' je moguće  
Da na svetu još budala ima,  
Ime da nam brišu svima?  
Dal' je moguće  
Da moj brat tam gine,  
Oni se goje kao svinje.

Ja se ograđujem od njih,  
Komunjara i njima sličnih.  
Lopova i budala,  
Prodaće braću za šaku para.  
Ja se ograđujem od njih.

Dinarska rok divizija, 1994

### **Lepa si Madlena**

Ti si čuvar svetskog mira  
Od Japana do Alžira,  
Ti si noćna mora ljudi  
Kao što su ljudi Srbima  
Il' će biti kak'ko treba,  
Il' padaju bombe s' neba.  
Lepa si Madlena,  
Kao krava pregažena,  
Klinton Bilu – tvomu Bogu  
Nabiću u dupe nogu,  
Pa da opet ko ptičice  
Nadlećete izbeglice,  
Da ga slušaš kak' uzdiše  
“samo tolko, treba više!”

Ti si ružna, masna, glupa  
Kao milka krava tupa,  
Niti baka, niti deka,  
Nema mozga, neka, neka,  
Tvoj lik sveti, sad nas greje,  
Čike, tete, bate, seje.  
Lepa si Čadlena,  
Pola nešto, pola žena,  
Nema takvog sekretara  
Kao što je štuka stara,  
Dogovore ta kad sprema  
Onda pogovora nema.  
Hajl Madlena, naše zlato,  
Dabog' crkli, ti i NATO.

XXX

### **Pucala je ubila me nije**

Pucala je ubila me nije,  
Ni granata ni metak balije.  
Hej, pucala je pucala, ubila me nije,  
Ni granata ni metak balije.

U Tešnju je zavlada kuga,  
Tifus, sida i sva propast druga.  
Moj Srbije, rafale istresi,  
Da balija zube ne iskesi.

Opet ćemo uskoro slušati  
Da se kolju Turci i Hrvati.

XXX

### **Ako hoćeš Srbin biti**

Pq i Bog je Srbin bio, kad je stvarao svet,  
Pa je nama ostavio ovaj amanet.  
Ako hoćeš Srbin biti.  
Devet dana moraš piti,  
I deseti nastaviti pa ćeš onda Srbin biti.

Ustaj, ustaj Srbije, ustaj ne oklevaj.  
Konja jaši, sablju paši  
Pa se u boj spremaj.  
Ta valjda će i nama sinut' sunce jarko.  
Konja jaši, sablju paši ko Kraljević Marko

XXX

### **Za koga sam ratovao**

Meni ovaj život ne treba  
Secanja će da me ubiju  
Zbogom moja kuća rodna  
Put pod noge pa u Srbiju

Sve je ovo bilo džabe  
Svatile su čak i babe  
Sad mi brate mnogo žao  
Za koga sam ratovao

Za dva dana sve je nestalo  
Misli moje srce vara me  
Mesto slavlja i veselja  
Ostavili crne marame

Kako srce da ne zaboli  
Za koga sam borio se ja  
Nema srce i veselja  
Ostala je tuga velika

Baja Mali Knindža

### **Zalila se rijeka Drina**

Zalila se rijeka Drina tokom cijelim  
Kažu da ja od davnina ljude dijelim

Ja tokom cijelič svojim  
Hoću ljudi sve da spojim

Sa ljudi čta se zbiva, da li znaju  
Kažu da sam za sve kriva pa me ispravljaju  
Ja žuborim uvijek čisto, nemam brane  
Ja ljude volim isto s obe strane

Baja Mali Knindža, 2006

### **Republika Srpska**

Tražila je tuđina da ostavim sve  
Da odem od Kozare i od Manjače

A kad bolje razmislim  
Stavim prst na celo  
Neću nikud, najlepše je  
Moje rodno selo

Razvedrim se kao nebo poslije pljuska  
Neću nigdje, najbolja je Republika Srpska

Mog'o sam da odletim  
U svijet poput ptice  
Da ostavim najmilije ispod Majeviče

U tuđini bio bi  
Kap vode u moru  
Nikad neću ostaviti Romaniju goru

Jandrino Jato

### **Gde se rodih, tu mi srce osta**

Vratiću se u proleće neko  
Ili u jesen kad sapuću kiše  
Detinjstvo me zove da se vratim  
Što srcu roman šete piše.

Video sam mnoge zemlje sveta  
Raskoš boja i bogatstva dosta  
Al' od svega istina je samo  
Gde se rodih, tu mi srce osta.

Najlepše je moje rodno mesto  
Subor reke, kućice malene  
Šetna polja i nemirna žita  
Oči jedne k'o lišće zelene

Kad u noći u dalekom gradu  
Život počne u najlepšom sjaju  
Sklopim oči za trenutak samo  
I opet sam u svome zavičaju.

Zoran Kalezić

## **Appendix 3 - Ceca Nummers:**

### **Cvetak Zanovetak (1989)**

#### **Cvetak zanovetak**

Sa momcima kada šetam  
zbijem salu, zanovetam  
a to njima nije pravo  
pa mi kažu da sam đavo

Ja sam cvetak, čudan cvetak  
ja sam cvetak zanovetak  
neka znade momce svako  
ubрати me neće lako

Ja sam cvetak, čudan cvetak  
ja sam cvetak zanovetak

Znam da mnogi za mnom žude  
neka, neka, nek' se trude  
onaj ko me begeniše  
neka čezne i uzdiše

Neka bude sta će biti  
ja se neću promeniti  
ko još može da se nađe  
sa mnom na kraj da izađe

#### **Želim te u mladosti**

Osvajaš me ti polako,  
Nemirno je srce moje,  
Pa se pita zbog mladosti,  
Sta je moje, sta je tvoje.

Hej, želim te u mladosti,  
Daj, daj mi malo radosti,  
Hoću da se opustim,  
Prestani, prestani s tim.

želela sam da uživam,  
Pored tebe bez problema,  
Al' se bojim u ljubavi  
Da bez toga sreće nema.

Ostavljaj me da razmišljam,  
Sta će biti među nama,

Misliš da sam ravnodušna,  
Biti s' tobom ili sama.

#### **Đački spomenari**

Na svetu postoji mnogo lepih stvari,  
Al' su najlepší đački spomenari  
U njih se zapiše  
kako je u skoli,  
Ko se sa kim druži  
i ko koga voli.

Lete dani kao ptice,  
Brzo rastu devojčice,  
K'o cvetovi neki plavi  
I sanjaju o ljubavi.

Spomenari kriju neke želje sjajne,  
U njima su pesme  
i ljubavne tajne  
Sve u njima stoji,  
sve u njima piše  
Ko se voli malo,  
a ko ponajviše.

U te knjige đačke  
sve ljubavi stanu  
Vesna voli Vladu, Vlada voli Anu,  
I to meni piše  
neću da vas lažem,  
Al' njegovo ime  
ne smem da vam kažem.

#### **Veliko srce**

Veliko je srce moje  
a ja bih ga samo tebi dala  
kako može da se voli  
verovala nisam, nisam ni znala

Veliko srce u meni ima  
srce što mnogo voleti zna  
pitam se pitam kad volim tako

da li sam ja sa srca dva

Veliko je srce moje  
veliko je kao sunce s' neba  
želi uvek da te greje  
i zauvek tebi da se preda

Veliko je srce moje  
a ja bih ga samo tebi dala  
kako može da se voli  
verovala nisam, nisam ni znala

### **Kuda žuris**

Došao si da me питаš  
da li ti se sviđam  
ima vremena, ima vremena  
da se s tobom viđam

Kuda žuris, kuda žuris  
život je pred nama  
ljubiću te, možda danas  
možda ovih dana

I ja želim da ti kažem  
srce nema rana  
ima ljubavi, ima ljubavi  
neću biti sama

Pozovi me kada možeš  
priču da nastavim  
sreco jedina, sreco jedina  
ja ću da se javim

### **Očima te pijem**

Lepotom te mladost kiti  
U mom oku uvek ti si  
Ja te volim kao niko  
A još me poljubio nisi

Očima te pijem  
Kao sunce kapi rose  
Volela bih da zanosis  
U mirisu moje kose

O, dali će snovi moji  
Jednom java da postanu?

Te zelene oči tvoje  
Sa mnom da zauvek ostanu

### **Detelina sa četiri lista**

Ja sam mlada kao bela rada  
tek mi srce obasjalo lice  
tek sam bela krila raširila  
i prhnula među golubice

Detelino sa četiri lista  
odoleću tuži i žalosti  
zbogom rosne livade detinstva  
zdravo plava nebeska mladosti

Duša moja plava od zumbula  
dođose nam najcvetniji dani  
ništa lepše do sad nisam čula  
od ljubavi što se deci brani

Što mi majko ne reče ranije  
gde se kriju najslade jabuke  
što ne reče da se najsjajnije  
zvezde беру sa četiri ruke

### **Eto, eto prođe leto**

Eto, eto prođe leto  
stiže rana jesen  
momci mladi meni dragi  
nude zlatan prsten

A ja cura mala  
još bih cveće brala  
neću da mi prsten stave  
neka me ostave

Pričekajte tog proleća  
neka zima prođe  
kod koga je ljubav jaka  
opet će da dođe

Od jeseni do jeseni  
varaću vas ja  
al' kad dođe pravo vreme  
udaću se ja



### **Ja tebe hoću (duet Ljuba Lukić)**

Ti mi se sviđaš  
više od svega  
pa biraj onda  
mene ili njega

Ja tebe hoću  
sta će mi on  
on nema mesta  
u srcu mom

## **LUDO SRCE (1989)**

### **Ludo srce**

Srce moje ludo je  
koga ne sme volelo je  
pa sad pati i uzdiše  
njega nema, nema više

Ludo srce šta ti je  
budi malo mirnije

Odsad ćemo dobro znati  
kome ćemo ljubav dati  
da nam više bol i tuga  
ne postanu verna druga

Srce moje boluje  
a njegovo neverno je  
duša ga je proklela  
a to nije, nije htela

U mladosti tako je  
srce stalno boluje  
pa kad nađe ljubav pravu

### **Budi dečko moj**

Treba mi osmeh tvoj  
treba mi ruka tvoja  
budi dečko moj  
ja devojka tvoja

S' tobom ću svuda  
za tebe sve  
ko bi ti srećo  
rekao ne

Ja neću tebe  
sa njim da delim  
nikom te ne dam  
jer ja te želim

sve predaje zaboravu

### **Lepotan**

Otkad te sretoh ja nemam mira  
lepota tvoja mene opija  
a ti ne želis da vidiš to  
jer imaš ljubavi što

Zbog takvog života tvog  
moji se snovi ruše  
i mrzim lepotu tvoju  
jer nemaš srca, jer nemaš duše

Tebi je lako kada te vole  
sada te mnoge za ljubav mole  
a znaj ti dobro doći će dan  
kada ćeš ostati sam

Ti nisi nikad zaljubljen bio  
ti nisi nikad suzu prolio  
ti ne znaš šta je ljubavni bol  
prazan je život moj

Da me pratiš na igranke  
da dolaziš na sastanke  
da te pratim u armiju  
kad jesenje kiše liju

Da mi pišeš, da ti pišem  
pisma nezna, duga  
da se hvališ drugovima  
da devojku mori tuga  
(budi dečko moj)

Ja neću nekog drugog  
to neće duša moja  
budi dečko moj  
ja devojka tvoja

Da mi budeš san i java  
kad me sunce obasjava  
da me gleda oko tvoje  
da ja nešto imam svoje

### **Greška**

Nisam kao druga deca  
ja sam pala sa meseca  
ceo svet za mene brine  
bake, ujne, tetke, strine  
svi žele da budem dama  
a ja hodam na rukama

Mama mi se tužno smeška  
tata kaže to je greška  
trebala sam muško biti  
da se otac sinom dići

Gledano sa njine tačke  
ja sve radim naopačke  
hoću disko, neću školu  
pijem samo kokakolu  
volim klompe, mrzim stikle  
ne silazim sa bicikle

Smetaju mi svi po kući  
postali su nemogući  
vežbam džudo i karate  
i zato me ne dirajte  
svi još misle da sam mala  
a ja sam se zacopala

Mama mi se tužno smeška  
tata kaže to je greška  
šta im drugo preostaje  
kad na meni svet ostaje

### **Zabraniću srcu da te voli**

Moje su oči plakale  
moje su usne drhtale  
a tebe nije bilo  
a tebe nije bilo

Zabraniću srcu da te voli  
zabraniću duši da ti prašta  
i u susret novoj zori  
poleteću drugome k'o lasta

Moje su grudi čeznule  
moje su ruže venule  
a tebe nije bilo  
a tebe nije bilo

Moje su suze padale  
moje su ruke tražile  
a tebe nije bilo  
a tebe nije bilo

### **Dodi**

Tebi je svejedno  
što si me suzama dao  
otkad se nisam nasmejala  
kad bi znao, eh kad bi znao

Dodi, uzmi me od hladnih noći  
dodi, jer niko neće doći  
jer niko neće moći meni  
tebe da zameni

Volis li ti mene  
da l' ti je bar malo žao  
koliko sam noći proplakala  
kad bi znao, eh kad bi znao

Još ti se ja nadam  
kao spas u pustoj noći  
kakvim si me to noćima dao  
kad bi znao, eh kad bi znao

### **Hej, ljubavi, ljubavi**

Neznosti nema više  
jedno drugom smo strani  
dolaze dani tuge  
bićemo opet sami

Hej, ljubavi, ljubavi  
što si tako zla  
hej, ljubavi, ljubavi  
zar nema praštanja

Ljubav je nasa prošla  
vatra se sreće gasi  
ne može ništa više  
ljubav našu da spasi

Poći ćeš ti u zoru  
poći ćeš, mora tako  
živeću i bez tebe  
neće mi biti lako

### **Od glave do pete**

Ove noći moraš doći  
nešto da ti kažem  
ja te volim, ja te volim  
ne mogu da lažem

U tebe sam zaljubljena  
od glave do pete  
poljubi me, poljubi me  
nisam više dete

Uvek kažeš vlagolasto  
devojče sam ja  
da za ljubav, da za ljubav  
imam vremena

Kad me budeš poljubio  
videćeš i sam  
da ja mogu, da ja mogu  
mnogo da ti dam

## **Puštite me da ga vidim a.k.a. To Miki (1990)**

### **To Miki**

Onoga dana kad smo se sreli  
beše nam jasno ljubav smo hteli  
i nikog nismo videli mi  
samo smo bili, samo smo bili, ja i ti

Zvao si me mala Liki  
a ja tebe samo Miki  
brojali smo poljupce  
u minutu sto, sto, sto  
to Miki to, to Miki to

Nađe tako to čudno doba  
kada se želi ljubav da proba  
nađu tako godine lude  
kad usne žele, kad usne žele, da ljube

Život je lep i nema kraja  
pred nama vrata od samog raja  
i nikog nismo videli mi  
samo smo bili, samo smo bili, ja i ti  
Puštite me da ga vidim

On je bio ljubav moja  
prva suza što je pala  
taj sam osmeh na dnu duše  
za sav život zaključala

Puštite me da ga vidim  
da ga vidim, na tren samo  
jer nas dvoje još imamo  
jedno drugom, šta da damo

On je bio moja sreća  
prvi uzdah što se ote  
sad na njega sve podseća  
o nesrećni moj zivote

Otis'o je ne znam kuda  
čija li ga ljubav zvala  
al' znam samo da sam njemu  
cvet mladosti svoje dala

### **Cipelice**

Ja malena za zemlju pripela  
visokoga momka srela  
momka srela  
pa ga zavolela

Kupuj majko cipelice  
što imaju podpetice  
dragi visok ko jelika  
hoću ja da budem velika

Kad me ljubi mora se sagnuti  
vrat ga može zaboleti  
pa se plašim  
da se ne naljuti

Cipelica s petom bi me spasila  
ne bih vise bila mala  
mislio bi kako  
sam porasla

Kupuj majko cipelice  
što imaju podpetice

### **Lako je tebi**

Još jednom da živim  
prebolela ne bi  
ti si već sa drugom  
lako je lako tebi

Opet da se rodim  
drugog htela ne bi  
a ti znaš da živiš  
lako je lako tebi

Da umrem od tuge  
žalio me ne bi  
ti ne znaš da patiš  
lako je lako tebi

### **Drugarice, prokletnice**

Bile smo nas dve najbolje druge  
ko sestre rodjene  
da ljubić istog ja nisam znala  
krila si od mene

Drugarice, prokletnice  
sta učini ti  
šta ti znači u životu  
šaka ljubavi

Sve moje tajne dobro si znala  
sve sam ti pričala  
a ti si htela da budem bolna  
ti si me izdala

Ti njemu drugo ništa ne značiš  
to moje srce zna  
jer njega neće voleti niko  
k'o što ga volim ja

### **Sve u svoje vreme**

Nana kaže pazi se  
momci su mangupi  
svi bi da poljube  
pa da se izgube

Sve u svoje vreme  
nek ne brine nana  
od takvih mangupa  
čuvaću se sama

Nana kaže mlada sam  
momci su mangupi  
ako se zaljubim  
pamet da ne gubim

Nana kaže lepa sam  
momci su mangupi  
ne veruj što kažu  
jer svi momci lažu

### **Ne daj me**

Ne daj me tuđim rukama  
ne daj im da me miluju  
ne daj me tuđim usnama  
ne daj im da me otruju

Svi bi hteli avanturu  
svak' za ljubav moli  
ti me ne daj odbrani me  
tebe srce voli

Ne daj me tuđim očima  
ne daj im da me gledaju  
ne daj me tuđim noćima  
ne daj im da me varaju

Ne daj me tuđim lažima  
ne daj im da me zavedu  
ne daj me nigde od sebe  
ne daj im da me odvedu

### **Eh, teško meni**

Plačem, plačem od bola  
Niz lice suze beže  
Ima li ista srećo  
Od našeg rastanka teže

Eh, teško meni  
Suza za suzom lije  
Nikad mi u životu  
Teže bilo nije

Plačem, plačem u duši  
Sve me za tebe veze  
Ima li ista srećo  
Od našeg rastanka teže

Plačem, plačem za tobom  
U duši bol me steže  
Ima li ista srećo  
Od našeg rastanka teže  
Od glave do pete

Ove noći moraš doći  
nešto da ti kažem  
ja te volim, ja te volim  
ne mogu da lažem

U tebe sam zaljubljena  
od glave do pete  
poljubi me, poljubi me  
nisam više dete

Uvek kažeš vlagolasto  
devojče sam ja  
da za ljubav, da za ljubav  
imam vremena

Kad me budeš poljubio  
videćeš i sam  
da ja mogu, da ja mogu  
mnogo da ti dam

### **Babaroga (1991)**

Ti jesi mangup, čitam ti s lica  
tebi se sviđa svaka suknjica  
al' nemaš sreće što si me sreo  
jer znam šta hoćeš i šta bi hteo

Igrajmo zato, igrajmo  
ljubavnu igru zajedno  
iako si babaroga  
i zavodnik ženskog roda

A ja sam zavodnica  
muških srca lomilica  
i tebe ću babarogo  
srediti uskoro

Prava si napast ne das mi mira  
svuda me pratiš to me nervira  
ja hoću ljubav, hoću da patiš  
za mnoge grehe jednom da platiš

Te tvoje finte to je za klinke  
ja hoću cari prave ljubavi  
Ja hoću snove večno da traju  
i da se budim u zagrljaju

### **Volim te**

Želim te, tako te silno želim  
al' reći dve ne mogu reći sve  
kol'ko bi rekle usne  
kad bi te ljubile

Volim te, tako te ludo volim  
al' reći dve ne mogu reći sve  
kol'ko bi rekle ruke  
kad bi te grlile

Trebaš mi, tako mi jako trebaš  
al' reći dve ne mogu reći sve  
kol'ko bi reklo telo  
kad bi te volelo

Veruj mi, tebi ću dati sve  
dođi što pre, srce mi umire  
noći su moje hladne  
dođi i uzmi me

### **Izbriši, vetre, trag**

Izbriši vetre njegov trag  
nije mi više mio ni drag

Molim te vetre k'o brata  
izbriši njegovo ime  
Jer ja sam priču o sreći  
završila s' njime

Njega sam volela strašno  
a on je voleo druge  
S' njim su noći bile  
beskrajno more tuge

Molim te vetre još jednom  
i njega sa sobom nosi  
Ne može više da sniva  
snove u mojoj kosi

### **Hej, vršnjaci**

Hoću da se družimo do zore  
Svaka mladost ima vreme svoje  
Nek nas pesma opusti, nasmeje  
Ludi provod neka nas zagreje

Hej, vršnjaci, hej, vršnjaci,  
nek se pesma čuje  
Uz godine naše  
ide da se luduje

Hoću da se volimo što više  
Jedno srce za drugo da diše  
Nek se igra  
neka se ne stane  
Ne moramo noćas na spavanje

Hoću da se ovo veče pamti  
Nača mladost mora da se shvati  
Nek nas sreća k'o ljubav opije  
Mogu pesme i nešto starije

Sto put' sam se zaklela  
Kol'ko sam te volela  
sto put' sam te proklela  
i za dugo čekanje  
i za noći besane

Sto put' sam se zaklela  
da sam tebe volela  
i još sto put' zakleti  
da te neću voleti

Ako ćeš me varati  
ja ti neću praštati  
srce će me boleti  
ali ću ti vraćati

Srce ću ti slomiti  
jer ću drugog ljubiti  
a ti gledaj kako znaš  
da me više ne varaš

### **Da si nekad do bola voleo**

Da ti moje sviću zore  
da čutanjem mojim čutis  
moju tugu kao more  
mogao bi da naslutiš

Ref. 2x  
Da si nekad do bola voleo  
da ti duša zaboravna nije  
ni ti mene ne bi preboleo  
pa makar bi znao kako mi je

Da te moje noći guše  
da samoći danak dajes  
slutio bi u dnu duše  
koliko mi nedostajes

Ref. 2x

Da te moja tuga truje  
da patnjama mojim patiš  
duši sto te očekuje  
žurio bi da se vratiš

Ref. 2x

### **Ne kuni majko**

Bio je moje mladosti san  
bio je moga jutra dan  
bio je moja radost i tuga  
bila sam njegovoj sreći sluga

Ref.

Ne tuguj majko zbog mojih rana  
možda će biti i boljih dana  
nek ljubi drugu, nek mu je srećno  
u duši mojoj ostaće večno

O majko moja duga je noć  
uzalud čekam on neće doć  
i ovu zoru čekaću sama  
u mojoj duši sada je tama

Ref.

I ove zore suze ću liti  
a on će tada kraj druge biti  
bledilo zore, pesma Kosova  
u mojoj duši nema spokoja

Ref.

### **Bivši**

Znam da sam bila jedna od mnogih  
koje su tebi dale sve  
al' samo ja sam  
imala snage da kažem tebi ne

Ref.

Bićeš mi sutra bivši  
bivša ću tebi biti  
sve će se bivšim zvati  
i ja, i ljubav, i ti

Znam da sam bila jedna od mnogih  
što su zbog tebe činile sve  
al' samo ja sam jedina rekla  
rekla ostavljam te

Ref.

Znam da sam bila jedna od mnogih  
koje te nisu varale  
al' samo ja sam imala snage  
da s tobom prekinem sve

Ref.

### **Mokra trava**

Mokra trava, mokra trava,  
od bisernje rose,  
ne dolazi dragi više,  
da mi mrsi kose. /x2/

Što ga nema, što ga nema  
ubio ga led,  
kad zna da je meni bio  
i otrov i med. /x2/

Tanka bluza, tanka bluza,  
sva mokra od suza,  
ne dolazi dragi više,  
da mi usne pruža. /x2/

Što ga nema, što ga nema  
ubio ga led,  
kad zna da je meni bio  
i otrov i med. /x2/

Noć je pala, noć je pala,  
harmonika svira,  
ne dolazi dragi više,  
da mi nedra dira. /x2/

Što ga nema, što ga nema  
ubio ga led,  
kad zna da je meni bio  
i otrov i med. /x2/

## Šta je to u tvojim venama (1993)

### **Šta je u tvojim venama**

Izlazim iz tvoga stana  
uplakana, uplakana  
a znam da je sinoć tamo  
opet druga milovana  
(2x)

Šta, šta, šta, šta

Ref. 2x

Šta je to u tvojim venama  
što te tera drugim ženama  
šta je to u muškoj čudi  
što me tera da poludim

Kad te zovem telefonom  
zauzeto sve do zore  
pa mi srce moje kaže  
vodiš tajne razgovore  
(2x)

Šta, šta, šta, šta

Ref. 2x

Oko tebe cura puno  
pa mi suze kvase lice  
a ti kažeš baš si luda  
to su moje drugarice  
(2x)

Šta, šta, šta, šta

### **Popij me kao lek**

Pusti da budem časa  
iz koje piješ  
neću ti dati više ja  
suze da liješ  
(2x)

Ref. 2x

Popij me kao lek  
produziću ti vek  
uzmi me kao dar

i nikad nećeš biti  
sam ni star

Pusti da budem jastuk  
na kome spavaš  
jer samo pored mene  
slatko ćeš da sanjaš  
(2x)

Ref. 2x

Pusti da budem pesma  
kojoj se diviš  
jer uz tu pesmu dragi  
lakše ćeš da živiš  
(2x)

Ref. 2x

### **Oprosti mi suze**

Sutra kada prođe  
šta je noći milo  
ti ne pričaj drugovima  
šta je sinoć bilo

Potajno me ljubi  
zaboravi s mesta  
al' ne reći nikom  
tajnu našeg mesta

Ref.

Oprosti mi suze  
reći mala zdravo  
al' ne reći nikad  
da si sa mnom spav'o

Sutra kada budem  
sama i bez tebe  
našu malu tajnu  
ti čuvaj za sebe

Ref.



### **Žarila sam žar**

U ovu času više  
niko ne doli ni kap  
prepuna je tvojih  
laži i prevara

U ovo srce više  
niko ne donese ljubav  
nemam ja više snage  
ni nerava

Ref.

Žarila sam žar  
i topila led  
ne mogu više  
na tebe je red

Niz ovo lice padaće  
suze za dugo još  
navikle su na  
samoću i lutanja

Na ove usne ne stavi  
osmeh ni dobar ni loš  
umorne su od  
tišine i čutanja

Ref.

### **Ustani, budi se**

Evo već je devet  
uveliko mrak  
a ti grliš krevet  
to je rđav znak  
(2x)

Ref.

Ustani, budi se i zaljubi se  
devojke čekaju, svakoj ljubi se  
ustani, budi se ceo svet je nas  
devojke zovu te, pokaži im šta znaš

Evo već je deset  
svud se sapuce  
a ti mesto mene

grliš jastuce  
(2x)

Ref.

Evo već je ponoć  
zabavlja se grad  
a ti samo spavaš  
zašto kad si mlad  
(2x)

Ref.

### **Što si tako zaboravan**

Sinoć si tako lepo pričao  
srce se moje topilo  
i ljubav si mi svoju priznao  
jutro je sve promenilo

Ref. 2x  
Što si tako zaboravan  
kad si srećo tako mlad  
sta će biti kad ostariš  
kad pameti nemaš sad

Sinoć si najslade saputao  
dok si mi usne ljubio  
u zoru nekud si odlutao  
i trag ti se izgubio

Ref. 2x

Sinoć sam tvoje ime hvalila  
dok smo o sreći mastali  
u zoru sliku sam ti spalila  
isti si ko i ostali

Ref. 2x

### **Zaboravi**

Zaboravi, zaboravi  
i odlazi

Samo jednom zora zarudi  
samo jednom telo poludi  
samo jednom i nikad više  
prijaju kiše

Samo jednom tišina svira  
samo jednom srce bira  
samo jednom i nikad više  
suze ne brišeš

Ref. 2x  
Zaboravi, zaboravi  
da sam te ikad volela ludo  
zaboravi i nestani  
samo se jednom desi čudo

Samo su jednom cvale ciklame  
nisi ni jednu ubrao za me  
samo si jednom rekao da  
kad sam odlazila  
(2x)

Ref. 4x

### **Mesec, nebo, zvezdice**

Nisi trepnuo kad si priznao  
to što nisam htela da znam  
šta si tražio to si dobio  
iz te ljubavi izlaziš sam

Ref.  
Mesec, nebo, zvezdice  
braće su i sestrice  
a mi kao stranci  
ne bi nas ni lanci  
hej, vezali sad

### **Kukavica**

Zagrli me i pođi putem  
kuda idu kukavice  
pratiće te moje oči litalice  
žensko srce nežno poput lastavice  
što od bola uquine

Zagrli me, samo jednom  
čovjek budi, ne laži me  
ako odeš nikad više ne traži me  
samo napred, ne muči se, ne gledaj me  
ja odavno slutim sve

Ref.  
Kukavica, nisam znala  
da si takva kukavica  
sa mnom spavaš  
druga ti je nesanica  
bojiš se da priznaš to

Kukavica, ti si samo  
jedna više kukavica  
misliš da sam  
ona ista devojčica  
koju laže bilo k'o

Zagrli me, samo jednom  
čovjek budi ne laži me  
ako odes nikad više ne traži me  
samo napred, ne muči se, ne gledaj me  
ja odavno slutim sve

Ref.

## **Ja još spavam u tvojoj majici (1994)**

### **Ja još spavam u tvojoj majici**

Sinoć sam iz pepela  
malo vatre ukrala  
i baš kao nekada  
s tvojom slikom zaspala

Ref.  
Ja još spavam po navici

u tvojoj majici, u tvojoj majici  
ja još spavam po navici  
u tvojoj majici, tvojoj majici  
ja još spavam

Sinoć sam otvorila  
prozore u grudima  
i baš kao nekada  
prepustila se čudima

Ref.

Sinoć sam poletela  
sve do tvojih odaja  
na tvoje rame sletela  
to se zove predaja

Ref.

### **Devojko veštice**

Misliš li na mene  
tugo garava  
Ili ti je ravno  
sve do Kosova  
Ljubila sam jagnje, ujeo me vuk  
Sad zbog neke druge,  
piješ kao smuk

Ref:  
Devojko veštice  
Srečnice i grešnice  
Vrati ga, volim ga  
Jer ljubav nema granice

Sevnula je munja, udari me grom  
Dokle ćeš ti tako,  
terati po svom  
Tražio si mnogo, imao si sve  
A ja samo zmiju  
da me otruje

### **Vazduh koji dišem**

Vazduh koji dišem  
ne treba mi, ne  
kol'ko usne tvoje  
što me ne ljube

Ref.  
Ne treba mi niko  
pustite me svi  
idite, idite od mene  
pevajte, pijte, ljubite se  
idite, idite u život  
njegovo ništa meni je sve

Voda koju pijem  
ne treba mi, ne  
kol'ko ruke tvoje

što me ne grle

Ref.

### **Volela sam, volela**

Tražim drugog, al' srce neće  
neće ni da zna, neće ni da zna  
ljubim drugog, al' srce pati  
pati k'o da zna, pati k'o da zna

Ref. 2x  
Volela sam, volela, volela sam ga  
čekala sam, čekala, srce da mi da

Kog' da tražim kad njemu dadoh  
sve i ostah sama, sve i ostah sama  
sta da nudim kad njemu dadoh  
sve i ostah sama, sve i ostah sama

Ref. 2x

Opet kad bih rodila se  
njemu sve bih dala, njemu sve bih dala  
još jednom kad bih ja da biram  
drugog ne bih zvala, drugog ne bih zvala

Ref. 2x

### **Ne računaj na mene (duet Mira Skoric)**

Srce hoće promene  
ne računaj na mene  
duša više ne vene  
ne računaj na mene

Drugom nek' te ožene  
zemlja nek' se okrene  
i Bog nek' te spomene  
ne računaj na mene

Ref.  
Na moj nežni zagrljaj  
više ne računaj  
na slabost i oproštaj  
više ne računaj

Jer ja sam slobodna  
da radim pta hoću  
i pre bih pristala  
čak i na samoću

Jer ja sam slobodna  
da radim sta želim  
al' neću pristati  
s drugom da te delim  
nikada, nikada,  
nikada, nikada

### **Neću da budem kao mašina**

Noćas u mojoj belojoj sobi  
U igri senke tražim te  
Prazan me krevet svuda žulja  
I zato dođi molim te

Ref.  
Jer ne i ne,  
ne, ne i ne  
Neću da budem ko mašina  
Nek boli bol, nek peče žar  
Al' nikad neću biti stvar  
I baš me briga  
da li smem  
Neću da se kontrolišem

Noćas u tami moje sobe  
Jedino svetlo si mi ti  
Prsti po telu čeznju drobe  
I zato mi dođi, dođi mi

Ref.

### **Ko nekad u osam**

Ko nekad u osam  
i sad želim da ti čujem glas  
da zazvoni zvono  
da se nebo otvori za nas

Ko nekad u osam  
želim da kod mene dođes ti  
da baš kao nekad  
pođemo u svet ljubavi

Ref.  
Opet bih te otela  
od ljudi i vremena  
noći s tobom provela  
ne bih ti odolela  
eto to bih volela

Ko nekad u osam  
želim snovi da zamene dan  
korak da ti čujem  
pa da sunce uđe u moj stan

Ko nekad u osam  
želim opet da mi priđes ti  
da još jednom samo  
osetim taj dah ljubavi

Ref.

### **Kuda idu ostavljene devojke**

Još koliko kasnih vozova  
da sačekam i da propustim  
pa da s' nekim svijem gnezdo ljubavi  
da i meni dođe onaj pravi

Ref.  
Kuda idu ostavljene devojke  
da li se po nekad, dragi, pitaš  
kuda idu, čujes li im poruke  
zaplaćeš li kada ih pročitas

Još koliko kišnih drumova  
iza sebe ja da ostavim  
pa da prošlost zauvek zaboravim  
srećnom jatu i ja da se javim

## Fatalna Ljubav (1995)

### Nije monotonija

Svud oko mene ljudi i žene  
po zidu senke pripijene  
pružaju ruke, idu ka meni  
u ludom ritmu zaneseni  
a ja, ko na pustom ostrvu

Nude mi piće i cigarete  
malo im fali da polete  
al' meni želje telo lome  
ma gde si ti u svemu tome  
a ja, ko na pustom ostrvu

Ref.

Nije monotonija sto me noćas ubija  
sto mi srce razbija na sitne komade  
to je melanholija, nije monotonija  
bolest koja probija sve moje blokade

Muzika svira, sve se ruši  
haos u glavi, kaos u duši  
i sve me opet vuče ka tebi  
a ti se igraš zašto i ne bi  
a ja, ko na pustom ostrvu

### Zlato, srećan put

Zlato, sretan put ka zagrljaju mom  
pred tvoje noge bacam samu sebe  
ležim ovde sama, umorna od sna  
a srce steže, preskače zbog tebe

Ref.

Nema ništa novo otkad nisi tu  
nema nikog novog u mom naručju

Zlato, srećan put ka zagrljaju mom  
peva zemlja po kojoj ides  
zaustaviću sve oluje, vetrove  
samo da mi dođeš, srećno stigneš

Ref.

### Znam

Dah na staklu kao magla  
vrhom prsta pesma draga  
i na kraju slova  
tvoga imena

Srce kuca, tika taka  
ulica je puna mraka  
ja bih noćas  
samo tebe ljubila

Veruj suze neću kriti  
to što bude to će biti  
nema nade  
kad se lađe potope

Jer za mene samo ti si  
tebi plove moje misli  
kad na satu kazaljke  
se poklope

Ref.

Znam nema nade  
znam idu zime  
samo noćas da sam tvoja  
pa zauvek ostavi me

Znam sve će proći  
znam nikad više  
jer te tvoje crne oči  
nose meni večne kiše

### Idi dok si mlad

Idi dok si mlad  
dok imaš vremena za more promena  
za let i za pad, za sutra ili sad  
ma idi dok si mlad

Noćas kada gosti odu  
odlazi pustam te  
dajem ti blagoslov i slobodu  
jer pukli smo zar ne

Ref.

Idi gde hoćeš, ljubi sve živo  
ali ipak drži bar neki nivo  
ne igray žmurke ma nismo deca  
ja više nemam  
ni jednog keca u rukavu

Tako ti je to  
od klinca napraviš princa za kajanje  
iz voza ispadneš  
ostaneš čak i bez mesta za stajanje

Poljubimo se k'o odrasli  
jer jasno nam je sve  
pokidaj lance dok nismo srasli  
jer pukli smo zar ne

Ref. 2x

### **Volela sam, volela**

Tražim drugog, al' srce neće  
neće ni da zna, neće ni da zna  
ljubim drugog, al' srce pati  
pati k'o da zna, pati k'o da zna

Ref. 2x

Volela sam, volela, volela sam ga  
čekala sam, čekala, srce da mi da

Kog' da tražim kad njemu dadoh  
sve i ostah sama, sve i ostah sama  
sta da nudim kad njemu dadoh  
sve i ostah sama, sve i ostah sama

Ref. 2x

Opet kad bih rodila se  
njemu sve bih dala, njemu sve bih dala  
još jednom kad bih ja da biram  
drugog ne bih zvala, drugog ne bih zvala

### **Šta još možeš da mi daš**

Ti me gledaš belo ispod obrva  
a ja žurim u prazno  
daješ sve od sebe da ostanem  
nažalost ni pod razno

Jer ti si sve naše tajne  
drugim ljudima odao  
a mene, mene si prodao  
(2x)

Ref. 2x

Šta još možeš da mi daš  
ako Boga znaš  
kad mi ne trebaš

Ti i ja smo suprotni polovi  
mi smo sever i jug  
za tebe me vezu samo bolovi  
ne možeš mi biti čak ni drug

Jer ti si sve moje tajne  
drugim ženama odao  
a mene, mene si prodao  
(2x)

Ref. 3x

### **Fatalna ljubav**

Ja te volim čak i kad si u Parizu  
u Nju Jork da odeš, bio bi mi bližu  
ja te volim čak i kad si Londonu  
jer i u Londonu u mom si fazonu

Ref.

To, to, to je ta ljubav fatalna  
zbog nje više nisam ni ja normalna  
to, to, to je ta kulminacija  
sve su druge njena imitacija

Ja te volim čak i kada si u Kini  
jer na moje srce bacio si čini  
kada si na brodu, vozu, avionu  
ja provodim dane te na telefonu

Ref.

Ja te volim čak i kada mi to škodi  
jer to osećanje mome srcu godi  
čak i kad se s drugom provodiš po svetu  
ja te volim makar i na svoju štetu

Ref.

### **Da li to ljubav pravi od nas slabice**

I opet si pobedio  
i opet me povredio  
u glavi isti pritisak  
na desnom dlanu rđav znak  
2x

Ref. 2x  
Da li to ljubav pravi od nas slabice  
il' ja to samo tako izgledam  
al' kad te sretnem meni treba piće  
u oči da te pogledam

I opet si me slomio  
i ranu mi otvorio  
al' mislila sam, dobro je  
i ništa se ne poznaje

Ref.

## **Emotivna Luda (1996)**

### **Kad bi bio ranjen**

Ja, pre bih ove svoje ruke  
željne svega vezala u cvor  
pre nego da ih grli, ljubi  
neki drugi draži muški stvor  
pred vratima spavala k'o pas  
kroz vekove gorela zbog nas

Ref.  
Kad bi bio ranjen krvi bih ti dala  
oba svoja oka, kad bi bio slep  
al' uzalud, bez duše si led

Sve, bila sam ti ljubavnica  
ljubavnica i sestra i drug  
sve, dala sam ti svoja krila  
da preletiš i sever i jug  
pred vratima spavala k'o pas  
kroz vekove gorela zbog nas

### **Beograd**

Znam za jedan grad, zove se Beograd  
znam za jedno ime, al' ga ne spominjem  
znam za jedan grad gde si večno mlad  
znam i jedno srce sto ga proklinjem

Ref.  
Jednom sam probala  
te tvoje usne od čemera  
i ko će ovo ludilo da otera  
jednom sam probala  
iz srca da te izbrišem  
al' svako proleće na tebe mirise

Znam mu boju košulje, ja je kupila  
znam mu ukus usana, ja ih ljubila  
znam i s kime vino noćas pije  
znam da i on zna kako mi je

Ref.

Ovo sećanje ruši meni sve  
moj Beograde, zagrlj me  
(4x)

### **Doktor**

Juče sam bila prvi put kod doktora  
i čik pogodi šta mi je rekao  
ostavi tu budalu, svaki drugi bi  
se takvoj ženi već odavno predao

Od tada noću skitam, spavam ceo dan  
kažu mi da sam načisto posrnula  
kafane, diskoteke, žurke, splavovi  
ma ja sam samoj sebi u lice pljunula

Ref. 2x  
Dok u znoju bilo koju  
noćas negde mazis  
ja bih opet bila tepih  
po kome ti gaziš

Danas sam bila drugi put kod doktora  
i dao mi je neke roze pilule  
nema te doze, nema sile, magije  
što bi sa moga srca čini skinule

Ponekad nekog sretnem, odlepih za tren  
pomislim ima nade, možda prošlo je  
ali se đavo javi u gore obliku  
jer moja ljubav stvarno besmrtna je

### **Zabranjeno pušenje**

Rekao je samo nosi se  
ma briga me i ubi se  
na glavu si se meni popela  
o Bože, teško sam to podnela

Htela sam prvo da se obesim  
da sećem vene da se otrujem  
umesto toga sedam na voz  
promenit ću život, skroz na skroz

Ref.

Od nervoze strašno mi se puši  
cigareta bila bi rešenje  
palim vatru, a kad tamo piše  
zabranjeno pušenje

Nervoza mi izlazi na usi  
cigareta lek je za smirenje  
palim vatru, ko će da izdrži  
zabranjeno pušenje

Nude mi beli luk i rakiju  
na noge staju i dobacuju  
iz kog sam filma Bože ispala  
sve bih na jedno mesto poslala

Kondukter mrtav, pijan ulazi  
i pravo meni prilazi  
iz džepa uzima mi pare sve  
kupujem kartu ne znam za gde

Ref.

Rekao je samo svega sam sit  
prekinuo zadnju nit  
hoću da živim dalje po svom

pogodio me ko sa neba grom

Iz glave reći mi ne izlaze  
dok mesta kao ljudi prolaze  
jos malo pa će me da napiju  
u tom vozu za nedodiju

### **Mrtvo more**

Sto puta sam ja  
zbog tebe umrla  
i sto puta sam se  
zbog tebe rodila

Zbog lepote u tom bolu  
ja sam propustila sve  
sad više nemam gde

Ref.

Moj je život mrtvo more  
bez ijednog talasa  
samo uspomene plove  
tragom žutih oglasa

Ti si ostao i bićeš  
moja zvezda vodilja  
al' se srce sa snom bori  
kao stara dadilja

Sto puta sam ja  
do dna potonula  
i što puta zbog nas  
na hrid izronila

Zbog lepote u tom bolu  
ja sam propustila sve  
sad više nemam gde

### **Neodoljiv, neumoljiv**

Ja sam noćas jedna više  
s kojom nisi tu  
zašto hoću da se vratim  
starom dobrom zlu

Da me mučiš, da me kinjis  
k'o sve robove  
da me slomiš i potopiš  
zadnje brodove



Ref. 2x  
Neodoljiv, neumoljiv  
voleh te i suviše  
takvi kao ti me, dušo, ubiše

Satovi u mojoj duši  
idu unazad  
jedno juče uzelo mi  
i sutra i sad

Bol na licu ne prolazi  
niti jenjava  
moje srce još za tobom  
jos prokišnjava

### **Ličiš na moga oca**

Ličiš na moga oca  
isto je mojoj majci  
užasne stvari radio  
rukama golim  
njeno nevino mlado srce  
iz grudi neživo vadio  
Eh, da je bilo pravde, anđela, Boga  
pa da je malo jos poživela  
pa da mi kaže  
što sam sudbinu njenu doživela

Ličiš na moga oca  
noćima baneš pijan  
nesnosan, nervozan i grub  
zbog neke druge žene  
kafane, društva, novca  
mene uzimaž na zub

Ref.  
Zar i Bog što nebom hoda  
vladar carstva nebeskog  
zar i on je muškog roda  
okrutnog, okrutnog

Ličiš na moga oca  
na sceni mog detinjstva  
najlepšeg crnog labuda  
zbog kog se svetla gase  
zavesa nada pada  
iz prošlosti nemam nikuda

Eh, da je bilo pravde, anđela, Boga  
pa da je malo jos poživela

da shvatim njene reči  
što nisam muško rodila

### **Isuse**

Isuse daj mi lavlje srce  
da preživim dane buduće

Šta je to u svakom zlu  
stalno hoće da je tu u nama  
da nam snagu, da nam moć  
pa nas onda prevari i slama

Jer život je pas, uvek pokvari sve  
uzme i da ono najlepše

Isuse daj mi lavlje srce  
da preživim dane buduće  
lako će hrabriji od mene  
al' moja duša ne znam kako će

Ajde bre, daj ne laži me  
ajde bre, ma daj ne laži me

### **Rođen sa greškom**

Probala sam jednom da te promenim  
ja kad volim uvek loše procenim  
ne krivim te za to za uvrede i kraj  
takvi ko ti nikad, nikad ne idu u raj

Ref.  
Šta ti vredi rođen si sa greškom  
sve je to u tvojim genima  
a ja samo emotivna luda  
ceo život sa kretenima

Ma šta ti mogu rođen si sa greškom  
sve je to u tvojim genima  
a ja samo emotivna luda  
ceo život sa kretenima

Probala sam jednom da ti verujem  
ja kad volim onda i preterujem  
ne krivim te za to za uvrede i kraj  
takvi ko ti nikad, nikad ne idu u raj

## **Usnule lepotice**

Ti stvarno misliš  
da si nežni princ  
na belom konju  
Malo je sada kasno  
za nas dvoje

Produži dalje  
možda sebi nađes  
neku bolju  
Za mene bajke  
više ne postoje

Ja nisam heroína  
nekog starog nemog filma  
i ništa neće biti od romanse  
Neka bi druga bila čak  
i srećna da te ima  
Al naša ljubav  
veruj, nema šanse

## **Maskarada (1997)**

### **Maskarada**

Živ se čovek na sve navikne  
pa valjda ću ja  
ako Bog da, ako Bog da

Da se pravim da me ne vređa  
kad odgurneš me  
da spasem bar to što spasiti se da

Da te ne pitam s kim  
svaku provodiš noć  
i što ne spavamo kao pre

Da ne pobedi gnev  
pa da polupam sve  
kad mi ujutru dođeš od nje

Ref.  
Dobrodošli, drugovi  
na našu malu maskaradu  
pozivnice imate  
najbolje je to u gradu

Ne glumi  
odavno nestale su  
usnule lepotice  
I čuti ti nudiš  
a ja neću tvoje  
lažne poljubce  
Ne glumi  
odavno nestale su  
usnule lepotice  
I čuti ti nudiš  
a ja neću tvoje  
lažne poljubce

Ti sanjaj svoje snove  
samo tako možeš naći  
poljubce vrele  
kada zora sviće  
ja nemam nadu  
da se nebo može  
srcem tači  
sve što smo duže  
samo gore biće

Šampanjac otvorite  
otkacimo se do daske  
i da se goli skinemo  
ostaće nam naše maske

Živ se čovek na sve navikne  
pa valjda ću ja  
ako Bog da, ako Bog da

Da se pravim da te ne čujem  
kad opisuješ me  
da spasem bar to što spasiti se da

Da ne proklinjem dan  
kad sam rekla ti Da  
decu što sam ti rodila

I da foliram sve  
da se ne nerviram  
što sam s drugom te videla

### **Nevaljala**

Mesec dana spavam sama  
šta bi ti na mestu mom  
zašto da mi bude sveto  
što je tebi dobro s njom

Plave noći u satenu  
i mleko od kokosa  
bolje bi ti bilo sa mnom  
al' ti nemaš ukusa

Ref.

Ti voliš nju a tebe ja  
o da li to ona zna  
ma i da zna nek mi te da  
jer noćas sam nevaljala

Svako veće s duhovima  
spavam i kad imam s kim  
jer iz ove lude glave  
ne znam da te izbacim

Plave noći u satenu  
i mleko od kokosa  
bolje bi ti bilo sa mnom  
al' ti nemaš ukusa

### **Pogrešan broj**

Pogrešili ste, pogrešan broj  
niko ko se tako zove ne zivi više tu  
ne tražite ga, ne poznajem ga  
otkud vam ta ideja da sam plakala  
spustite, prekinite  
možda me sada pozove

Ref.

Ne tražite mesec u zoru  
jer tu ne spada  
ne tražite njega kraj mene  
ni sad ni nikada

Ne tražite kišu gde gori  
jer tu ne pada  
ne tražite njega kraj mene  
ni sad ni nikada

Ne budite me, zar nemate sat

i tako već mesec dana nisam spavala  
ne tražite ga, ne poznajem ga  
otkud vam ta ideja da sam plakala  
spustite, prekinite  
možda me sada pozove

### **Kažem da te volim**

E sad ću stvarno  
da se napijem  
kad krila dobijem  
sve ću da verujem

Al' noću kad se  
sama pokrijem  
po malo bedno je  
tebi svejedno je

Ref. 2x

Kažem da te volim  
ti ni da pomeneš  
ja bih da te ljubim  
ti glavu okreneš, čemu to  
mnogo boli što smo zajedno

E sad ću stvarno  
da te ne volim  
to ti se zaklinjem  
al' samo jednom još

Svoju ću ljubav  
da razapinjem  
za mene dobar si  
dobar k'o savet loš

### **Nagovori**

Nagovori bela žena  
ciganina da ne luta  
drumovima, nagovorila  
nagovori otac sina  
da ne pije s kumovima  
samo tebe nisam mogla ja

Ref.

Nagovori majka svog jedinca da se ženi  
da u vojsku pođe s prvom lastom sa jeseni  
samo tebe nisam mogla ja  
nagovori ljubav ratnika da frulu svira  
srce bogataša da širotu dragu bira  
samo tebe nisam mogla ja

Nagovori šuma vuka  
da prezimi sa jagnjacima  
šuma vuka, nagovorila  
nagovori sunce grozdje  
da zri danom u nevreme  
samo tebe nisam mogla ja

Ref.

Da mi kažeš, da mi kažeš da

### **Vreteno**

I da sam te pratila  
ko sever severnjacu  
ti bi vetar terao  
na svoju vetrenjacu

Kome milujes sjajnu kovrdžu  
sjajnu raspustenicu  
zbog koje bi lud promenio čud,  
veru i krstenicu

Ref:

Koja noćas na tvoj račun pije  
kusur ne vraća  
Upresće ti srce u vreteno  
vretena ti dva.

I da sam te čuvala  
kao oka ženicu  
ti bi vodu terao  
na svoju vodenicu

### **Noćas kuća časti**

Ceh na papiru  
sve je podvućeno  
srce utućeno

Tu, crno na belo  
svaka laz prevara  
tu je do dinara

Ref.

Dužan si mi brdo para  
za vremena dobra stara  
al' ćeš se za dlaku spas'ti  
noćas kuća časti

Dužan si mi ti bogatstvo  
za propalo naše carstvo  
al' ćeš se za dlaku spas'ti  
noćas kuća časti

Bol nema cenu  
to je najskuplja stvar  
to je najveći dug

Jer Bog stvori ženu  
da sve besplatno da  
stvori ženu k'o ja

### **Da ne čuje zlo**

Hej ispod leda  
me sunce gledalo  
nesvanu jutra bez meda  
da ne čuje zlo

Tekla rečica studenica  
a ja našla gde je prečica

Kad sam tebe prežalila  
sve ću drugo lako  
ništa meni više neće  
ići naopako

Samo da, samo da  
ne čuje zlo

Lete ptice, grabljivice  
tuđu sreću grabe  
pa neka ih, sreća nije  
ni bila za slabe

Samo da, samo da  
ne čuje zlo

Tekla rečica studenica  
a ja našla gde je prečica

Ref.

Ide život, na dve vode

obe vode tebi brode  
uzvodno će voda stati  
nizvodno joj neću dati

Da mi kupiš rudnik zlata  
ne bi ti pomoglo  
daleko ti lepa kuća  
a što ne bi moglo

Samo da, samo da  
ne čuje zlo

Tekla rečica studenica  
a ja nasla gde je prečica

### **I bogati plaču**

Nikad mi nisi bio dovoljan  
htela sam život, lak i siguran  
da svojom srećom, sve mu prkosim  
e da bar jednom srce i to okusi

CECA 2000 (1999)

### **Dokaz**

Imas ruke kao sveštenik  
a srce bez milosti  
tvoja ruka zna da miluje  
al' ne zna da oprost

Ref.  
Dokaz, ja sam ti živi dokaz  
kad dvoje ljubav ubiju  
samo jedan kaznu snosi

Dokaz, daću ti živi dokaz  
kada ti budu javili  
da voda nešto nosi

Imaš lice kao anđeo  
a krv ti je nečista  
krevet ti na cveće mirise  
a duša na zgarišta

Haljina duga, svilen beli sal  
pepeljuga bi da napusti svoj bal  
kamen na ruci suze ne sluša  
voli te tvoja prošakusa

Ref.  
I Bogati plaču zašto ne  
teku im suze biserne  
u bolu su svi  
rođeni jednakim

I Bogati plaču zašto ne  
ali ih niko ne čuje  
u životu je sve  
mač sa ostrice dve

Prema nebu sam poletela  
do samih zvezda gde je svemu kraj  
da padnem ja bih pala ponovo  
pravo u tvoj zagrljaj

### **Oproštajna večera**

On dolazi na večeru  
na oproštajnu večeru  
i ide, znam, druga žena

I sreća meni namenjena  
razbi se ko posuda sa ledom  
bač istog trenu, on žuri, da me teši  
nema vremena

Ref.  
K'o ovu kocku leda nek me zalede  
kad nađu lek za tugu nek me probude  
nek mi sačuvaju mladost i lepotu  
jer voleće me možda on u drugom životu

Još borim se za vazduh i trezna se teturam  
dlanovi se znoje i u glavi sve se vrti  
zaledite mi srce, zaledite mi suze  
ja verujem u ljubav i posle najduže,  
najduže smrti

On sa njom ima planove  
i želi da ih prvo ja čujem  
baš lepo od njega

Jer ona ga ne zamara  
u svemu mu odgovara i kaže  
baš istog trena da žuri, da se svađa  
nema vremena

### **Crni sneg (duet Aca Lukas)**

Pada crni sneg  
pada po nama  
napadao svih  
sedam metara tuge  
za noći preduge

Metar po metar  
za svaku godinu  
koju sam bez sna  
sama provela  
dok sam te čekala

Koliko pobede  
toliko poraza  
koliko predaje  
toliko izdaje  
da bi me na  
kraju ostavila ti

Ref.

Ja znam neću te preboleti  
mogu ja zbog  
tebe brzo umreti  
al' znam nešto  
drugo plaši me  
možda ću preživeti

Pada crni sneg  
veje danima  
nek' me zaveje  
manje boleće  
nego bez tebe proleće

Crna pahulja  
moja postelja  
neka pokriva  
s tobom propale dane  
da trag ne ostane

### **Ja ću prva**

Ako treba da ogulim kolena  
da ti priznam  
kol'ko sam te volela  
ja ću prva

Na kraj sveta da ti nosim kofere  
da ih skupljam  
ako ti se otvore  
ja ću prva, ja ću prva

Ref.  
Ako treba i što ne treba  
i što može i što ne može  
samo reći ja ću prva

Gde se puca, gde se gladije  
gde za život đavo strahuje  
samo reći idem prva  
idem prva

Svako pismo krvlju da ti napišem  
da na tvoje prevare  
sva mirišem  
ja ću prva

Svaku božju zapovest da pogazim  
da zbog tebe  
na sunce ne izlazim  
ja ću prva, ja ću prva

### **Sviće dan**

Nema vatre u kaminu  
da nas ogreje  
ni jačine u tom vinu  
da nas napije

Izgubismo jednu ljubav  
a dobili dve  
svako svoju kad sabere  
manje nego pre

Ref.  
Sviće dan, ko ružan san  
sudnji dan  
zadnja nam zora  
zadnja ljubomora

Lutalice bolje žive  
nego ti i ja  
njima noge negde idu  
naše nikuda

Izgubismo jednu ljubav  
a dobili dve  
svako svoju kad sabere  
manje nego pre

### **Već viđeno**

Ti bi da me noćas  
opet rasplacčeš pred svetom  
rećima da sećeš  
moje vene k'o žiletom

Da me od vesele pretvoriš u tužnu  
da me od najlepše pretvoriš u ružnu  
o, sve je to s tobom već viđeno

Ref.  
Možeš da me miluješ  
možeš da me siluješ  
možeš da me ubiješ  
svejedno je

Nema više milosti  
moju ruku vodi Bog  
noćas žrtva drži mač  
dželata svog  
Sta ćeš da mi radiš  
sto već radio mi nisi  
dvoboje bez časti  
samo nastavio ti si

Ti bi od normalne napravio ludu  
i da me sigurnu ostaviš u čudu  
o, sve je to s tobom već viđeno

### **Crveno**

Nisam ti ja tako dobra s njom  
da te ne bih takla ramenom  
ako ti se dopadam  
sutra ćeš od muke pući  
što umesto poljupca  
rekao si vozim te kući

Ref. 2x  
Prođi sa mnom kroz crveno  
biće moje što je njeno  
vezi oči i ne koči  
prođi sa mnom kroz crveno

Znaš šta mislim o takvim kao ti  
lepi, verni ali dosadni  
ako ti se dopadam  
sutra ćeš od muke pući  
što umesto poljupca  
rekao si vozim te kući

### **Brat i sestra**

Iste nam je boje krv  
boja kože, isti košmari  
nek smo rekli sudbini  
posle svega  
šta smo ja i ti

Ref.  
Brat i sestra svakako  
kći i otac nekako  
muž i žena nikako

Sve smo mogli biti mi  
da je duža bila noć  
nek smo rekli sudbini  
posle svega  
šta smo ja i ti

### **Votka sa utehom**

Služite li ovde  
duplu votku s utehom  
kad nestane mi para  
platiću vam osmehom  
jer košta me ljubav ta  
ni tuga nije besplatna

Ref:  
Pola sam pijana  
a tek je pola dva  
tu oko pola tri  
naglas ću plakati

Pola sam pijana  
on je u srcu mom  
koliko koštaju  
suze s ledom

Na sanku pored mene  
on se nezno mazi s njom  
sluzite li ovde viski  
s duplim uzdahom  
jer košta me ljubav ta  
ni tuga nije besplatna

### **Ako te ona odbije**

Ne vidiš dalje od nje  
sav si se predao  
oh kad bi mene neko  
tako gledao

Tužan je tvoj život s njom  
kasno si shvatio  
oh kad bi za mnom neko

## **Decenija (2001)**

### **Zabranjeni grad**

Ja sam tu  
da pružim što ne mogu  
obećam što ne ide  
slažem kad ne treba  
voli me

Ja sam tu  
da se menjam iz korena  
svaka na gore je promena  
voli me

Za mene ti je ljubav  
zabranjeni grad  
a mnogo sam ih, brate  
ja srušila do sad  
voli me, voli

Ref. 2x  
A ti mi na to kažeš idi pa se leći  
i sve je jasno samo istina se krije  
bolelo je kao da si prvi  
sad mi nije, ništa mi nije

toliko patio

Ref.  
Ako te ona odbije  
tuge neka nas spoje  
ako ti srce razbije  
daću ti ovo moje

I kada ona odustane  
ja ću još da se borim  
ako ti snove uništi  
ja ću da ti ih stvorim  
Sediš u mraku sam  
za druge izgubljen  
oh kad bi i u mene  
tako bio zaljubljen

Osećam dolazi kraj  
sve si propustio  
oh kad bi i za mnom neko  
suzu pustio

Voli me, voli  
voli me, voli me

Ja sam tu  
u oči da ne gledam  
da najbolje izgledam  
kad se najgore osećam  
voli me

Ja sam tu  
da ti kažem što ne mislim  
da se kunem kad izmislim  
voli me

Za mene ti je ljubav  
zabranjeni grad  
a mnogo sam ih, brate  
ja srušila do sad  
voli me, voli

Ref. 2x

Voli me, voli  
voli me, voli me



Sto možeš danas ostavi za sutra  
u zdravom telu glava je luda  
i sve je dobro sto se loše svrši  
kad samo sebe nosis na duši  
o, voli me, voli

### **Brže, brže**

Na vrat, na nos, na brzinu  
drugacije ja ne umem  
živim brzo al' za tobom  
polako ću ja da umrem

Uspeh, novac, karijera  
sve to jednog dana prođe  
ustaneš pa opet legneš  
uvek ti na isto dođe

Ref. 2x  
Hajde brže, brže moj živote  
prolazi mi nemoj da se moliš  
samo dva puta se stvarno živi  
kad se rodiš i kad voliš

Danas jesmo, sutra nismo  
biće ono ili ovo  
isti dani, iste noći  
ni mi nismo ništa novo

Uspeh, novac, karijera  
sve to jednog dana prođe  
ustaneš pa opet legneš  
uvek ti na isto dođe

### **39,2**

Tu na vratima gde živim  
mesto imena mi piše sama  
na moj talenat za ljubav  
kao da je pala neka tama

Laku noć, laku noć samoćo idem  
a ti nisi pozvana  
laku noć, znaš da doći ću ti opet  
u to budi sigurna

Tu na vratima gde živim  
mesto imena mi piše kuda  
samo telo mi je ovde  
srce mi je kao nekad svuda

39 sa 2  
nije ti dobro a izlaziš napolje  
toliko topla sam ja  
s koliko nula piše se tuga  
znam ja najbolje, znam ja najbolje

Nije ti dobro a izlaziš napolje  
s koliko nula piše se tuga

### **Dragane moj**

Kosu nisam odsekla  
jos za tobom puštam je neka raste  
i nisam se pomakla  
jos sa mesta s kog su te povele laste

Ref.  
Dragane moj kad dođeš ti  
kada zagrme trube i sve zadrhti  
Dragane moj kad dođeš ti

Čuće se, a i znaće  
Bog i mene pogledaće  
pasću ti u zagrljaj  
pasće mrak sa sunca  
a i meni kamen će sa srca

Ispadam iz koraka  
preti da me začara tvoja soba  
kad te vidim, vidim sve  
jutro kom se ne sviće ma svanuti mora

### **Zadržaću pravo**

Zadržaću pravo svoje  
da im ne dam da me bude  
da ni za sta više nisam  
za ulicu ni za ljude  
da me niko ne vidi  
i da nikog ne vidim

Da ne pitam nikad ko je  
zadržaću pravo svoje  
ne pitam jer znam da nisi ti  
da im ne dam da me guše  
dok se s tobom tajno viđam  
u metrou svoje duše

Zadržaću pravo svoje  
da se suncam u svom mraku  
da pocrnim u svom srcu  
kao zlato na junaku  
da me niko ne vidi  
i da nikog ne vidim

Zadržaću pravo  
da ti prevedem ime  
na sve svetske jezike  
i da na svakom od njih  
znaći ljubav

### **Bruka**

O, pa ti to meni namerno  
radiš, pa ti to meni namerno  
zbog nje novu otvaraš flašu  
mesto meni njoj puniš čašu

Ref.  
Bruka, pijete  
a meni je muka  
šta će na njoj tvoja ruka  
kako ti ne dosadi

Bruka, pijete  
a meni je muka  
hajde reći da je voliš  
ako ti se ne gadi

O, pa ti to meni namerno  
radiš, pa ti to meni namerno  
za nju piće slatko i hladno  
meni toplo, jeftino, jedno

### **Batali**

Ma neka, hvala znam ja sama  
da se vratim kući  
neka odavde ćeš dalje sam  
prijatelju

Ja možda ne znam  
šta bih htela  
da li sam hladna ili vrela  
ali ja znam ono što znam

Meni su krv i tuga

dva najbolja druga  
ime mi loše zvući  
na tvojim usnama

Ma pusti me  
da vodim ljubav  
sa svojim željama  
sa svojim željama

Ref:  
Hej, srećo, zapali  
nisam ja ta to batali  
nemam ja lice za smeh  
nemam ja telo za greh

Hej, srećo, zapali  
nisam ja ta to batali  
bio bi mi u isti mah  
cena i nadnica za strah  
nadcena za strah

Ne skidaj kaput, neka, hvala  
ubiti me neće zima  
pojesti me neće mrak  
prijatelju

Slušaj jer ja  
ne pričam dvaput  
toliko koliko sam ja slaba  
ti nikad nećeš biti jak

Meni su krv i tuga  
dva najbolja druga  
ime mi loše zvući  
na tvojim usnama

Ma pusti me  
da vodim ljubav  
sa svojim željama  
sa svojim željama

I tvoje malo mnogo je  
a mnogo malo je  
za dan u noćima, za bes u očima  
za moju staru glad još si nov i mlad

### **Decenija**

Dvadeset mi je i kusur godina  
a prvi put plaćem i to je normalno  
nema te a ja taman se navikla  
da sam punoletna od tvojih dodira

S koliko godina postaješ  
umoran, sam i star  
kad nemaš kad  
da budeš mlad

Ref.  
Moja si sreća i nesreća  
koja od vas dve je bar minut starija  
na početku i na kraju ti  
a u pauzi jedna decenija

Izbegavam svoj glas  
jer zvući kao krik  
plaši me i sluti  
i to je normalno

Izbegavam svoj lik  
na starim slikama  
ta žena što se smeje  
ja ne znam ko je to

S koliko godina postaješ  
umoran, sam i star  
kad nemaš kad  
da budeš mlad

### **Tačno je**

Tačno je nisam bila cveće  
rastanak boleti te neće  
tačno je, grešila sam jako  
zivećeš ti bez mene lako

Tačno nisam ja mala  
da štetu nikom ne bih priznala  
najlepšu lutku ja sam razbila  
ja sam sve lepo upropastila

Tačno je da sam  
ponekad više popila  
da sam se s nekim drugim topila  
i tvoje snove sve potopila

Ref.  
Tačno je  
sa tobom nisam umela  
sa tobom nisam uspela  
jer sam te ludo volela

Tačno je da sam sebična  
ponekad možda obična  
ali za jedno priznaj mi  
bila sam ti odlična

Za tvoje mane praktična  
za bolje dane tragična  
ali za jedno priznaj mi  
bila sam ti odlična

Tačno je da sam bila teška  
teši se bila sam ti greška  
tačno je ako ti to znači  
sad samoj sebi kažem plači

### **Nemoj mi prići**

Jednom si to uradio  
uradićeš isto ponovo  
nemoj mi prići  
jer znam da ćeš otići  
jer ko jedanput ode  
ne ume bez slobode

Takav si otkad te znam  
adresa ti je lutanje  
nemoj mi prići  
kajanje nije zanimanje  
kog vatra umori kiša ne izgori

Ref.  
Odlazi da ne doživim  
ono što predosećam  
jer da preživim  
neću moći znam

Teško li je kad si sam  
teško li je kad si sam  
sam, sam  
ostavljene boli sram

Ne menja se tek tako  
ko je do juče plakao  
nemoj mi priči  
jer znam da ćeš otići  
jer ko jedanput ode

## Gore Od Ljubavi (2004)

### Gore od ljubavi

Pre nego za milost zamolim svući me  
po svakoj suzi tući me  
k'o dete kazni me  
k'o ženu spasi me

Tako mi malo treba da te prezirem  
još mnogo manje da ti se ne opirem  
sav bol u meni ostavi  
odeš li, to mi je gore od ljubavi

Ref.  
Hiljadu razloga je  
dovoljno dobrih da bih mrzela te  
u ovim noćima bez duše  
koja plače za nama

Hiljadu razloga je  
ja tražim jedan da bih volela te  
pa makar bila anđeo  
sama na stubu srama

### Prljavo, prljavo

Da ljubav prenosiš  
da ljubav prenosiš zašto krio si  
džabe sam jutroš ja oprala čase  
iz kojih pio si

Hiljadu bacila sa dve hiljade krila  
na mene je već sletelo  
imuna na ljubav ja nikad nisam bila  
na mene si je proneo  
a ti, a ti

ne ume bez slobode

Takav si otkad te znam  
adresa ti je lutanje  
nemoj mi prici  
kajanje nije zanimanje  
kog vatra umori kiša ne izgori

Ref.

Prljavo, prljavo, igrao si na kvarno  
a ja mislila s tobom ću lako  
proći ću samo tako  
prljavo, prljavo, rekla sam ti ne  
znao si, kada popijem malo  
pristajem na sve

Da ljubav prenosis  
da ljubav prenosis nisam znala ja  
džabe sam jutroš ja poljupce tvoje  
sa sebe skidala

### Ne guši me

Ustajem nasmejana  
jer sunce sija za sve  
a onda vidim te, tu i vreme pokvari se  
ne guši me, ne guši me

Kada igra mi se  
u ritmu muzike te  
u sobu uđes mi ti i preskoči mi cd  
ne guši me, ne guši me

Ref.

Zašto sam depresivna, negativna  
neprijatna, gruba, hladna  
to pitaj sebe, a ne mene  
jer to izbor je tvoj  
a tebe sam sita  
a ljubavi gladna, ne guši me

Ponekad odem u mrak  
tamo zaboravim sve  
a onda osetim te i svetla upale se  
ne guši me, ne guši me

Šampanjac otvaram  
u piću nalazim spas  
a onda čujem te, tu je savesti glas  
ne guši me, ne guši me

Ref.

Hoću da budem sama  
masti na volju pustim  
i zovem svoje bivše  
neću da pričam tiše  
ni slusalicu spustim  
sad mi je previše, ne guši me

### **Trula višnja**

Iz tašne ruz pade na pod  
od šoka kad te videh da ležiš kraj nje  
i razbi se poslednji kliker  
mog nadanja da sanjam to sve  
u zlo doba puce k'o iz pakosti  
lastiš moje hrabrosti

Ref.

Pala sam u zoru, pala  
više nisam izdržala  
sad neka mi iz knjige rođenih ime brišu  
na tom mestu gde sam pala  
ostala je mrlja mala  
kao da je neko zgazio trulu višnju

Opsovah je i gurnuh je  
onako kako umem ja ženstveno  
al' odbi me taj tvoj pogled  
pun mržnje i baci na tlo  
radujte se duše, sitne prodane  
od iste ste rđe skovane

Ta ista ja sto je blistala  
do samih zvezda se dizala  
sad tu puzim pred tobom i njom ta ista ja

Slomljenih dugih noktiju  
i pocepanih carapa  
u taj se prizor ne uklapa ista ja

### **Plan B**

Ej, kad te bliže pogledam  
zgodan si i ne  
dobar si za jednu noć  
al' ne i za dve

Sinoć si me mazio  
pa bi hteo još  
danas je moj horoskop  
dobar, a tvoj loš

Ref.

Okolina moja zna, okolina će ti reći  
da za tobom, provereno, vene neću seći  
ode jedan, dođu dva  
proći će ih još toliko  
a ja drhtim samo kad mi je zima  
ne sviđa mi se niko

Ej, nemoj da se zanosiš  
da te želim ja  
ti si samo jedna još  
lažna uzbuna

Jedan više promašaj  
greška i plan B  
dobar si za jednu noć  
al' ne i za dve

Ref.

Ponekad plačem da niko ne čuje  
jer biti sam, bedno je  
ponekad želim da nekom predam se  
ljubav me steže, a ja ne dam se

### **Zamalo**

Oduvek sam bila spremna za sve  
i na najveći bol samo na tebe ne  
tebe poslale su neke sile zle  
da mi staneš na put i da unistiš me

Ref.

Zamalo da poginem  
zamalo da otkinem  
a srce baš zapelo  
da slomiš ga zamalo  
zbog ljubavi nimalo  
zbog nežnosti premalo  
zamalo da otkinem i poginem

Imala sam dobar život, zar ne  
prijatelje i dom nekog ko voli me  
tebe poslale su neke sile zle  
da mi staneš na put i da izgubim sve

### **Pazi s' kime spavaš**

Pazi s' kime spavaš  
ko se sa mnom budi  
osetiće šta je žena  
kad poludi

Kada jednom se obučeš  
i zakopčaš ego svoj  
kasno je da se pitaš  
zašto, zašto si se skinuo  
da čutiš kada si lepo saputao

Kada jednom budeš nežan  
kasno je da budeš grub  
i da okrećeš mi leđa  
čega bi se stideo  
kada si me celu video

Ref.  
Pazi s' kim spavaš  
ko se sa mnom budi  
osetiće šta je žena  
kad poludi

Pazi koga biraš  
za ulogu žrtve  
resićeš se mene  
samo preko mene, mene mrtve

Zvašu tvoju vernu ženu  
da joj kažem s kim si sad  
i po gradu ću da pričam  
da si loš u krevetu  
zato ti je bolje leži tu

Pod kozom ti je još miriš moj  
moja ti kosa na ramenu  
biću uvek u srcu tvom  
kao mač u kamenu

Punu saku svih tableta  
u inat ću progutati  
budićeš me, drmaćeš me

ali ja ću spavati  
poruka je jasna, kriv si ti

### **Stereo bol**

U suprotnom smeru  
vozim dvesta na sat  
tuga brza je i peske prestiže me  
ovo na radiu naša je pesma, zar ne

Na zadnjem sedištu sa crne haljine cvet  
u mojim venama promila više od pet  
samo ta nasa stvar proketo živa je  
ne bih stala ni da kidam zice  
stani pesmo, stani izdajice

Ref.  
Kao stereo bol i ove noći bližu si ti  
a gde si ljubavi još daleko si  
halo, ima li koga u ovom oblaku nemira  
zove te zauvek tvoja Lajka iz svemira

Kroz olujnu noć  
vozim bez farova prasina sećanja  
za mnom podiže se  
ovo na radiu nasa je pesma, zar ne

Tvoj sat u pregradi  
je za rukavice  
po mokrim staklima  
krvave musice  
samo ta nasa stvar  
proketo živa je

### **Neću dugo**

Kupi mi kartu u jednom smeru  
al' uvek imaj u ljubav veru  
ne zatvaraj za mnom ni srce ni vrata  
poželi mi sreću i ništa drugo

Ne plači za mnom ne idi neću dugo  
a ako me vetar života odnese  
gde nesrećni štoje svi jedno uz drugo  
čekaj me i pati samo ne, nemoj dugo

U kofer stavi par svoji stvari  
da ih sa mojim sudbina spari  
ne zatvaraj za mnom ni srce ni vrata

poželi mi sreću i ništa drugo  
ne plači i za mnom ne idi, neću dugo

A ako me vetar života odnese  
gde nesrećni štoje svi jedno uz drugo  
čekaj me i pati samo ne, nemoj dugo

A kada te vrati trenutak krivice  
a hladan ti vetar šiba u lice  
grli me i ljubi moja tugo, nisi dugo

Tad spustićeš glavu na ranjene grudi  
i pitaćeš srce da li prasta ili sudi  
i plakaću k'o kiša moja tugo, nisam dugo

### **Pepeljara**

Na mapi moga lica znak  
tu gde si me poljubio  
okrutan i modar stoji trag.  
To nije ujed ljubavi  
već samo Judin poljubac  
kad se ljubi  
ko ti nije drag.

Tužna i sama ja čekam te,  
a tebe nema ne javljaš se  
a onda bacim pogled na što,  
tu imam sve što je potrebno.

Ref.  
Ja i pepeljara i tvoja prevara  
ko jedno srce kucamo  
i kako časovi bez tebe prolaze  
polako pucamo.

Ja i pepeljara i tvoja prevara  
u istoj vatri gorimo  
a tebe nema tu  
da prospeš pepeo  
kada izgorimo

Kad dođeš da ti oprostim  
noge od blata obriši  
ostalo će ona ja to znam.  
Da kad me opet prevariš  
za tobom više ne čistim  
svoje ruke da ne upriljam.

Tužna i sama ja čekam te,  
a tebe nema ne javljaš se  
a onda bacim pogled na što,  
tu imam sve što je potrebno.

### **Od tebe ne znam da se oporavim**

Na podu sklupcana sedim celu noć  
od straha ne mrđam i ne pokrećem  
jer čim ustanem od tvoje stvari  
udaram se i saplicem

Da bar sam pijana otreznila bih se  
da sam poludela, izlečila bih se  
al' bez tebe sam nemoćna da idem  
a da ne posrcem

Ref.  
Od tebe ne znam da se oporavim  
što kvario si ne znam da popravim  
pružam ti ruke da ih milujes  
pre smrti da me još jednom ubiješ

Odjednom stiže me  
sve od čega sam k'o luda bežala  
svih ovih godina i naglas zovem te  
da me opet prevariš i ostaviš

Da bar sam pijana razumela bih to  
al' trezna nesreću doživim noćas  
promenio si me, gotova sam  
obuzelo me je zlo

## Idealno loša (2006)

### Lepi grome moj

Bio si moja nevinost i greh, moja trema  
na usnama od suza krvav trag kad god te  
nema,  
večiti strah i moje ludilo. dal' odlaziš il  
ipak ostaješ  
sad je sve, sve između nas, samo hoćeš -  
nećeš

Ref. 2x

A, sećaš li se lepi grome moj  
nekada je tlo, pod nama pucalo  
srce je u srcu kucalo, ma, reci gde je zapelo  
sećaš li se lepi grome moj, pila sam ti kišu  
sa ramena  
još sam tvoja munja, oganj tvoj, udari opet  
grome moj.

Bio si moj oslonac i pad ono ime  
koje sam zvala kada ceo svet zaboravi me  
večiti strah i moje ludilo. dal' odlaziš il  
ipak ostaješ  
sad je sve, sve između nas, samo hoćeš -  
nećeš

Evo zapeni more, zapeni sve u meni,  
a ti i ja ko dva maslačka što se vrte u istoj  
peni  
što ih vuče na dno.

### Idealno loša

Krevet nenamešten je, ma briga me za to  
ja neću spavati u njemu sigurno  
u prvi ulazim klub ko u saunu  
a tamo sediš ti sav u daunu,  
ma idealno loše

Ref.

Idealno, idealno loše si ti,  
za mene idealno da priđem ti  
Ti si idealno, idealno lep, tužan, sam  
Zbog takvih ko što si ti ovde došla sam  
Ja idealno loša!

Biram samo lakši način, kraći put, neki lak  
plen  
nekog ko daće mi se noćas lako, neko ko je  
već ostavljen,  
ma idealno loše

U mojoj sobi samo tama, samo krš i lom  
tako svuda je u gradu mom,  
ako ne znaš s kim bi, gde bi, zašto, onda za  
tebe je to  
ma idealno loše.

### Manta Manta

Manta, manta, manta, sve mi se manta kad  
vidim te,  
manta, manta, manta da li i tebi manta se

Neke ljubavi prolaze, neke nikad da se  
dese,  
ova moja fenomen je, ko to može da  
podnese  
da voli samo tog s kim nije nasamo.

Ref.

Obavezno dođi sam,  
dođi mi na noć, dođi mi na dan  
dođi mi na stan, dođi mi na dlan  
Sedam bi od osam bi žena reklo ti,  
reklo, zbogom, kraj  
Sedam bi od osam bi, bi, bi,  
al ja sam osma znaj.

Neke ljubavi su večne, neke nikad da se  
dese,  
ova moja fenomen je, ko još može da  
podnese  
da voli samo tog s kim nije nasamo.

### Pile

Ovo je svet za pametnije  
ovo je put za neke hrabrije  
a moje srce je pile  
drhti od straha kada grmi



nežno ko svila na kaldrmi.  
A moje srce je pile, pokislo, žuto i malo  
što je kraj orla jednom zaspalo.

Nijedan nije ti bio ni blizu  
niti će ko, a ja sam sa svakim otišla  
predaleko  
al ne stigneš nigde kada te sruše i slome ti  
sve  
leti dalje sam, dole ne gledaj me  
moje suze prema tebi padaju  
moje suze prema tebi padaju  
moje suze padaju na gore

Ovo je put za neke važnije,  
ovo je put za neke snažnije,  
a moje srce je pile  
drhti od straha kada grmi  
nežno ko svila na kaldrmi.  
A moje srce je pile, pokislo, žuto i malo  
što je kraj orla jednom zaspalo.

### **Čulo bola**

Mesec noćas zove zemlju,  
možda je i dobije  
samo mene neće niko  
presekla sam linije.  
Mislio si da sam jaka  
da ću da izdržim sve  
a ja isto ko i svaka  
pucam gde je najtanje

Ref.  
Ubijena, celo večer sedim ja  
Ubijena, od tvojih hladnih pogleda  
Ubijena, al čulo bola živo je.

Noćas traže Atlantidu  
ako je i pronađu  
naći će i mene tamo  
mesto u tvom naručju.  
Mislio si da sam jaka  
da ću da izdržim sve  
a ja isto ko i svaka  
pucam gde je najtanje

Priznao si na svoj način  
loše si me težio,  
popila sam koju više

baš si me se rešio.  
Jer ko teši taj i greši  
a i ti si pogrešio  
odlazim ne mogu više  
baš si me se rešio.

### **Ponuden kao počašćen**

I kada imaš me i kada nemaš me  
i kada imam te i kada nemam te  
ovaj krevet je samo trpeza prazna  
ti uvek si sit, a ja uvek sam gladna.

I više volim da, da mi kažeš ne  
nego da ispadne kao da teram te  
jer tvoje je da ko poslednje parče  
što ukusa nema i jedva se žvaće.

Ref.  
I nudim ti se ja, nudim a ti me odbijaš  
ti ništa ne tražiš i sve što nećeš dobijaš  
I nudim ti se ja, a ti već negde poslužen  
ma samo sedi tu, ponuden kao počašćen.

I kada puštaš me i kada braniš mi  
nekako preskočim taj zid ljubavi  
kad me najmanje želiš kad se najmanje  
nadaš  
zavedem te lako i najbrže padaš.

Ne navaljujem al tako izgleda  
uzalud krijem to od tvojih pogleda  
što ko umorni mravi po meni klize  
svaki me jede a ni jedan ne grize.

### **Koža pamti**

Nikada, nikada, sa tobom više nikada  
Ni vazduha između dlanova,  
Ni predaha između uzdaha,  
u prolazu tela pripijena  
bez imena, samo bez uspomena.

Ref.  
Lepo na slepo, te tvoje usne stranca,  
lepo do bola kad pokupiš neznanca  
ljubi me ti, nikada te više neću videti

Al koža pamti...

Lepo na slepo, ni kajanja ni srama,  
ni juče ni sutra, ni džentlmen ni dama  
ljubi me ti, nikada te više neću videti  
Al koža pamti...

Ni razmaka između redova,  
bez pitanja vidljivih tragova  
u prolazu tela pripijena

### **Čudo**

Čudo moje ko me to od tebe skriva,  
ne možeš da promašiš  
samo ti znaš da sam živa  
Čudo moje, padni mi ko kiša s neba  
i ponesi darove  
kome treba sve mu treba

Ako sam bila neverna loša  
širokog srca nagradi me  
Ako sam bila dobra i verna  
za svaki slučaj ti kazni me.

Ref.  
Hej čudo hej,  
ako poludim samo se smej  
Hej čudo hej  
dobra il zla  
Na kraju uvek, zar ne  
plaćem ja...

Čudo moje šta je to u mojoj krvi  
da promenim ih stotinu  
svaki put si meni prvi  
Čudo moje nazdravi mi čašom žuči  
jer u životu drži me  
samo ono što me muči.

### **Viski**

Mala noćna navika  
već me hvata panika  
niko me još nigde nije pozvao  
idem sama, nema šta  
šta se ovde dešava

kakva guzva, kakvo je to ludilo  
Da li da se vratim, sve me nervira  
pomeri se bar da prođem ja

Sipaj viski preko malo leda  
hajde, ljuljaj, ljuljaj, tako treba

Evo, stojim ceo sat  
dripci dišu mi za vrat  
malo me je sve to već umorilo  
nikog ne znam, a sve znam  
tako je to kad si sam  
kao da se ovo već dogodilo

Ti si treći što me pita  
s kim sam došla, gde ću posle  
i da li mi je možda malo, malo više  
dosadno  
ti si treći koga lažem  
da sam s nekim, da sam poslala  
i da mi je ovo trebalo

Sipaj viski preko malo leda  
hajde, ljuljaj, ljuljaj, tako treba  
Rekom bez vode  
Bilo je vatri ni jedna da ogreje,  
belih snegova ni jedan da zaveje  
Suvom rekom bez vode život mi ode  
Na mostu ne platiš, platiš na ćupriji  
jer senka sudbine uvek te prati  
i da ti nekog istog kao ti

Ref.  
Ko mi te je poslao neće nazad da te primi  
nekome si suvišan, što baš meni jedini  
Teško mi je voleti te, teško ti je biti žena  
a od svega je najteže za tebe biti rođena.

Bilo je tajni ni jedna da ispliva  
iz slatkog raja drugi da uživa  
na vetru staklenih krila ptica sam bila  
Na mostu ne platiš, platiš na ćupriji  
jer senka sudbine uvek te prati  
i da ti nekog istog kao ti

Odavno pitanje nisam čula, zašto se ne  
smeješ mala  
pa se nasmejem tek da ne bih plakala.

## **Appendix 4 - Teksten (Overige)**

Dragana Mirković

### **I u dobru i u zlu**

Iz dana u dan  
ti mi krađeš san  
igraš mi pred očima  
ne daš mira noćima  
(2x)

Ref. 2x

I u dobru i u zlu  
i na javi i u snu  
imam želju jedinu  
i u dobru i u zlu  
i na javi i u snu  
da si pored mene tu

Iz časa u čas  
ja ti čujem glas  
ne das duši dahnuti  
ne das zori svanuti

### **Doviđenja milo moje**

Dan po dan, čas po čas  
rastanak je došao  
nek te sreća odvede  
tamo gde si pošao

Ref.

Doviđenja milo moje  
mislima ću da te tešim  
cekaću te, verna sam ti  
ja ne mogu da pogrešim

Dan po dan, čas po čas  
prolaziće vreme  
na tebe ću misliti  
čuvaj se za mene

Ref.

Dan po dan, čas po čas  
povratak će doći  
srećo moja ne brini  
sve će brzo proći

Ref.

### **Mamina i tatina**

Srećna je ova nedelja  
ovo je najlepši dan  
sudbina želi da s tobom  
ostvarim životni san

Ref.

Mamina sam i tatina  
mladost i lepota  
al od danas biću tvoja  
do kraja života

Srećna je ova nedelja  
muzike čuje se glas  
kolo se igra uz pesmu  
ljubavi samo za nas

Ref.

Srećna je ova nedelja  
srećna k'o nikada pre  
ništa mi više ne treba  
sa tobom dobijam sve